

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 5

МАЈ 1953

ГОДИНА V

О ПРИКАЗУ „ВОЈНОГ ДЕЛА“

бр. 1 за 1953 годину

У вези дискусије о часопису „Војно дело“ бр. 1/53 у „Народној армији“ бр. 708, 709 и 710 (од 12, 19 и 26 фебруара 1953 године), Редакција часописа „Војно дело“ сматра да је свака објективна и темељна критика веома корисна и пожељна. И у војној науци (као и у свим доменима људске делатности) основу праве критике претставља принципијелна борба мишљења која доприноси разјашњавању разних поставки, гледишта и нових идеја домаћих и страних писаца. Нема сумње да је таква борба мишљења услов за даљи развој наше војне мисли.

За борбу мишљења по појединим питањима изнетим у „Војном делу“ постоје потребни услови. Аутори разних радова износе своја гледишта, те објављени радови у „Војном делу“ не морају у исто време претстављати и гледиште Редакције по покренутим питањима.

Редакција „Војног дела“ настоји да из расположивог материјала објави (с обзиром на простор) првенствено оне радове у којима писци износе своје оригиналне мисли и нове идеје о актуелним питањима која ће побудити интерес читалаца.

Из наведених разлога нећемо се освртати на критику појединих радова у часопису бр. 1/53, јер сматрамо да је ствар аутора да бране и образлажу своја гледишта. Било би пожељно да се дискусија по појединим радовима објављеним у „Војном делу“ развија првенствено у истом часопису, јер би то и читаоцима олакшало праћење дискусије.

Ми сматрамо да би критичари најбоље извршили свој задатак ако би износили своја супротна мишљења на бази темељне и објективне анализе критикованих чланака или појединих поставки у њима. Критика не би требало да буде циљ сама себи већ средство да се упоредним изношењем нових мишљења сповргавају или допуњавају поједине поставке.

Међутим, приказ „Војног дела“ бр. 1/53, дискусија о њему, као и мишљење Редакције „Народне армије“, по нашој оцени, нису допринели бољем разјашњавању свих спорних питања, те је критика остала једнострана и недовољно документована.

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
„ВОЈНОГ ДЕЛА“

Генерал-мајор ПЕТАР ТОМАЦ*)

СТРАТЕГИЈА И ГЕОГРАФИЈА

II

Други светски рат се географски поларизује на два изолована ратишта: у Европи и Африци, око Немачке и Италије, а на антиподима око Јапана. Операције подморница и површинских гусара између њих не мењају ову основну поделу.

Ова два ратишта, европско и азиско, била су у јасној стратегиској вези упркос огромној удаљености, али не на исти начин за обе стране. За силе Тројног пакта су догађаји на једном ратишту имали онолико утицаја на друго колико су везивали непријатељску снагу; оне нису могле да маневрују између њих. За Уједињене нације, које су владале свим осталим копном и морем, оба су ратишта била у вези, па су могле по вољи да маневрују између Европе и Азије у границама транспортних могућности. Ван тога се међусобни стратегиски утицај није осећао. Но, да је Тројни пакт владао морем, онда би Уједињене нације биле изоловане на неколико засебних ратишта.

На сваком од ова два посебна ратишта уочавају се веће географске области где су посебни објекти и субјекти повезивали операције у идејне целине. Те мање целине живеле су у неку руку засебним стратегиским животом, јер се на једнима водила офанзива, а на другима дефанзива, те и њих оправдано можемо назвати ратиштима уз особени географски назив. Тако смо у почетку рата у Европи (Африци) имали западно и источно (пољско) ратиште, касније норвешко, афричко и грчко, које је нападом на Југославију проширено на општебалканско, па руско, југословенско (у доба устанка) и друга. У Азији се, на пример, говорило, о кинеском, бурманском или пацифичком ратишту. Та посебна ратишта нису била апсолутно географски одређена; она су зависила од констелације зараћених држава и ангажованих снага, мењала се и комбиновала према развоју операција, али им је географски елемент ипак давао стратегиску индивидуалност.

На сваком од ових посебних ратишта уочавамо опет одвојене географске области где се операције сливају у јаснију целину. Те области су међусобно у бољој географској и оперативној вези него ратишта па их можемо назвати војиштима. Тако се 1939 на источном ратишту може говорити о источно-пруском и шлеском војишту, у

*) У сарадњи са пуковницима Радованом Соколом и Томиславом Чуљатом.

Африци, с јесени 1942, о египатском (или либиском) и туниском војишту, у Југославији, априла 1941, о банатском, дравском или нишавском војишту. У Народноослободилачком рату виде се такође посебне оперативне области које су се негде називале оперативним зонама. Тако се средином 1942, например, операције групишу у сливу горње Дрине, на Уни (Босанска Крајина, Источна Лика, Банија, Кордун), у Далмацији и Словенији; нешто касније, после победоносног похода пролетерских и ударних бригада у Босанску Крајину, Главна оперативна група око Врховног штаба образује посебно војиште на великој ослобођеној територији Босне, Далмације, Лике, Баније, Кордуна, која је оперативно јасно одвојена од Словеније, Славоније и Источне Босне. И Македонија је имала своје посебно оперативно подручје. Уочи завршних операција одвајају се три јасне оперативне области које можемо назвати такође војиштима: сремско-барањско (1 и 3 армија), босанско (2 армија) и приморско (4 армија). Разуме се да војишта, била већа или мања, не врше целом својом површином исти утицај на борбене радње; војишта могу имати правце и зоне, али то већ интересује оператику. Стратегија, како смо је овде омеђили, бави се ратиштима, а војиштима само као њиховим саставним деловима.

У ери непрекидних фронтвова, ратишта и војишта не могу се скватити географски круто, али су она ипак послужила као основ за организацију командовања. Негде се географским мерилем нису могла ни поделити, као у Русији где је заправо организација командовања стварала војишта. Тако су Немци 1941 године између Црног Мора и Балтика упутили три групе армија (северну, средњу и јужну) формиране више према командним него географским обзирима; њихови удаљени географско-стратегиски објекти (Лењинград, Москва, Ростов) су у прво време обележавали само општи правац стратегиског дејства. За армије у њиховом саставу су географски моменти још више бледели. На сличан начин су формиране групе армија (фронтвова) и код Руса; њихови географски називи неће нас бунити, јер нам је познато да су „украјински“ фронтвова нападали Беч, а „белоруски“ Берлин. Другим речима, на једноликој и непрегледној источноевропској низији се простор — схваћен готово апстрактно, као време — цепао на војишта.

Ма колико слушали да модерна транспортна средства ниште простор, он је и у Другом светском рату био велико ограничење у стратегиској сфери ратне вештине, мада видно мање него претходног рата. Немци су овога пута могли продрети у Русију дубље него пре, али се не може замислити да би наставили надирање источно од Волге, чак и да су овладали њеном десном обалом. Бескрајна могућност повлачења у дубину земље, ка изворима ратног потенцијала недоступним за непријатеља, спречила је да први немачки ударци буду смртоносни за Црвену армију, као што су били за Холандску, Белгијску, Француску, па и бившу Југословенску војску. Простор се можда највише осећао на комуникациским линијама; англо-америчка офанзива у Северној Африци 1942—1943 није била само мање ризична

алтернатива „другог фронта“ који су Руси упорно тражили, или акција за дегажовање угроженог Суецког Канала, него у првом реду одлучна мера за коначно ослобођење краће комуникациске линије за Средњи и Далеки Исток. За окупационе силе је простор био проблем за себе, нарочито где је компликован устанком. Немци и Италијани су морали одвајати велике снаге за контролу освојених области. У Југославији, где је устанак био најинтензивнији, било је стално у акцији на десетине њихових дивизија. Јапанци су се буквално удавили у Кини.

Напади на комуникације одавна су били најомиљенији циљеви стратегије, што није демантовао ни овај рат. Нарочито су ефикасни када противник нема много алтернатива. Када су Јапанци пресекли чувену комуникацију Рангун — Мандале — Чункинг, Чангкајшекова Кина је то осетила изванредно болно. Тежак пут преко Асама није могао да замени удобан и много краћи аутомобилски пут. Завладавши Индокином и Индонезијом, Јапанци су такође сасвим угрозили и најкраћи пут између Аустралије и Европе (Перт-Аден), тако да су Савезници морали да помере ову комуникациску линију сасвим на југ Индиског Океана и да се, затим, провлаче кроз Мозамбишки Канал и, дуж источне афричке обале, или да се сасвим одрекну Суецког Канала. Опасност од подморница и недостатак бродског простора натерали су Савезнике да изграде трансфричку комуникациску линију од Дуале у Камеруну до Картума на Нилу.

И овога пута је Немачка дејствовала по унутрашњим правцима. Мада је владала врло великом просторијом — у тренутку свог највећег напона, од Пиренеја до Кавказа и од Северног Рта до афричке пустиње — ипак је могла лако да радијално маневрује својим снагама на свима правцима, захваљујући врло развијеној европској мрежи комуникација. Није им сметало ни Средоземно Море све док су прелазе из Сицилије у Африку могли контролисати авијацијом. Простор је био некако у складу са расположивим снагама, комуникацијама и стратеским задацима. Но, када је савезничка авијација толико порасла да је могла тући готово све интересантније циљеве, постало је тесно у „тврђави Европи“. На другој страни, Савезници нису могли ни помишљати да маневрују периферијално око немачких фронтава. Било је ту и других разлога осим простора у смислу времена, а поред осталих и одређене немачке географске позиције, као Норвешка, одакле се врло успешно могао ометати саобраћај на најкраћем правцу који је везивао Русију са њеним Савезницима.

Међутим, стратески утицај копна и мора је посебан географски вид Другог светског рата. Начелно се може рећи да је моћ господара копна задирала дубље у елемент његовог противника него што је моћ поморске силе могла да продре у непријатељско копно. Другим речима, линија равнотеже између антагонистичких снага копна и мора померена је више према пучини. То се објашњава погодним поморским и ваздухопловним базама којим располаже копнена сила. Када је авијација копнене силе била изразито јака, омогућавала је успешне десанте и на удаљена острва, као на Крит 1941, упркос неоспореној превласти противника на мору. Немачки пројект

десанта на Британско Острво 1940 године заснован је такође на претпоставци ваздушне премоћи, па је напуштен баш због тога што се ова претпоставка није могла остварити.

У Првом светском рату великих поморских десаната није било. Једини изузетак (Дарданели) био је негативан. Из те чињенице изведе се закључак, као неко начело, да десаната великих размера не може бити ни убудуће. Губило се при томе из вида да је у Првом светском рату велика копнена сила бранила врло мало обале која је стварно била угрожена. Међутим, у Другом светском рату инвазијом Норвешке почиње изненадно серија великих успешних поморских десаната. У прво време изводе их осовинске силе, Немачка и Јапан, а затим Савезници. Када се они ближе проуче, види се јасно да их омогућава поморска и ваздушна надмоћност. У неким случајевима (Крит, Норвешка) била је довољна само друга. Надмоћност на копну долазила је тек у други ред, изузев када се радило о инвазији континента. Али се ваздухопловна надмоћност није изражавала само квантитетом и квалитетом општег односа, већ у првом реду расположивим аеродромима, јер носача авиона никад није било довољно. Таквог је порекла била и ваздушна надмоћност Немаца у Норвешкој 1940. Било је нарочито потребно да се десант изврши под заштитом ловачке авијације, да се створи оно што су Англосаксонци називали „кишобраном“. Домет противничке ловачке авијације базиране на копну било је прилично поуздано мерило за оцену угрожености обала. Отуда у прошлом рату толики значај острва као непотопивих носача, нарочито на пространим морима. Американци 1943—1945 „скачу“ са Гилбертових Острва на Маршалова, одавде на Маријане, од Маријана на Полау Острва (где се придружују оне снаге које су пошле истим начином из Нове Гвинеје), са њих на Филипине (Лејте, Миндоро, Лузон), од Филипина на Ригу-Киу, Окинаву, Ивошиму. Сличну стратегију „скакања са острва на острво“ применили су раније и Јапанци на истом простору у супротном правцу док су били у офанзиви. Они су можда чак више пажње придавали географским објектима (базама на острвима) него непријатељским оружаним снагама. Када је поморско-ваздухопловна надмоћност прешла у супротни табор, њихове базе на острвима претвориле су се у сигуран плен непријатеља.

Надмоћнијим поморско-ваздухопловним снагама није било тешко освојити изолована острва чија је посада морала да рачуна само на сопствене снаге и ограничене залихе. Али се изменио знатно и положај великих острвских држава. Све до Другог светског рата острвска држава, која је имала довољну надмоћност на мору, била је сигурна од инвазије. Сада се у ово питање уплела и авијација. Британско Острво је 1940 године било озбиљно угрожено, али Сједињене Америчке Државе су још биле сасвим сигурне под заштитом своје флоте. Авијација, ма колико била надмоћнија, није још стизала тако далеко. Ипак је положај Велике Британије био неупоредиво бољи од положаја Француске и других континенталних држава лицем у лице са немачком копненом силом.

Не може се спорити да су и у Другом светском рату неке географске области одиграле своју класичну улогу. Решење у Европи

је и овога пута пало на северној европској низији, на линији Париз — Берлин — Москва. Али, например, Апенинско Полуострво (у рукама Италијана) није одиграло на Средоземном Мору ону доминантну улогу коју му је теорија придавала. Уместо да влада Средоземљем, постало је Ахилова пета „тврђаве Европе“. Однос снага је, дакле, знатно мењао географију, мада није могао да сасвим искључи њен утицај.

Овај и други примери могу коначно ослободити војну географију оног крутог детерминизма — да у одређеној ратној (политичкој) комбинацији одређене географске области и објекти имају одређену улогу, или још круће, да извесни географски објекти имају исту улогу у свима ратним комбинацијама. Али, при томе нећемо заборавити да има и таквих објеката (Суец, Гибралтар) који ће задржати своју приближну вредност у многим комбинацијама и при великим разликама у односу снага.

Други светски рат се проширио и у области које су дотле биле поштеђене већих војних операција — у дунглу, афричку пустињу и Арктик. До тога је, у првом реду, довела констелација зараћених држава, али великим делом квантитет и квалитет средстава антажованих у овом последњем рату. У тим посебним географским условима највећу пажњу су привукле операције на Арктику, јер су прошириле конвенционално ратиште нашег умереног појаса ка Арктичком Мору где се стичу све копнене масе северне хемисфере. Ту смо код првих судара доживели велико изненађење: у више наврата Финци су (1939 — 1940) тукли Русе. Брзо се то објаснило бољом опремом, извезбаномшћу и покретљивошћу Финаца. Тако су они код Суомусалмија опколили и по деловима уништили две руске дивизије дубоко ешелониране на једном путу, јер су биле неспособне да се крећу тереном по дубоком снегу. Изненађења је било и касније. Енглези су 1941 одједном учили шта би значило Шпицберген у немачким рукама за ометање поморске везе са Русијом, па су послали Канађане да тамо униште све залихе и све инсталације и да евакуишу све становништво да се Немци не би могли угнездити. Била је то војна акција досад најближа Северном Полу, али без реакције противника. Јапански напади на Алеуте одједном су открили да је Аљаска без одбране, па су Американци пожурили да надокнаде изгубљено време. Ту су изградили велики аеродром (Фербанкс) одакле ће касније хиљаде авиона летети у Јакутск у оквиру америчке помоћи Русији, доказујући да су могући и масовни арктички летови.¹⁾

Речни токови, па и највећи, нису нигде одиграли улогу стратешке препреке (баријере). У томе погледу реке улазе у област оперативне и тактике где још нешто значе као противтенковске препреке. Стратешких значајнија је била улога великих речних долина у смислу стратешких праваца дејства и комуникациских линија (долина Средњег Дунава, например, за Трећи украјински фронт). За снабдевање великих армија, које су извршиле инвазију Европе, ушћа река на

¹⁾ Види: J. S. Zimmerman, Arctic Airborne Operations (Military Review, VIII, 1952); C. P. Stacey, The Canadian Army 1939—1945, Отава 1948; Goutard, Géographie et Stratégie moderne (Informations Militaires, бр. 112, 25 IV 1948).

Атлантику, Каналу и Северном Мору била су од ванредног стратетског значаја. Супротно рекама, планине су и овог рата потврдиле свој значај као стратетске баријере, но под условом да су биле брањене довољним снагама. Немци су на Апенинима, на пример, врло успешно задржавали Савезнике, али после слома Румуније нису на Карпатима могли да задрже руску бујицу.²⁾

И прогноза времена је у току прошлог рата добила велики значај, у првом реду због ваздухопловних операција, али не само за њих. Зато је метеоролошка служба Савезника непосредно или посредно покривала целу Земљину куглу ван контроле сила Осовине. Нарочита пажња је поклоњена оним областима које утичу на формирање времена.³⁾

Народноослободилачки рат такође има своја географска искуства. На први поглед је јасно да је средње или ниже планинско земљиште било најповољније за његов развој. Велике слободне територије стварале су се на таквом земљишту, јер су се најлакше могле бранити. На равници долази више до изражаја противничкова техника, а у високим планинама његова боља опрема, обука и организација. Али је бесмислица тврдити да се само на таквом земљишту могао водити партизански рат. Он је код нас свуда вођен веома интензивно — у равницама и у високим планинама, само су његови облици прилагођавани географској средини.⁴⁾ У народном рату главни проблем претставља избор нападних објеката без обзира на земљиште. При томе комуникације непријатеља спадају међу најважније циљеве. Треба се сетити колико су наши напади на главне немачке комуникације у Југославији стварали неприлика Немцима и колико су се Немци напрезали да их одрже у употребљивом стању. Напади на непријатељске магистрале у Југославији су већ од првог дана повезали Народноослободилачки рат са општом међусавезничком стратегијом.

Најзад, да кажемо неколико речи и о томе како је географија стављена у службу ратне вештине.

²⁾ Утицај географије на Други светски рат види се најбоље из његове историје. Овде се указује само на неколико чланака који се посебно баве овом материјом: *R. Castex, De quelques aspects militaires de la Géographie (Revue de Défense Nationale, II и VII, 1946); A. Lepotier, La guerre amphibie (исто, XI, 1946); R. Castex, Les «Arrières» (исто, I, 1948 и I, 1949); L. Reggiani, An Allied Error (Rivista Aeronautica, IV, 1948 — приказано у Military Review, II, 1949); A. Lepotier, La stratégie insulaire (R. de D. N. VII, 1949); E. Delage, They did not understand the Sea (Revue Militaire Suisse, VIII, 1951 — приказано у M. R. I, 1952); A. Lepotier, Les fleuves dans la stratégie européenne (R. de D. N. VIII — IX, 1952). По питању мора и копна има много занимљивих података у књизи Хитлерове конференције о поморским питањима 1939—1945 (штампано 1950 као рукопис).*

³⁾ Види: *P. M. Srivastava, Weather and War (Indian Air Force Quarterly, I, 1951 — приказано у Military Review, IX, 1951); R. L. Lash, Why not use the Weather, (M. R. VII, 1952); E. Lardinois, Meteorology as a Servant of Strategy (L'Armée de la Nation, 1 VIII 1951 — приказано у M. R. I I 1952).*

⁴⁾ Види: *Тито, У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије, Комунист, бр. 1, 1948; Тито: Пета непријатељска офанзива, Зборник II, стр. 279—280.*

Ослањајући се на традицију од више деценија, генералштабови многих земаља су и после Првог светског рата наставили са прикупљањем и издавањем опсежне географске документације о земљама које су их интересовале као могућа будућа ратишта или војишта. У тим публикацијама није било никаквих оперативних и стратетских закључака, али су избор и природа података водили изразито рачуна о војним потребама. Немци су у томе претходили; они су проширили документацију на све гране друштвеног и државног живота, при чему су им много користиле геополитичке установе. У току рата Савезници су издавали читаве научне монографије о врло различитим темама — студије о Рајни и Дунаву, геолошке карте о тврдоћи земљишта, техничке студије о сухопутној и железничкој мрежи са статистичким подацима и друго. И у овим радовима није било никаквих закључака, али су били неопходна основа за озбиљну студију терена као чиниоца ситуације.

Географско-стратетске студије вршиле су се, наравно, у ужим круговима, у вези са изградом ратних, односно оперативних планова, при чему су физички подаци били њихова главна основа. Међутим, у току рата Немци су издали низ радова у којима су подаци физичке географије били тесно повезани са тактичким, оперативним и стратетским разматрањима. У једном се, на пример, називу предвиђања о стабилизацији фронта у Италији, најпре у Абрџима, а затим на Тосканским Апенинима. Ти су радови, вероватно, били намењени само вишем командовању коме су морали згоднo послужити да се у том елементу правилно оријентише.

Ма колико се предвиђало у мирно доба, ипак се сва вероватна војишта не могу на овај начин обрадити довољно детаљно. Тако је у Другом светском рату настала потреба да се изврши и географска припрема операција. Код Француза је то обично вршила теренска секција у саставу Другог бироа великих јединица, армија и корпуса, ређе дивизија. Она је, најпре, уопште али систематски проучавала терен на коме ће се јединица ангажовати, а касније, када је већ била створена основна замисао о маневру, бавила се посебним топографским и географским проблемима у вези са његовим извршењем.⁵⁾ То је, свакако, домен тактике и оператике, али здраве и реалне стратетске одлуке морају се заснивати на детаљним географским, па и топографским студијама.

*

Историска пракса најновијег времена истиче опште начело да развој производних снага постепено али сигурно отклања препреке које географија ставља стратегији, ширећи ратна дејства све више по Земљиној кугли, па и у оне области које су им раније биле неприступачне, али да се ипак решавајући напори груписаним снагама управљају према виталним областима противника, тј. тамо где је извор њихове моралне и материјалне снаге. Отуда, на свакој етапи развоја морамо поново да размотримо утицај географије на страте-

⁵⁾ Raynal, La préparation géographique des opérations au cours des dernières campagnes (R. de D. N., VII, 1948).

гију, свакако кроз потенцијалне сукобе актуелне политичке ситуације, да нам резултати не би били сасвим апстрактни.

Тако се у послератној литератури географско-стратегиски проблеми посматрају готово искључиво кроз претећу совјетску агресију. При томе се није могло изгубити из вида да се Мекиндеров стожер углавном поклапа са поседима Русије у Европи и Азији и њених сателита у Источној Европи и да је некако већ остварен први од три постулата његове теорије — да онај који влада Источном Европом, влада и стожером, па се и уочило да послератни совјетски притисак у све стране наговештава остварење и другог његовог аксиома — да онај који влада стожером влада и читавим евразиским континентом. То је било довољно да се на многим странама, без ближе анализе догађаја и њихових узрока, приказује Мекиндер као видовити геније који је пола века раније прорекао географску основу главног политичког сукоба данашњице. Ипак, не може се тврдити да је игде на Западу формално прихваћен други Мекиндеров став, да Русија по сили свог географског положаја мора овладати Европом и Азијом. Но, иако се то отворено не каже, теорија о интерконтиненталном или међухемисферном рату се прећутно али логички заснива баш на томе ставу.

Ова теорија полази са претпоставке да су људски потенцијал и копнене снаге Совјетског Савеза толико надмоћнији да се ће могу зауставити ни у Европи ни у Азији, па се отуда извлачи закључак да САД не треба да троше своје економске и војничке снаге у узалудном покушају да се на копну задржи совјетска пљима, јер би то довело до почесног трошења њених снага и до неизбежног повлачења са огромним моралним и материјалним губицима. После тога рат би се иначе морао наставити интерконтинентално, па је логично да тако почне и да се уместо површинских снага одмах изгради моћна стратегиска авијација која ће систематским бомбардовањем уништити економију Совјетског Савеза и онеспособити га за даљи рат, иако његове копнене армије не буду побеђене. Тврди се да само оваква стратегија одговара великом индустријском капацитету САД и њиховој технолошкој надмоћности над Совјетским Савезом. Тврди се, такође, да је то и поука прошлог рата, при чему се, очито, има у виду само Пацифик, где су, у сагласности са географском средином, морнарица и авијација одиграли доиста главну улогу; пошто флота не може да пренесе операције на руско тле, сматра се да је остала само авијација да реши рат. Наравно, оваква стратегиска концепција, ако се доследно спроведе, значи повлачење свих америчких (и енглеских) снага са европског и азиског копна и неизбежну привремену окупацију читаве Европе (осим, можда, Британских Острва), Средњег Истока, Индије и Југоисточне Азије, али присталице такве стратегије верују да ће народи тих крајева, ако схватају суштину стратегије ваздушне моћи, схватити и то да ће овим путем најбрже поново угледати своју слободу.

Не може се рећи да су ово икад биле званичне стратегиске тезе САД, али се не може ни тврдити да су то нека екстремна гледишта која се могу занемарити. Лака и бескрвна „решења“ крупног проблема сигурности имају увек много изгледа да постану популарна. Треба

само да се потсетимо на недавне напоре у Конгресу да се претседнику САД одузме право одашиљања сувоземних снага у Европу и на улогу коју је идеја изолационизма одиграла у борби око именовања републиканског кандидата за претседничке изборе новембра прошле године. Радо истичемо да само постојање Североатлантског пакта искључује унапред такву стратегију; европске државе се с њом никад не би могле сложити. Али суштина стратегије која ће се применити против совјетске агресије не зависи од текста пактова и изјава, него од ефективних снага које се њој буду испречиле. Ако снаге буду недовољне, онда ће ипак доћи до интерконтиненталног рата. А тек недавно су највиши војни функционери Атлантског пакта категорички изјавили да су снаге Западне Европе недовољне да задрже Русе.⁶⁾

Мишљење да се Европа и Азија не могу одбранити од Руса има највише присталица у САД. Они користе сваку прилику да га шире у јавности. Тешка је то хипотека на згради Атлантског пакта! Понекад се таква радикална мишљења чују и у Енглеској, али је сасвим разумљиво да се интерконтинентална стратегија на овој страни Атлантика више критикује него одобрава.⁷⁾ У суштини, од овакве стратигиске концепције не разликује се много ни нешто мање екстремно гледиште које рачуна да ће се рат са Русијом решити са бомбардерских база у Италији, Арабији, Индији, Ирану. Но, овде није место да се расправља о изгледима трансконтиненталног ваздушног рата, нити да се говори о стратегији којом би се могле сачувати слободне државе у Европи и Азији. Овде су од интереса само географско-стратигиски услови сукоба између Истока и Запада. Али претходно треба коначно раскрстити са Мекиндером, ма колико се данас још потезао у војној књижевности. Он је поставио своју теорију у времену када су постојала само два вида оружане силе — војска и морнарица — које је посматрао антагонистички, па је војсци дао првенство из разлога које смо раније видели. Авијација сада спаја оба старија вида у јединствену целину, чиме руши целу његову теоретску зграду.

⁶⁾ *Le Monde*, 7 јануар, 1953.

⁷⁾ Најрадикалнији поборник трансконтиненталног ваздушног рата је *A. Severski*. У својој књизи *Air Power: Key to Survival* (Њујорк, 1950) тражи недвосмислено да се наугусте све америчке базе ван САД, да се ликвидирају војска и морнарица и да се сав ратни потенцијал САД претвори у стратигиску авијацију која ће из САД тући директно индустријски потенцијал Совјетског Савеза. Северски сматра да ће стратигиска авијација истерати Русе и из Аљаске ако се тамо буду искрцали! Али Северски није једини. Ниже се наводе неколико чланака који се баве овим питањима, претежно критикујући такве стратигиске концепције: *A criticism of Air Power Strategy* (The Hawk, децембар, 1951); *Cyril Falls*, *Military Theories in the United States* (The Illustrated London News, 5 јуни, 1948); *F. O. Miksche*, *The Strategic Importance of Western Europe* (M. R., јули, 1949); *J. M. Spaight*, *The Bastion of Freedom* (Norsk Luftmilitaert Tidsskrift, април, 1951 — приказано у M. R., септембар, 1951); *B. H. Liddell Hart*, *Can We Defend the Middel East* (M. R., децембар, 1951); *R. Saundby*, *Neutralizing the Horde* (The Aeroplane, 2 новембар, 1951); *N. Macmillan*, *The Ultimate Objective of Strategic Air Power* (Aeronautics, јануар, 1952); *J. Marchand*, *Évolution des Stratégies Americaine, Sovietique et Chinoise sur les Champs de Bataille et sur les Zones d'Influence en Asie* (Revue Militaire d'Information, 10 фебруар, 1952).

Неоспорно је да Совјетски блок, рачунајући овде и Кину, има ванредно прикупљен централни положај у односу на остали свет. Ако се тај блок посматра апстрактно геометриски, онда се од њега не може замислити бољи положај за дејства по унутрашњим правцима. Међутим, иако наоко располаже широком слободом маневра прикупљеним снагама у све правце (према Западној Европи, Средњем Истоку, Индији, Југоисточној Азији или Јапану) ипак се ближом анализом географских услова добија сасвим друга слика о његовим стварним стратезским могућностима. У томе циљу треба у првом реду погледати ратни потенцијал територија које се налазе под совјетском контролом.

На први поглед је јасно да Совјетски блок располаже огромним, скоро неисцрпним резервоаром људи. Иако се не слажемо са гледиштима која се на Западу често чују, наиме, да број људи није од битног значаја и да готово ниједан рат није изгубљен због недостатка људи, ипак морамо признати да људски потенцијал — било привредни или ратни — не зависи само од голих цифара него и од других услова, у првом реду од степена развоја производних снага. Овде нас најпре интересују опште цифре. Нећемо много погрешити ако економски потенцијал Совјетског блока према његовим вероватним противницима поставимо у односу 1 : 3. Али је још интересантнији географски распоред совјетске производње. На целој просторији под контролом Москве значајније суфичитарне области зрнасте хране налазе се само на крајњем западу. У азиском делу вишкова готово и нема; неки крајеви задовољавају своје потребе, а тамо где има највише људи има и највише глади. Нема много изгледа да ће се то битно изменити у догледно време, пре свега због недостатка вештачког гнојива које се не даје импровизовати. Стање индустрије није много боље. Манџурија производи око 1 милион тона челика и нешто машина, производња остале Кине у црној металургији практично не значи ништа, а у Северној Кореји је уништено оно што је постојало. Сибир претставља извештан знак питања, али нема много изгледа да се знатно променило стање из 1945, када се источно од Урала производило 1½ милион тона ваљаног челика, а ни то се у скорој будућности не може знатно изменити. Кина има довољно резерви угља, али садашњим инсталацијама може производити само 35 милиона тона годишње, што је сасвим недовољно за број становника и величину земље.⁸⁾ Ако би се њене познате резерве гвоздене руде, које се цене на 750 милиона тона, експлоатисале онако интензивно као што се чини у САД, онда би биле довољне за 5 или 6 година. Сибир има велике резерве доброг угља, али су оне удаљене око 1.800 км од првих значајнијих налазишта гвоздене руде. Резерве угља и гвоздене руде у долини Амура могу задовољити само врло умерену индустријализацију. Нафте готово нема у делу Азије који контролише Русија. Као и вишкови хране, челик, угљ, нафта и индустрија машина Совјетског блока налазе се на

⁸⁾ Подаци о (ратном) економском потенцијалу Азије су узети из чланка J. Z. Reday-a објављеном у United States Naval Institute Proceedings, новембар, 1951.

Уралу и западно, а нема изгледа да ће се ускоро створити боља равнотежа; азијски део Совјетског блока је сасвим сиромашан, не само фактички него и потенцијално, и тако ће остати и у будућности коју можемо сагледати.

Неповољан географски распоред економске моћи Совјетског блока не би стратeгиски био толико значајан кад би биле боље транспортне могућности Азије, Међутим, то је главни проблем. Транспортна мрежа Азије сасвим је недовољна да би европски део Совјетског блока могао да игра улогу арсенала за кинеске милионске масе, све и кад би имао довољно вишкова. Према изјави генерала Бредлија, датој америчком Конгресу, трансибирска железница може превозити дневно 17.000 тона материјала. То треба упоредити са 34.000 тона које се сваког дана искрцавају у Фусану за потребе скромних снага Уједињених нација у Кореји. То треба имати у виду када се наилази на фразу о „неисцрпним“ копненим снагама⁹⁾ Совјетског блока. Те „неисцрпне снаге“ нису у стању да избаце из Кореје 7 америчких дивизија и приближно толико јужнокорејских и других снага Уједињених нација. То треба имати у виду и када је реч о совјетским могућностима маневра по унутрашњим правцима. У већим размерама таква могућност засада уопште не постоји и, задуго је неће бити, ма колико се Москва трудила да у Азији подигне аутономне индустријске области, а уз њих и комуникације.¹⁰⁾ Совјетски блок је стратeгиско-географски нагнут готово свом својом снагом према Западној Европи и Балкану, а донекле и према Средњем Истоку. За случај рата на Далеком Истоку, Совјетски Савез трпео би исто толико од недостатка транспорта колико је и царска Русија трпела 1904—1905, а можда и више, јер би његове оскудне комуникације биле изложене ваздушним нападима.

Када би се Совјетском блоку без озбиљна отпора препустила цела Евразија, како то предлажу они који у стратeгиској авијацији гледају једино средство спасења, онда би се слика знатно изменила. Контрола над јапанском и западноевропском индустријом оспособила би га за ефикасно вођење рата на два фронта, а стајале би му на расположењу и огромне резерве нафте Средњег Истока, највеће на свету.¹¹⁾ Не види се зашто тада Совјетски блок не би могао створити довољно моћну флоту за блокаду САД, када би се ове добровољно одрекле превласти на мору.¹²⁾ Не види се, такође, зашто Совјетски

⁹⁾ A. Seversky, исто, стр. 1.

¹⁰⁾ О напорима Совјетског Савеза у томе правцу видети: D. N. P. Brunnicardi, *The Russian Threat for the Indies* (The Irish Defence Journal, мај, 1949 — приказано у M. R., децембар, 1949); E. Auber, *The Soviet Empire in Central Asia* (Revue Militaire Suisse, децембар, 1950 — приказано у M. R., јуни, 1951); H. E. Crocker, *Russian Strategy in Asia* (The Army Quarterly, октобар, 1950). При оцени ових посебних студија, писаних ван општег стратeгиског склопа, треба имати на уму да понешто искривљују општу слику, бацајући сувише светла на обрађени предмет.

¹¹⁾ Claes Westman, *The Strategic Importance of Oil* (Ny Militär Tidskrift, бр. 10, 1948 — приказано у M. R., јули, 1949).

¹²⁾ Упореди: Russel Grenfell, *The Russian Navy* (The Navy, април, 1948); *An Analysis of the Soviet Submarine Threat* (The Navy, јули, 1950); J. W. M. Pullen, *The Soviet Union and Maritime Expansion*, (The Navy, април, 1951).

блок не би тада створио ваздушну силу која би била довољна да у сопственом небу задобије надмоћност или бар да спречи катастрофалне последице противничке превласти у ваздуху.

Не треба отуда закључити да би потпуна контрола над Евразијом учинила Совјетски Савез господаром света, али је сигурно да се пре могу одбранити све земље Европе и Азије које Совјетски Савез данас угрожава но што би се могао одбранити остатак света када би се линија отпора повукла са евразиске копнене масе на океане. Случај Кореје је речит. Сав кинески људски потенцијал, уз широку помоћ Совјетског Савеза, не може да баца у море ону шаку људи чија се економска база налази на супротној обали Пацифика. Доказну снагу ове чињенице нећемо битно изнети и ако признамо да рат у Кореји по начину вођења није узор будућег општег сукоба. Но, да није било воље и одлучности да се ту стане на пут совјетској оружаном експанзији, Кореја би значила само почетак низа успешних агресија у Хитлеровом стилу. А када би се Совјетском блоку добровољно препустила сва Европа и Азија — јер су тобоже унапред осуђене на пропаст, тада би и сав остали свет био у знаку исте судбине, али не зато што је тако предодредила географија, него што би понестало вере у борбу за слободу.

Последњи светски рат се одиграо на два основна ратишта, на европском и далекоисточном, а данас се стратешки интерес такође цепа на Европу и Далеки Исток. Као што се тада решавало коме треба дати првенство, тако се и данас расправља о томе на које од ова два потенцијална ратишта треба дати тежиште одбране. За нас Европљане нема никакве сумње. У Америци има присталица и за једно и за друго, али и тамо не могу затворити очи пред чињеницом да Западна Европа има већи индустријски капацитет него цео Совјетски Савез, да претставља највећу агломерацију висококвалификоване радне снаге у свету и да је најјаче угрожена с обзиром на географски распоред совјетске моћи.

Уосталом, географско-стратешки аспект данашње политичке ситуације нема много аналогије са Другим светским ратом. Далекоисточно и европско ратиште су само два главна жаришта на стратешком кругу око Совјетског блока. Таквих жаришта биће више. Данашња техника иде на руку проширивању рата. Та ратишта биће врло добро међусобно стратешки повезана, захваљујући и све већим могућностима превозења трупа ваздухом, али се не може схватити да би се и оперативно могла повезати у целини. Простор је ипак превелик за снаге које се могу замислити. Против Совјетског блока не могу се замислити ни концентричне операције по спољним правцима, какве су изведене против Немачке у завршној фази прошлог рата. Стратегија антисовјетског блока биће принуђена да потражи друге путеве за решење рата, што је предмет других одељака стратегије. Географија само указује да ће се — избије ли рат у време које се може сагледати — око Совјетског блока створити низ ратишта, осим она два основна, као средњоисточно, блискоисточно, балканско — са већом или мањом аутономијом, односно у већој или мањој међусобној

зависности. Ту треба тражити смисао регионалних политичких пактова. У оквир тих ратишта свака држава ће уклапати своје сопствене стратемиске проблеме који ће првенствено зависити од географског положаја. Данас се географско-стратемиски положај сваке земље у војној књижевности посматра искључиво према месту које те земље заузимају у стратемиском обручу око Совјетског блока. То се не односи само на земље које сваког часа могу постати његовом наредном жртвом, него и на сасвим удаљене крајеве, па чак и на Антарктик.¹³⁾ Једно од ових нових ратишта биће свакако и Арктик. Док су се операције у прошлом рату одвијале на његовом рубу, дотле ће га у будућем сукобу светских размера вероватно обухватити у целини. Канађани су се прошлог рата задовољили да Шпицберген онемогуће као базу за Немце, а данас га сигурно не би добровољно напустили. Арктик ће у првом реду бити транзитна област за стратемиску авијацију — преко њега иде најкраћи пут од Њујорка за Москву, а то ће изазвати низ мањих и већих операција на површини земље, на мору и копну. Стратемиски проблеми Арктика су код нас недавно исцрпно обрађени.¹⁴⁾

Све већа носивост авијације и све већа њена брзина говоре о могућности преношења већих делова војске у дубину непријатељске територије. О томе је писано и између два рата, али се данас то чини са много више оправдања. Томе иду на руку и настојања на Западу да се готово сва копнена војска оспособи за ваздушни транспорт. Тако бисмо имали и унутрашња ратишта усред територије под контролом противника, какво је било Југословенско ратиште прошлог рата. Но, не треба се сувише подавати илузијама. Засада биће то могуће у сасвим изузетним географским и другим условима, а можда само у вези са народним устанком.¹⁵⁾

Питање стратемиског положаја острва, посебно Велике Британије, претставља важну тему данашње војне књижевности. Осим

¹³⁾ Овде се наводи неколико занимљивих чланака о стратемиском значају неких земаља, расутих по страним војним часописима: *E. Lindblom, Sweden, as a Base for Great Power Aviation (Ny Militär Tidskrift, бр. 3, 1948 — приказано у М. Р., новембар, 1948); P. Q. Logan, The Strategic Importance of British East Africa (The Army Quarterly, април, 1948); C. Falls, Spain-A Factor in European Politics (The Illustrated London News, 29 мај, 1948); G. J. H. Wattsford, The Strategic Importance of Canada (Australian Army Journal, септембар и октобар, 1948 — приказано у М. Р., септембар, 1949); Antarctica — (Australian Army Journal, фебруар — март, 1949 — приказано у М. Р., децембар, 1949); G. Vaucher, L' Afrique du Nord Française, Base de Transit et Porte — Avions (Revue Militaire d' Information, 10 фебруар, 1952).*

¹⁴⁾ *Д. Кведер, „Арктик“, Београд, 1952, издање „Војног дела“. Видети још: R. E. Moore, An observer with Exercise Yukon (М. Р., октобар, 1948); J. L. Collins, The Army Arctic Indocctrination School (М. Р., август, 1949); J. J. Peot, The Arctic can be our Ally (М. Р., фебруар, 1952); T. O. Blakeney, The Security of Alaska and the Tundra Army (М. Р., септембар, 1952); P. H. H. Bryan, War in the Arctic (The Army Quarterly, април, 1948); N. H. Crocker, The Strategic Importance of Alaska (The Army Quarterly, април, 1951); L' Importance Stratégique du Spitzberg (Revue Militaire d' Information, 10 јануар, 1952); XXX, La Stratégie de l' Arctique (R. de D. N., новембар, 1946).*

¹⁵⁾ *I. A. Mac-Mahon, The Future of Airborne Operations (An Cosantoir, април, 1952 — приказано у М. Р., октобар, 1952).*

Северског, има и других присталица интерконтиненталног рата,¹⁶⁾ који сматрају да се Британска Острва могу сачувати од руске плиме и ако буде претходно поплавила читаву Европу, па чак и Пиренејско Полуострво. Са Континента на ово одговарају¹⁷⁾ да поморска превласт није никада тако велика да је авијација не може неутрализовати пророчно и временски у оноликој мери, колико је потребно да се изврши инвазија. Положај Велике Британије је заиста данас више изложен но што је био у прошлом рату. Врло је вероватно да би и она поделила судбину континенталне Европе и да би у најмању руку била претворена у рушевине ако би се њен противник дочепао атлантских обала. Морамо претпоставити да ће у будућем рату моћ копна досезати још даље у пучину. Данас се много говори да носачи авиона претстављају истакнуте авионске базе са којих се могу дохватити сви копнени циљеви, али је јасно да ће авијација на копну бити много боље базирана, дакле у бољем положају.¹⁸⁾

Било би сасвим једнострано посматрати географију искључиво са гледишта сукоба између Совјетског блока и осталог света. Данас, додуше, није лако замислити локалне ратове, али се ипак не може тврдити да их апсолутно неће бити. Још увек је могућно да се одиграју изоловани оружани сукоби, такорећи на ивици равнотеже два блока. Довољно је навести пример рата између Израела и арапских држава који још увек није окончан, па може сваког часа поново планути. И Кореја је у основи локални рат, ма колико да је уједно и саставни део хладног рата у светским размерама, јер би се стратегиски посматрала сасвим друкчије да је само једно од војишта далекоисточног ратишта. Стога је корисно да државе проуче све ратне (политичке) комбинације у којима се могу наћи, утолико пре што такве студије и одговарајуће мере захтевају много времена, па се не могу импровизовати. У противном, одрекле би се своје индивидуалности.¹⁹⁾

Географско-стратегиске студије интересују војну географију и стратегију. Тешко је разграничити њихове области рада. Ипак се негде мора повући демаркациона линија. Можемо рећи да војна географија проучава све географске елементе — физичке, економске, политичке, климатске и многе друге — све што у географији има утицаја на стратегиске радње, и да доноси и опште оцене о значају географских објеката у разним ратним комбинацијама. Стратегија се

¹⁶⁾ N. Macmillan, Implications of Aerials Defense (Aeronoautics, децембар, 1947).

¹⁷⁾ R. Castex, Océans et Mers étroites (Revue de Défense Nationale, фебруар, 1947); Durand de Saint Front, Réflexions sur l' insularité (R. de D. N., мај, 1950).

¹⁸⁾ A. E. Sokol, Sea Power in the Next War (United States Naval Institute Proceedings, мај, 1952).

¹⁹⁾ C. Falls (The Question of Defence, Лондон, 1947), разматра изоловано и одбрану Британске Заједнице Народа. Мада се ова његова студија појавила пре Атлантског пакта и пре ма каквих покушаја у правцу координације одбране на Пацифику, ипак није застарела, јер свака суверена држава, савез држава или слична политичка организација мора бити спремна да се брани од сваке евантуалности.

служи тим оценама при решавању својих конкретних проблема водећи рачуна и о другим елементима који је интересују. Строго узев, и географски однос између Совјетског блока и осталог света, о коме се овде опширније говорило, спада у војну географију, али га и стратегија мора расправити да би своја даља разматрања поставила на конкретну основу. У сваком случају, општи однос између стратегије и географије, што је главни предмет овога чланка, спада у теорију стратегије, јер не треба заборавити да је војна географија помоћна научна дисциплина у служби теорије ратне вештине.

Свака наука израђује свој метод рада. Тако ће учинити и војна географија. Стратегија ће јој при томе дати само неке сугестије. Пошто се стратегиска и оперативна дејства не могу строго разграничити, не може се повући јасна граница ни између стратегиске и оперативне географије. Зато је можда најбоље да се студија географије, са гледишта утицаја на војне радње, врши одозго навише, као што је у основи чинио и Енгелс, јер тактичке могућности условљавају оперативна дејства, а ова стратегиска. Овим се, наравно, не искључује супротан утицај, одозго наниже. Главно је да војна географија проучи војишта и ратишта најпре у погледу услова за употребу оружане силе, а затим тек према резултатима који се на њима могу постићи. На тај начин, војна географија задовољавала би потребе тактике, оператике и стратегије свих размера. Има и таквих мишљења да студији војне географије треба прићи одозго, почев од глобуса.²⁰⁾ Сасвим је јасно да је данас, више него икада раније, потребно познавање опште географске слике земље пре но што се приступи студији појединих њених области, али ће најчешће целина бити задовољења оним што је обухваћено квалификацијама лица која се одају таквим студијама. У том америчком гледишту, да се у војној географији иде одозго наниже, више се огледају потребе земље чији се интереси простиру по целом свету. Њих не треба порицати, али треба и нагласити да се коначна стратегиска оцена појединих делова света не може дати пре но што се добро проуче у тактичком и оперативном смислу, иако је стратегија, по сили међусобног утицаја, већ имала удела при формирању тактичких и оперативних закључака. Стратегија, која се не би поуздано наслањала на тактику и оперативну, претворила би се ускоро у апстрактну игру без икакве практичне вредности или, још горе, у опасне фикције као што је Мекиндреров географски детерминизам или јединоспасавајући међухемисферни рат Северског.

(Крај)

²⁰⁾ Н. М. Forde, An Introduction to Military Geography (M. R., фебруар и март 1949).

ЈУРИШНЕ ЈЕДИНИЦЕ

Још у току Првог светског рата појавила се потреба за стварањем специјално формираних, обучених и опремљених јединица које ће бити способне да савлађују непријатељске блиске утврђене положаје и извршавају разне теже задатке у нападу и одбрани. На основу стечених искустава њихова улога се знатно проширила и усавршила, тако да су у току Другог светског рата скоро све зараћене армије увеле ове специјалне јединице под разним називима: Немци као „јуришне јединице“ (Sturmbatallione, Sturmkompanie, Sturm-pionire), Енглези као „командосе“ (Commando group), Американци као „ренџер јединице“ (Ranger units); а постоје и други називи према специфичности њихових повремених или сталних задатака. Сада, на Корејском ратишту често се помињу „јединице за рејдове Уједињених нација“ (United Nations raiding unit¹). По нашем мишљењу, ми бисмо их могли назвати „јуришне јединице“, како смо их мање-више звали и у току Народноослободилачког рата. Том називу одговарао би и начин извршења њихових задатака, које карактерише блиска борба и јуриш. Ако бисмо их назвали „специјалне јединице“ онда би настала пометња у терминима, пошто постоје и друге специјалне јединице.

У току Првог светског рата, Немци су за освајање француских блиских утврђених положаја на Западном фронту формирали специјалне „јуришне групе“, састављене од војника-бомбаша, који су поред бомби били наоружани бајонетима, аутоматским оружјем и експлозивом за рушење²). Касније су оформили специјалне чете и батаљоне који су, поред отклањања препрека и заузимања појединих утврђених тачака и ватрених ослонаца у блиском утврђеном појасу, употребљавани и за насилна извиђања, заробљавање непријатељских војника и разне друге препаде, и у томе знатно надмашили извиђачке и ловачке јединице.

¹) Јединице за самостално дејство у дубљој или ближеј позадини непријатељског борбеног распореда.

²) Интересантно је како су Немци дошли на идеју формирања ових група. У једном пуку приметили су да се за напад на утврђене француске ровове јављају скоро увек три иста војника. Средњи, најјачи носио је у левој руци два међусобно спојена митраљеска штита, а у десној пијук-секирицу, којом је тукао око себе. Одмах позади њега, десно и лево, следовала су остала двојица од којих је један носио и бацао на непријатеља велики број ручних граната, а други наоружан ножем на пушци дејствовао је на непријатеља. Ова група се сваке вечери добровољно јављала за јурише и учинила је велике услуге својој јединици.

У то време на Источном фронту, где су услови покретно-маневарског рата више омогућавали продоре (убацивања) у ближу и дубљу позадину непријатељског борбеног распореда, проширили су се задаци ових јединица. Тако су оне, поред освајања и уништења непријатељских бункера, као основног задатка, пресецале непријатељску отступницу, заузимале важне прелазе (мостове, раскрснице и теснаце), уништавале и неутралисале непријатељску артиљерију, вршиле препаде на штабове и поједине позадинске установе, итд. При томе је било и самосталних задатака. Тако је, на пример, немачка јуришна чета бр. 18 из армиске резерве, у току борбе за овлађивање Балтичким Острвима, пребачена на једно од њих ради уништења важне и добро утврђене непријатељске батерије. Ова чета добила је касније задатак да пресече непријатељу отступницу према граду Мону и да га задржи до пристизања главних немачких снага са запада. Таквим јединицама често су додељивани и задаци да утврде које се непријатељске јединице налазе на појединим деловима фронта и установе њихов састав и јачину.

Французи и Енглези су такође, у Првом светском рату на Западном фронту имали своје „јуришне јединице“ које су непосредно пред извршење борбених задатака привремено формирали од пешадиских јединица и за то нарочито вежбали. У периоду чисто рововског рата и стагнације фронтава, јуришне јединице су, поред осталог, добијале задатак да наизменичним испадима подижу и одржавају борбени дух трупа, што је било врло важно.

И на Солунском фронту су образована посебна нападна одељења (она су, на пример, код тзв. Критске дивизије вршила честе испаде у рејону Љумнице код с. Грка и с. Восе) и јуришни водови (који су, на пример, код Југословенске дивизије у рејону Доброг Поља, били врло активни у пролеће 1918 године). Они су узнемиравали непријатеља, ометали га у извођењу радова и прибављали податке до којих се на други начин теже долазило. Изгледа да Французи нису обраћали нарочиту пажњу на формирање специјалних јуришних јединица за задатке какве су Немци додељивали својим јуришним јединицама.

Пошто су се у току Другог светског рата, у коме је дошло до динамичних борбених дејстава, већег усавршавања борбених средстава и ратне технике и извесних промена у начину утврђивања, створили и за нападача и за браниоца посебни услови за вођење борбе, то су се и задаци јуришних јединица с једне стране, знатно проширили и умножили, а с друге стране, морали су се извршавати под много тежим условима. Тако, на пример, поред изнетих задатака оне су вршиле изненадне препаде на непријатељске бокове и позадину, заузимале и држале поједине погодне линије и тачке, штитиле спојеве и бокове борбеног поретка, обезбеђивале тенковске десанте, итд. У почетку рата, код Немаца је основни задатак јуришних јединица и даље остао учешће у пробоју јако утврђених положаја, затим овлађивање прелазима преко река, а врло често су придавани претходницима као предњи одреди. Тако су их употребљавали и у операцијама у Белгији и у Француској 1940 године. У Белгији је на-

пример, за овлађивање Ебен-Емаелом, тј. најјачим фором тврђаве Лијеж, који је бранио прелазе преко Мезе и Албертовог Канала и затварао правац немачког продора у центар Белгије, употребљена нарочита јуришна јединица. При нападу на Мажино линију јуришни пионири овладали су оклопним фором бр. 505, југоисточно од тврђаве Монмеди, који је претстављао челну одбрану осталим утврђењима, као што су били форови бр. 696, 685, 699 и „La Rochet“. У нападу на Југославију 1941 године, Немци су при дејству из Бугарске употребили јуришне јединице за савлађивање граничних утврђења (западно од Ђустендила).

На Источном фронту, у периоду немачке офанзиве, основни задаци немачких јуришних јединица били су овлађивање непорушеним мостовима, важним друмским и железничким раскрсницама, итд. да би их сачували од рушења од стране совјетских трупа и држали до доласка главних немачких снага. Ради тога јуришне јединице су најчешће биле у саставу претходница дивизија. Тако су 1941 године јуришне јединице овладале мостом код Сокала, 80 км северно од Лавова, и омогућиле прелаз главних немачких снага, а у борбама у рејону Кијева, у кривини Дњепра код Гарностопола, јуришне јединице су 23 августа 1941 године заузеле мост дуг 2,5 км и спречиле његово рушење, тако да су тиме обезбедиле прелаз једној тенковској и једној пешадиској дивизији, које су одмах по преласку образовале мостобран. Јуришне јединице су и касније, тј. у току одбране на Источном фронту, добијале врло важне задатке. — одбрану најважнијих ослонаца жежевског одбранбеног система.

Код савезничких армија командоси и ренџер-јединице извршавали су многе задатке у садејству са стрељачким, оклопним или десантним јединицама или, ређе, самостално. Тако су, на пример, августа 1942 године, у операцијама код Дијепа командоси бр. 3 и 4 добили задатак да у оквиру дејства десантних јединица униште непријатељске обалске батерије код Вастеривала и Берневала, а тиме су омогућиле неометано приближавање и искрцавање главних десантних снага. Или, у операцијама на Сицилији, 1943 године, у циљу што брже заузимања Катаније, један одред командоса имао је да заузме важан мост у теснацу северно од Лентинија, и да тиме омогући 50 дивизији и британској тенковској бригади брз продор у Катаниску Равницу. А у завршним операцијама на Сицилији, августа 1943 године, савезничко командовање одредило је овим јединицама сасвим нове задатке. Тако су одреди командоса и ренџер-батаљони имали да отсеку немачке и италијанске трупе од позадине и омогуће њихово окружење и уништење.

У току Народноослободилачког рата скоро све наше партизанске, ударне, стрељачке, минерске и диверзантске јединице биле су мање-више способне за извршење задатака, за које се одређују специјалне јуришне јединице. Па, и поред тога, појавила се потреба да се за овакве задатке привремено формирају специјалне јуришне групе састављене од бомбаша, а касније — када су формиране дивизије, корпуси и армије — код неких дивизија су формиран и јуришни батаљони (или јединице са другим називима: летеће чете, ударни бата-

љони, јуришне групе, итд) који су претстављали сталне формације, органски везане за јединице регуларне армије. Оне су биле прави мајстори за освајање непријатељских бункера и утврђених делова положаја, за заузимање и рушење мостова, препаде на непријатељске комуникације, итд.

Искуства рата у Кореји показују да специјалне (јуришне) јединице добијају онакве задатке какве су имале и у току Другог светског рата. Оне се употребљавају тамо где се тражи нарочита извезаност, издржљивост, брзина акције и снажљивост у блиској борби. При томе се често употребљавају у поморско-десантним операцијама за заузимање стрмих обала, клисура, комуникациских чворова и за рушење важних железничких објеката. Тако је, на пример, британски командос „зелене беретке“ порушио железничку пругу Чончинг — Вонсан, 200 км југозападно од Владивостока и тиме прекинуо једну од најважнијих линија за снабдевање Кинеза и Северокорејаца из СССР. Веома су честе и акције за узнемиравање непријатеља и прибављање података, а то је при садашњој стагнацији фронта у Кореји веома важно.

Јуришне јединице врло често служе и као школа за вежбање пешадиских јединица у нападу на утврђене положаје, а често их у току борбе распоређују међу друге јединице у циљу дизања морала и преношења на остале борце њиховог борбеног искуства.

*

Јачина и састав јуришних јединица, углавном, зависе од њихових задатака и наоружања и различити су код разних војски. Међутим, све војске теже да при формирању ових јединица сачувају њихове основне особине и одлике — покретљивост, брзину акције и ударну моћ — а донекле и самосталност у извршавању задатака. Тако, на пример, у Првом светском рату немачке јуришне групе, које су одређиване за напад на утврђене положаје, састојале су се из митраљеског вода, пионирског вода, радио-одељења и вода за снабдевање. Доцније су формирали јуришне батаљоне који су у почетку имали око 5 пионирских и 1 митраљеску чету, а касније су реорганизовани и састојали се од 1—5 јуришних чета, 1—2 митраљеске чете, групе пламенобацача, батерије пешадиских топова и чете бацача. Оваква формација била је врло погодна за напад на утврђене положаје, јер је садржавала све елементе потребне за њихово овлађивање.

У то време код савезничких војски (у британској, француској па и у српској) језгро ових јединица сачињавала је пешадија ојачана пионирима, а у извршењу задатака потпомагале су је поједине батерије или цели дивизиони. У њихово основно наоружање спадале су ручне бомбе, нож или бајонет, маказе за сечење жице и експлозив.

Међутим, јуришне јединице у Другом светском рату, саобразно новом наоружању, опреми и начину утврђивања, биле су формиране друкчије. Оне су у свом саставу имале елементе из разних родова војске и разних борбених средстава. Руси су, на пример, имали јуришне групе од два стрељачка одељења, 1—2 митраљеза, одељење

ПТ пушака, одељење минобацача, 1—2 топа, одељење пионира са експлозивом, 2—3 ручна бацача пламена и 1—2 тенка. При нападу на већа утврђења, односно утврђена насељена места, формирали су јуришне одреде приближно следећег састава: батаљон пешадије, вод топова 45 мм, 1—2 вода митраљеза, чета минобацача 82 мм, батерија минобацача 120 мм, вод пуковске артиљерије, 1—2 топовске или 1 хаубичка батерија дивизиске артиљерије, 2 чете тенкова (или батерија самоходних оруђа), чета пионира и чета ручних пламенобацача. Јуришне групе обично су имале подгрупу за задимљавање, подгрупу за извиђање и рашчишћавање, подгрупу за блокирање, подгрупу за обезбеђење, подгрупу за рушење и ватрену подгрупу. Јуришни одред се обично делио на 3—4 јуришне групе, и то: групу за рашчишћавање, ватрену групу, резерву и групу за снабдевање.

Јуришне јединице код Немаца биле су сталне формације. Међутим, састав, наоружање и опрема јуришних одреда прилагођавали су се детаљним задацима који су били толико разноврсни да су често захтевали и веће измене у том погледу. Тако се јуришна група за овлађивање бункера састојала из више подгрупа са тачно одређеним задацима, као например: подгрупа за сечење жице (3—4 војника за сваки пролаз), подгрупа за уништавање пушкарнице (по 3 војника за сваку пушкарницу), подгрупа за потпомагање (2—3 војника). При извршењу задатака групу су најчешће потпомагали артиљерија (дивизиска, противтенковска и противавионска), митраљеске и стрељачке јединице, а у изузетним случајевима падобрански одреди и авијација. Карактеристично је да су код Немаца основу јуришне групе сачињавали тзв. јуришни пионири (из састава пуковских пионирских чета, дивизиског пионирског батаљона или пионирских јединица виших команди), који су били специјално регрутовани и обучавани, за разлику од Руса, где основу јуришне јединице чине стрељачке јединице које су у ту сврху вежбане тек пред извршење задатака. На пример, немачка јуришна јединица која је нападала фор Ебен — Емаел у Белгији била је састављена од батаљона јуришних пионира ојачаног четом пешадије и противавионском батеријом. Она је била богато снабдевена експлозивом и темпирним упалачима са успоравањем, специјалном опремом за постављање експлозива (дугачки штапови, конопци за бацање и бушена корита), бацачима пламена, термичким гранатама (за уништавање решетки, оклопа и прозора фора), а садејствовала јој је артиљерија (противтенковска, дивизиска и противавионска — која је гађала земаљске циљеве) и авијација (два вода пионира бачена су из ваздуха). Или, на пример, напад на фор 505 Мажино линије извршила је чета јуришних пионира, подржавана батаљоном пешадије, артиљеријом и тенковима. Пионирски батаљон састојао се из штаба, 3 пионирске чете, инжењерске алатне колоне, мостовног трена и вода за везу. Пионирске чете биле су наоружане митраљезима и бацачима, а пионирске оклопне чете из састава тенковских пукова, када су дејствовале као јуришне јединице, појачаване су посебном групом бацача и групом митраљеза и тиме добијале велику ватрену моћ (Немци су

их много примењивали при нападу на Холандију и Белгију и у почетним операцијама на Источном фронту).

Енглези су понекад употребљавали јуришне јединице јачине вода — који се делио на ватрено одељење са штабом вода, одељење са торпедом „бангалор“ (експлозив за рушење препрека) и групом за сечење жице (са ПТ оруђем) и одељење за чишћење заузетог објекта од непријатељских војника — а формирали су и јуришне одреде, у случајевима када им је била потребна јача јуришна јединица. Састав, спрема и наоружање командоса и ренџер-јединица били су у сталном развоју. Британски командос је формиран од штаба, око 6 чета командоса (по 2 вода), административно-заштитног вода и вода за везу. Чете су имале у наоружању по један бацач и ракетни ПТ бацач, а водови по два пушкомитраљеза, шест обичних и осам аутоматских пушака, тако да је укупно бројно стање чете износило 63—72 човека. У лето 1943 године свака чета командоса добила је тешко наоружање, митраљезе „Викерс“, минобацаче и ПТ оруђа.

Америчке ренџер-јединице биле су углавном формиране по угледу на британске командосе и у току рата су имале ренџер-батаљоне и ренџер-чете. Ренџер-батаљони су имали око 6 чета и јединице за везу и снабдевање, а стајали су непосредно у резерви Врховне команде. Чете које су биле јачине око 115 људи (од којих 5 официра) имале су тројну формацију (3 вода од по 3 одељења), а свако одељење располагало је минобацачима 60 мм и базукама. Међутим, на основу искуства рата у Кореји ренџер-чете су у октобру 1950 године укључене, у састав пешадиских дивизија, где су играле исту улогу коју су код Немаца имали јуришни батаљони, односно јуришне чете и ловачке групе у оквиру пешадиске дивизије. Према неким подацима у пуковима су формирани јуришни одреди.

Што се тиче састава, опреме и наоружања јуришних јединица у току Народноослободилачког рата, може се рећи да су били прилагођени тадашњим условима, степену наоружања и задацима. У оквиру скоро свих наших јединица постојале су, као што смо напоменули, јуришне групе — бомбаша, које су формиране од добровољаца непосредно пред извршење задатака, а касније су негде формиран и јуришни батаљон као сталне формације, такође од добровољаца. На пример, јуришни батаљон 18 дивизије имао је 3 чете, одељење за рушење и топовско одељење. Његово бројно стање износило је око 150 људи, тако да су чете имале по 40—50 војника, претежно аутоматичара (број пушака је био мали, свега 2—3 на вол), с тим да је свака чета имала и по једног снајпера. Ове јединице су се снабдевале храном и муницијом из најближих бригада, док је за време самосталних акција вршено специјално снабдевање. Због специјалне обуке, јаког аутоматског наоружања и потребе да буду независни од коморе, јуришни батаљони су се по формацији разликовали од бригадних батаљона, тако да су били веома покретни и увек спремни за дејство на већим или мањим отстојањима.

*

На избор људства за погуну ових јединица уопште обраћала се нарочита пажња, јер се од њега захтевало веће физичко напре-

зање (чешћи и дужи маршеви) и способност за савлађивање многих препрека у дубини непријатељског распореда; затим, већа смелост, храброст, брзина дејства, снајажљивост и отпорност у блиској борби, умешност у руковању разним оружјем и борбеним средствима, као и способност за оријентацију на сваком земљишту, у свако доба дана и по сваком времену. Као што се види, тражиле су се особине најбољих бораца, па је због тога вршен специјални избор и обука. У току нашег Народноослободилачког рата скоро сваки борац стицао је и усавршавао ове особине, али су борци јуришних јединица ипак у том погледу предњачили, тим пре што су се ове јединице попуњавале добровољцима, чији је квалитет био одличан. Одзив је био увек већи него што се у јединице могло примити, при чему су се чланови Партије и СКОЈ-а увек први јављали.

Међутим, у Енглеској је долазило и до извесних размимолажења по питању формирања и начина попуње јединица командоса. Тако, на пример, поједини трупни команданти су се жалили што им у ове јединице одлазе најбољи борци и млађи официри и што им се на тај начин слаби квалитет стрељачких батаљона. Због тога су се на крају морали умешати и органи највише државне управе који су решили да се јединице командоса и даље попуњавају најбољим људством, али из ширих извора — из свих видова оружане силе, родова војске и службе.

У немачке јуришне јединице бирани су храбри, одлучни, физички јаки и интелигентни подофицири и војници, који су распоређивани у пионирске батаљоне и чете. Приликом регрутовања вршена је јака агитација, позивајући се и на велике традиције немачких пионира и њихове успехе у ранијим ратовима. Доцније, у току рата, у њихов састав је одређивано људство из свих родова војске, али је са њим накнадно вршена специјална обука.

Међутим, и код Немаца и код Руса се дешавало да се и морално лоше, осуђивано и дисквалификовано људство одређивало у такве јединице. Тако су, и једни и други, формирали извесне јуришне јединице од официра и подофицира лишених чина као и других кажњеника, захтевајући да кроз борбу окају своје преступе и да се на тај начин рехабилитују. То су већином биле свирепе и разуздане јединице, нарочито у препадима, али су у борби биле непостојане, ако би једном биле разбијене, тако да су војници гледали да се што пре извуку.

Што се тиче обуке јуришних јединица, тежило се да буде потпуна и универзална. У току нашег Народноослободилачког рата ове јединице су детаљно обучаване кроз специјалну пешадиску и инжињерску наставу, а поред тога пред извршење сваког задатка практично су вежбане за претстојећу акцију, и то на земљишту и објектима који су били слични онима на које ће нападати. У исто време, вежбане су и оне јединице које ће садејствовати у нападу. На пример, јуришни батаљон 18 дивизије, пре рушења Штампетовог вијадукта, у јесен 1944 године, детаљно је извежбан на сличном зем-

љишту и сваки борац је тачно знао како треба да поступи при извршењу задатка. Исто тако су и бомбаши пре сваке акције вежбани у приближавању бункеру и бацању бомби, а пушкомитраљесци у штићењу ватром, итд. После акције вршена је детаљна анализа рада целе јединице, појединих група, па и појединаца и извучене су драгоцене поуке за будући рад. Због великих успеха, које су постигале са релативно малим губицима, оне су увек служиле за пример свима другим јединицама.

Савремене јуришне јединице за нападе на нарочито утврђене положаје вежбају се на специјално уређеним полигонима, где постоје објекти и организовани положаји који су слични стварним објектима на које ће се нападати, а обуку врше разни стручњаци под руководством старешина не само пешадиских јединица, него и других родова војске. Оне пролазе кроз детаљну пешадиску и инжињерску обуку, и обучавају се у руковању бацачем, топом и тенком, управљању аутомобилом, мотоциклом, па чак и моторним чамцем, вежбају се у пливању, брзом савлађивању природних и вештачких препрека, у читању карата, оријентацији и сналажењу на сваком земљишту и у свакој ситуацији, како би се појединачно и скупно оспособили за извршење задатка под разним, па и најтежим условима. Тако је, на пример, обука командоса врло разноврсна. Они прво пролазе кроз тзв. основну обуку која се састоји у пењању на стене, прелажењу преко клисура и дубодолина viseћи на жуету, обарању другова применом „диу-цица“, усавршавању у вештини нечујног убијања, итд., а врше се и убрзани маршеви на којима се вежбају да са пуном ратном спремом за 95 минута прелазе око 15 километара. Непосредно после тога долазе чисто војничке вежбе са гађањем и друго. Обука америчких ренџер-чета изводи се у центрима за обуку диверзаната (такав један центар налази се у Форт Бенингу, држава Џорџија), где се у исто време врши и проба организације, опреме, доктрине, тактике и технике диверзантских јединица.

На обуку и вежбање јуришних јединица нарочито су Немци обраћали велику пажњу. Поред детаљне пешадиске и инжињерске обуке, у циљу бољег садејства са артиљериским, ваздухопловним, пешадиским и другим јединицама, јуришни пионири су стално мењали полигоне за вежбање. Један од таквих полигона који су служили за вежбање јуришних пионира у садејству са десантним снагама морнарице налазио се на обали Помераније.

Иако је познавање страних језика потребније диверзантским и другим специјалним јединицама које дејствују у дубљој непријатељској позадини, ипак је оно важно и за јуришне јединице, јер им то може олакшати извршење задатка.¹⁾

•

Дејство јуришних јединица најчешће се одвијало у сарадњи са осталим јединицама, било да су привремено придаване појединим

¹⁾ Тако су, на пример, за један немачки специјални батаљон „Fridental“, који је добио задатак да у току офанзиве у Арденима, децембра 1944 године, дезорганизује савезничку позадину, из разних немачких јединица прикупљени

оперативним и тактичким јединицама (само за извршење задатака), било да су се већ налазиле у њиховом сталном саставу. Оне су се понекад привремено формирале и од ефективна јединица за чији рачун раде (на пример, код нас бомбашке групе, код других војски јаче или слабије групе разног састава и наоружања), с тим што су по извршењу задатка биле одмах расформиране. Док је јуришни батаљон наше 18 дивизије био стално у њеном саставу, дотле су се командоси за време извођења десантних поморских операција налазили под командом штабова за комбиноване операције, а у борби на Сицилији и у Јужној Италији и командоси и ренџер-батаљони били су органи инвазионих армија, које су их придавале појединим оперативним и тактичким групацијама. Ренџер-батаљони су формирани као јединице резерве Врховне команде, али су на основу искустава рата у Кореји ренџер-чете придате дивизијама, тако да сада стоје непосредно под њиховом командом. Код Немаца је свака дивизија имала свој пионирски батаљон, сваки пешадиски пук своју пионирску чету, а тенковски пук пионирску оклопну чету, који су били оспособљени за извршавање задатака као јуришне јединице. Према томе, може се рећи да све више превлађује гледиште да јуришне јединице треба да буду у саставу тактичких јединица (пука, дивизије), као формације за извршење специјалних задатака.

Пошто су акције јуришних јединица веома компликоване, природно је да се поред обуке јединица морају изводити и детаљне припреме и вршити што потпунија процена свих елемената који утичу на извршење задатака. А како успех умногоме зависи од брзине акције и постигнутог изненађења, нарочито у погледу времена и места извршења удара, то се, поред личних извиђања, користе и подаци који су прибављени свима другим средствима (авионска извиђања и аерофотоснимци, подаци од обавештајне службе, испитивање заробљеника, итд.).

Јуришне јединице су се најчешће провлачиле кроз непосредне, или слабо поседнуте делове непријатељског фронта, користећи првенствено ноћ и атмосферске непогоде. Ако је то било немогуће, онда су се насилно пробијале кроз непријатељски распоред, при чему су им помагале и друге јединице. У том случају јуришне јединице су обично полазиле у напад заједно са осталим стрељачким јединицама (у почетку артиљериске припреме, а некад и раније — ноћу) и уз подршку њихове артиљериске и минобацачке ватре, а некад и под заштитом својих тенкова и самосталних оруђа, избијале пред саме објекте. Даљи њихов рад обично се одвијао у складу са њиховом тактиком дејства. Тако је, на пример, подгрупа за рашишћавање отварања пролазе кроз препреке под ватреном заштитом подгрупа за

војници који су, поред осталих квалификација, познавали и енглески језик. Иако резултат прикупљања није потпуно задовољно, ипак су групе овог батаљона постигле добре резултате зато што су неке старешине и војници, већином бивши поморци, добро знали енглески језик. Тако је вођа једне немачке групе, преобучен у униформу америчког подофицира, успео да убеди једног америчког капетана да је његова јединица скоро окружена од Немаца, тако да се овај одмах повукао са две чете и напустио даљу одбрану добро утврђеног положаја.

блокирање и обезбеђење, које су потом настојале да обухвате и блокирају објект, отсеку посаду утврђеног положаја и спрече прилаз непријатељских појачања. Под њиховом заштитом подгрупа за рушење вршила је рушење објекта помоћу експлозива. За време напада јуришне групе стрељачке јединице које су дејствовале лево и десно посedale су ровове и обезбеђивале њене бокове, док је артиљерија ватром спречавала прилазе непријатељских резерви. Као што се види, поклањала се велика пажња успостављању и одржавању што боље тактичке сарадње и везе између појединих група и осталих стрељачких и артиљерских јединица. Као врло поучан пример може нам послужити напад јуришног батаљона 18 дивизије на Штампетов вијадукт, у јесен 1944 године. Овај батаљон је добио задатак да се изненадно, директним нападом, пробије кроз спољну одбрану вијадука, који је био брањен са три јака армирано-бетонска бункера и заштићен јаким препрекама, а потом да минира сам вијадукт и да га дигне у ваздух. За то време једна стрељачка бригада имала је да напада спољну одбрану, а друга да врши спољно обезбеђење. Напад је почео дању и, благодарећи прикривеном терену и изненађењу, батаљон се пробио кроз спољну одбрану вијадука (ликвидирао један бункер), одмах напао његову посаду и успео да овлада бункером још док је бригада водила борбу за ликвидацију спољних утврђења (на отстојању 800 м од вијадука). Бригада за спољно обезбеђење успела је да пресече железничку пругу са правца Љубљане и да уништи један оклопни непријатељски воз, чиме је спречила непријатељу да пружи помоћ споља. Таквим садејством јуришног батаљона и бригаде пресечена је једна од главних пруга за пребацивање немачких појачања и снабдевање трупа у Италији, а тиме се доста помогло и Савезницима, што су и они сами признали. Иако је овај успех постигнут захваљујући добром садејству између јуришног батаљона и осталих јединица 18 дивизије, ипак највећи део заслуге припада јуришном батаљону.

Као пример за садејство разних видова оружане силе и родова војске са јуришним јединицама може нам послужити и немачки напад на јако утврђење бр. 505 Мажино линије. Утврђење је било вишеспратно са најмодернијим уређајима тврђавске технике и састојало се из два оклопна блока, а сваки блок од пет покретних митраљеских купола и једног казамата за топ 105 мм. Куполе су биле израђене од специјалног челика, пречник им је био 2 м, а дебљина оклопа 30 см. Нападом је руководио командант корпуса. У нападу, који је трајао 48 часова учествовала је једна пионирска чета у садејству са једним пешадиским батаљоном и артиљеријом тешког калибра. Док је артиљерија, непосредним гађањем топарница и пушкарница онемогућавала дејство одбране, дотле су пионири подишли мртвим угловима купола и минирали објекат. Сви покушаји Француза да тешким тенковима (од 72 тоне) изврше противнапад у бок јуришне групе остали су без успеха, због јаког дејства немачке противтенковске и противавионске артиљерије. Карактеристично је да су у нападу на остала утврђења Мажино линије са јуришним јединицама садејствовали и авиони типа „штука“.

Код савезничких армија начин дејства ових јединица (командоса и ренџер-јединица) зависио је, углавном, од природе задатака и њихове техничке опремљености, с тим што се оне нису ограничавале само на улоге јуришних јединица, већ су често имале и задатке које су код нас вршиле партизанске, минерске, диверзантске и друге јединице, па чак и шире, с обзиром на пространство ратишта и комбиноване операције са сува, мора и из ваздуха. Сваки појединачни пример из Другог светског рата показује специфичне начине дејства. Тако су британски командоси и амерички ренџер-батаљони за време поморско-десантних операција пребацивани водом до одређених циљева, а даље су дејствовали сувим, пешке или уз оклопна транспортна средства. На пример, приликом акције код Дијепа јединице командоса бр. 4 пребачене су преко Канала бродовима и искрчане на обалу на два места. Пошто су се уз подршку ватре својих бацача приближиле немачкој обалској батерији и бацачима уништиле њено слагалиште муниције, извршиле су јуриш и хладним оружјем савладале посаду. Тиме је омогућено неометано приближавање десантних јединица и њихово искрцавање.

Било је честих случајева да су ове јединице пребациване у непријатељску позадину авионима, односно једрилицама, тако да је њихов десант, у вези са сувоземним дејствима, често стварао велика изненађења код непријатеља. Тако су 10 маја 1940 године, при нападу на јако утврђени фор Ебен-Емаел, који је уз то био заштићен јаком воденом препреком, јуришне јединице кренуле у напад под заштитом бомбардерске авијације која га је бомбардовала пуна три сата, у таласима од по 50 авиона и у размацама од по 25 минута. Међутим, и поред тога што су бачене бомбе правиле левкове пречника 8 м и дубине 4 м, оне нису могле да причине веће штете фору. Због тога су око 12 часова помоћу десантних једрилица на његову површину спуштена два вода јуришних пионира, који су одмах уништили већи део непријатељских пушкарница и заузели такав положај са кога су могли успешно потпомагати и оне јуришне јединице које су вршиле напад сувим, а са којима су имали радиовезу. Користећи ноћ, јуришне јединице су прешле реку на гуменим чамцима и уз подршку падобранца попеле се помоћу лествица на горњи део фора. У зору 11 маја оне су се састале са падобранцима и отпочеле јуриш, палећи послугу и уништавајући муницију помоћу бацача пламена, док су експлозивом у исто време разбијали врата, онеспособљавали пушкарнице, итд. За то време противтенковска артиљерија, која је била придодата јуришним јединицама, непосредно је гађала улазе у објекте, док су пешадиске чете служиле за обезбеђење и заштиту. На тај начин, фор је заузет 11 маја око подне.

Начин дејства ових специјалних јединица у операцијама на Далеком Истоку веома је различит. Командоси су на пример, подељени у одреде (у јуну 1952 године у Кореји је дејствовао 41. одред, док су главне снаге командоса биле концентрисане на Малаји). У Кореји они дејствују мање-више укупно и у садејству са осталим јединицама, а на Малаји у мањим јединицама које се боре и постав-

љају заседе у влажним и топлим џунглама и на ивицама плантажа гуме (које побуњеници уништавају). Обично су распоређивани у заседе, по групама од 3—4 борца, обучени у кинеско одело и наоружани само пиштољем. При томе треба напоменути да се војници 41 самоствалног одреда командоса у Кореји нису слагали са понашањем и начином рада бораца 1 пешадиске дивизије при јуришћу и чудили су се њиховој недовољној пажњи при блиској борби (на пример, њиховом кретању у усправном ставу за време јуриша). Они су сматрали да се изненадним јуришем може постићи много већи успех и ефекат уз мање губитке. Изненадним јуришем ствара се већа паника код непријатеља, који се, поред тога, натерује и на непрестану опрезу на свим деловима борбеног распореда, итд.

*

Проучавајући дејства јуришних јединица, пада у очи да је њихов рад изразито офанзивног карактера (без обзира да ли се употребљавају у нападу или одбрани) при чему муњевити јуриши и снажљивост у блиској борби чине њихову главну карактеристику. Поред тога, обученост у брзом прилагођавању ситуацији и вештом прилажењу непријатељу, познавање и коришћење свих борбених лукавстава, одлична, такорећи, инстинктивно-механичка сарадња свих њихових делова (па и сваког појединца) у сваком тренутку борбене ситуације, физичка и психичка снага и издржљивост, а нарочито свестрана и детаљна обука у коришћењу разноврсног оружја и борбених средстава — чине да се јуришне јединице много разликују од обичних пешадиских па и других специјалних јединица и да их ове без дуже и специјалне обуке не би могле свуда заменити.

Међутим, у погледу даље развоја и формирања ових јединица после рата су се појавила разна мишљења. Наиме, једни сматрају да су оне нецелисходне, наводећи за то као главни разлог што се њиховим формирањем извлаче из састава других јединица најбољи војници, подофицири и нижи официри, те се на тај начин смањује борбена способност стрељачких батаљона и јединица других родова војске. Зато, они сматрају да и обични пешадиски батаљони могу извршавати многе задатке јуришних јединица и да се за извесне специјалне задатке брзо, тј. непосредно пре њиховог извршења, могу извежбати само пешадиске јединице. Они, даље, тврде да ће у стварној борбеној ситуацији бити ређих случајева у којима ће пуна специјалност јуришних јединица долазити до изражаја и да би стварање такве борбене јединице нарочито високог квалитета само за привремене задатке претстављало луксуз, итд. Разуме се, такво гледиште заступају већином старешине оних ратних јединица које су највише осетиле последице узимања људства за попуну јуришних јединица, па и оне старешине које су са својим обичним јединицама успевале да извршавају и неке специјалне задатке. Други, напротив, сматрају да пешадиске јединице не могу заменити јуришне, јер за то нису обучене, нити се због краткоће времена могу успешно обучити. Поред тога, они сматрају да се привременим формирањем таквих јединица не добија неки нарочити квалитет који би могао надок-

надити штете које би се појавиле код других јединица из чијег је састава људство узето, а с друге стране, тако још недовољно обучено људство излаже се великим опасностима. Зато они препоручују да се људство за јуришне јединице издваја још приликом самог регрутовања, и то од добровољаца одговарајућих квалификација.

И у погледу самог места јуришних јединица такође постоје разна гледишта, наиме, да ли ће се налазити у формациском саставу пука или дивизије, или у органском саставу корпуса односно армије, или ће стајати на расположењу Врховне команде, која би их према потреби придавала појединим тактичким јединицама. По нашем мишљењу, на ова питања се не би могао дати јединствен одговор првенствено због различитог карактера и специфичне употребе ових јединица у разним војскама (на пример, командоси и ренџер-јединице имају ширу примену у поморским и ваздушнодесантним или чисто копненим операцијама), као и због карактера самог ратишта, итд. Осим тога, постоје разна мишљења и у томе да ли њихова организација, наоружање, опрема, па и обука, треба да имају више карактер пешадиских или инжињерских јединица, итд.

Иако се у свим савременим војскама тежи да се избегне свако непотребно формирање специјалних јединица, иако се, не може ићи ни у другу крајност и захтевати да сваки посебан задатак извршава само она јединица која је за то формирана (таква схватања довела би до некоординирања у руковођењу, претеране разлике у наоружању, расипања људства, итд), ипак су досадашња ратна искуства, по нашем мишљењу, доказала да су јуришне јединице врло корисне и важне у савременом рату и да им треба посветити нарочиту пажњу и студију. Досада их стварно није могла потпуно заменити ниједна друга јединица и формација, а с обзиром на развој савремене армије и ратне технике, на организацију положаја, физиономију борбе, итд., има изгледа да ће њихова улога убудуће бити још већа и разноврснија. Мада услови савременог рата и од људства пешадиских и других јединица захтевају далеко већу индивидуалну способност и снажљивост у свима борбеним ситуацијама, познавање употребе разноврсног оружја и борбених средстава, итд., ипак се код њих не може постићи толико универзална обука каква се тражи од јуришних јединица.

На крају, сматрамо да би требало детаљније испитати могућности за формирање јуришних батаљона у саставу пешадиске дивизије и чете (или неке друге формације) у саставу пука, али тако да њихова формација, с обзиром на задатке, буде довољно еластична и да се за њихову поуну још приликом регрутовања одабирају најбољи добровољци. Поред тога, требало би размотрити и питање формирања извесног броја јуришних јединица у резерви Врховне команде која би их употребљавала за задатке оперативног значаја или, према потреби, придавала појединим тактичким јединицама на фронту.

ОПШТИ, БЛИЖИ И СЛЕДЕЋИ ЗАДАТАК

Иако наша званична правила предвиђају да се у нападу за све јединице, почев од стрељачког вода па до армије, одређују ближи и следећи задаци, ипак ту основну доктринарну поставку, по нашем мишљењу, треба детаљније размотрити на основу искустава последњег светског рата и садашњег рата у Кореји и упоређивања са одговарајућим одредбама постојећих правила других армија. Ово је тим пре потребно не само зато што су те одредбе у противречности са нашом праксом, јер се не слажу у погледу дубине ближих и следећих задатака, него и зато што постоје и такве одредбе које се у пракси тешко могу остварити (на пример, ближи и следећи задатак стрељачког вода). Али, како ће самим изласком наше нове Ратне службе, свакако, нестати тих противречности, остаје да се принципијелно размотри да ли је уопште корисна подела општег задатка на „ближи“ и „следећи“ према садашњим начелима и начину њихове примене, па према томе да ли је потребна и оправдана, или треба тражити други облик у планирању напада и прецизирању задатака.

Да би се обезбедило извршење задатка више јединице, као и тактичко и оперативно садејство, претпостављени старешина у својој борбеној заповести даје конкретан *општи задатак* свакој потчињеној јединици, с тим да га потчињени дели на ближи и следећи задатак. То начело у својој суштини подједнако важи за све јединице — од армије до стрељачког вода. Као што је познато, план напада се ствара на основу процене ситуације и предвиђања највероватнијег тока борбе (саобразно сопственој идеји маневра, вероватним дејствима браниоца и нужним противмерама нападача), па се у „плану боја“ („планској таблици“, односно „таблици боја“) врши подела дејстава на неколико фаза, односно етапа, као на пример, на дејства пре артиљериске припреме, за време артиљериске припреме, на дејства до избијања на линију ближег задатка, и, најзад, до избијања на линију следећег задатка. Ова подела врши се на основу чињенице да ће после постигнућа извесних циљева, тј. ближег задатка, вероватно наступити потреба за извршењем измена и допуна у борбеном поретку, односно за постављањем допунских или нових задатака. Другим речима, то значи да ће код већих тактичких и оперативних јединица у извесним моментима наступити потреба да се уведу други (трећи) ешелони, од-

носно изврши евентуално прегруписивање јединица и померање артиљерије и да се код малих јединица уведу резерве и изврши ојачавање ватреним средствима оних јединица чија тактичка ситуација то изискује. Међутим, јасно је да се јединица неће нигде зауставити, ако не буде наишла на сметње које она сама не може пребродити, него ће без икаквог задржавања продужити напад све до достигнућа циљева и објеката општег задатка (а по иницијативи старешина евентуално и преко тих циљева). У том се случају не гаси покрет у нападу нити је претпостављени командант принуђен да јединици издаје нове задатке, односно да врши прегруписивање. Разуме се да под изразом „нове задатке“ не мислимо на наређења (задатке) које сваки командант нормално издаје при свакој промени ситуације, већ на оне задатке који се, услед основне промене услова напада, разликују од првобитне командантове замисли.

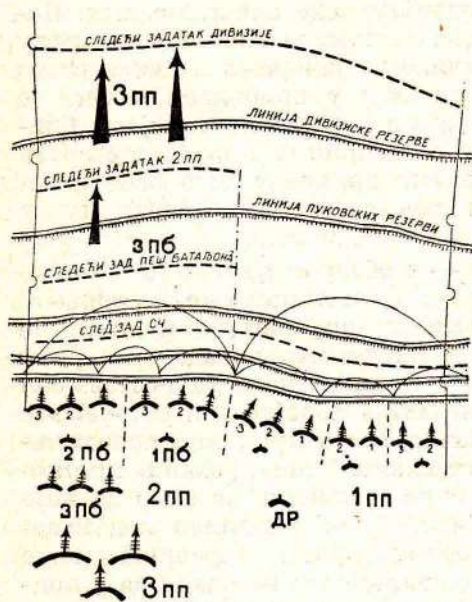
Сметње које изазивају промене услова напада могу углавном бити: непријатељски противудар већег стила са значајним последицама; изненадан јак отпор непријатеља на ма којој дубини његове одбранбене зоне; неочекивано велики сопствени губици; наилазак на непријатељске фортификациске радове који раније нису били откривени; непосредно дејство јаке непријатељске авијације, итд. Пошто ће ове сметње у већини случајева наступити изненада по месту и времену, то је природно да се приликом планирања не могу тачно предвидети, па ни са сигурношћу узимати у комбинацију. Оне се могу појавити на предвиђеним и унапред одређеним линијама ближег задатка, али и не морају, јер ће се непријатељ свакако старати да нам својим неочекиваним поступцима припреми што веће изненађење. Због тога се непријатељска дејства могу очекивати на ма којој линији или месту у целој дубини нападне зоне.

Поставља се питање: да ли се — с обзиром на изнето — поделом општег задатка на ближи и следећи задатак постиже замишљени циљ (координација дејства и постепеност тока напада) и да ли је погодно и практично да се приликом планирања напада третира и фаза „до извршења ближег задатка“? Нама изгледа да постављени циљ неће бити постигнут, јер организација садејства и обезбеђење постепености тока напада не могу базирати на прилично произвољним поставкама и неизвесним претпоставкама. Утицај оваквих претпоставки на стварни развој ситуације и рад јединице не само да није без значаја, већ у извесним случајевима, као например код недовољно еластичних, енергичних и иницијативних старешина, може бити и од негативних последица. Ово, пак, никако не значи да у припреми напада не треба израдити његов план. Овде се само констатије да планирање на бази сувише круто постављених и круто схваћених правилских одредаба, са обавезном поделом на два задатка — ближи и следећи — може довести до шаблонизирања са свима његовим негативним последицама.

Иако правила предвиђају и изузетке, ипак се одредбе које се односе на дубине ближег и следећег задатка скоро увек примењују дословно и шаблонски. Тако се, например, за пешадиску дивизију

као ближи задатак предвиђа заузимање батаљонских чворова прве линије (у пракси, међуположаја), док се њен следећи задатак завршава заузимањем непријатељских артиљериских положаја, тј. овлађивањем непријатељским одбранбеним појасом. Међутим, у склопу изнетих проблема појављује се и питање да ли је поставка „да се следећи задатак ниже јединице поклапа са ближим задатком више јединице“ правилна и целисходна? Ако се, на пример, посматра напад једне пешадиске дивизије на непријатељски солидно организован положај (види шему), где су стрељачке чете у саставу пешадиских батаљона у линији, пешадиски пук на правцу главног удара у два ешелона (2 пешадиски пук), пешадиски пук на правцу помоћног удара са батаљонима у линији (1. пешадиски пук), и, најзад, где је трећи пешадиски пук ешелониран позади пука на правцу главног удара (на шему 3. пешадиски пук) онда излази да ће стрељачке чете у саставу батаљона прве линије (уствари цели батаљони сем батаљонских резерви), и на правцу главног удара пука и на помоћном правцу, при извршењу следећег задатка избити на једну линију позади четних отпорних тачака на предњем крају непријатељске одбране. Од ове линије па до следећег задатка пешадиског батаљона (овлађивање непријатељским батаљонским чворовима на предњем крају одбране) командант батаљона располаже само четама које су већ достигле свој општи задатак, као и својом резервом и ватреном групом. То значи да би стрељачке чете, иако су достигле линију следећег задатка, тј. извршиле свој општи задатак, морале да продуже напад све до заузимања непријатељских батаљонских чворова, при чему би вероватно биле само подржаване или ојачане ватреним средствима. До овога не би дошло само у случају ако би се и пешадиски батаљон ешелонирао по дубини. То исто важи и за батаљон на помоћном правцу пука (на пример 1. батаљон 2 пешадиског пука), као и за пук на помоћном правцу дивизије.

Кад пешадиски батаљони првог ешелона 2 пешадиског пука (на правцу његовог главног удара) избију на линију свога следећег задатка тада се може увести у борбу и 3 батаљон, тј. други ешелон који ће избити на линију следећег задатка пука. Да не би изостајао, 1. батаљон 2 пешадиског пука, мораће сопственим снагама (евентуално подржаван артиљеријом и ојачан ватреним средствима) да са линије следећег задатка стрељачких чета продужи дејство и избије

у висину 2 пешадиског батаљона. Ако не би био у стању да то изврши сопственим снагама, онда би дошло до прераног ангажовања 3 пешадиског пука из другог ешелона дивизије. У сличној ситуацији као 1. батаљон 2 пешадиског пука налази се и цео 1. пешадиски пук. Најзад, увођењем 3 пешадиског пука из другог ешелона дивизије, линија следећег задатка 2 пешадиског пука померала би се преко непријатељског резервног положаја до означене линије следећег задатка дивизије, уколико би његов 1. батаљон претходно успео да на њу избије. С друге стране, 1. пешадиски пук морао би истим основним јединицама да савлађује сву дубину продирања да би остао у висини левог суседа. То значи да се у овом случају систем ближег и следећег задатка — бар по спољној форми и не рачунајући непријатељска изненадна дејства — може применити само код оног батаљона који се налази на правцу главног удара оног пука који дејствује на главном правцу дивизије.

Ако овај пример доведемо у везу са раније изнетим излагањем, онда излази:

а) да би се организација непријатељске одбране заснивала на истим начелима као и наша, наиме да би и код њега као и код нас постојали одбранбени појасеви сличних размера, као и његова подела на главни, међуположај и резервни положај;

б) да би јединице обавезно морале нападати у ешелонима, јер, ако би нападале у једном ешелону, не би имале снаге и средстава да развијају напад по уопштеном рецепту, пошто се, на пример, код дивизије дубина продирања до ближег задатка пукова (развијених у линији и са батаљонима у линији) гаси заузимањем главног положаја; и

в) да напад треба да тече по предвиђеном и утврђеном плану, јер се у противном планиране мере неће одвијати онако како су предвиђене (ово се углавном односи на ближи задатак).

Ово се чешће појављује код мањих јединица које нису ешелониране, а ређе код великих јединица које скоро редовно врше напад у ешелонима. Међутим, код ових јединица се у већој мери јавља неизвесност у погледу онога што непријатељ предузима, а тиме и ремећење планова нападача. Не може се поуздано утврдити да ли ће, на пример, дивизије првог ешелона корпуса бити у могућности да без заустављања пробију и други одбранбени појас, или ће, можда, и други ешелон корпуса морати да се уведе у бој и пре пробоја главног одбранбеног појаса. Или, на пример, исто тако се не може поуздано знати да ли ће пешадиска дивизија бити способна да својим првим ешелоним пробије непријатељски главни одбранбени појас по целој дубини или ће командант дивизије морати да уведе свој други ешелон у циљу продубљења пробоја и преко непријатељског резервног положаја, итд. Ово се питање још очигледније испољава од осталих врста маневара у нападу. Код обухвата, као и код обиласка, општи задатак се конкретизује у мањој или већој мери (зависно од ситуације и расположивих података о непријатељу), док је његова подела на ближи и следећи задатак тешко остварљива и код самог обухвата, а камоли код обиласка, нарочито у данашњим случајевима борбе.

Пошто се при решавању ових задатака већ мора рачунати на неизвесне ситуације и непредвиђене догађаје, ми сматрамо да не би требало вршити шаблонску поделу општег задатка на ближи и следећи, јер се у крајњој линији таквим шаблонизирањем не добија ни у погледу координације дејства, нити у погледу постепенисти тока напада. Ово тим пре што се увођење других ешелона, употреба резерви, маневар ватром и покретом, итд. неће вршити према унапред одређеним ближним задацима, већ једино према стварној ситуацији. Према томе, стварна ситуација чини беспредметном поделу општег задатка на ближи и следећи.

Ова поставка је у сагласности и са основним тактичким и оперативним начелом по коме у нападу треба користити успех на тај начин што ће се највише подржавати продирање оне јединице која показује највише успеха. Другим речима, то значи да при промени ситуације командант треба одмах да врши и прегруписавање својих снага, а нарочито ватрених средстава, с циљем да се успех развије без задржавања и омогући узастопно продирање у дубину непријатељске одбране. Ова чињеница захтева да командовање будно прати ток борбе, како би потребне интервенције, као што су увођење ешелона или резерве, прегруписавање, јача подршка ватром, итд. могле бити извршене у прави час. А то је уствари руковођење борбом, односно нормално дејствовање команданата и штабова за време борбе. Само се по себи разуме да до поменутих промена у ситуацији може доћи пре заузимања, у току заузимања или после заузимања линије ближег задатка.

На основу свега изнетог могло би се закључити да се применом система поделе општег задатка на ближи и следећи може постићи координација дејства и постепенист тока напада само делимично и у изузетним случајевима и да оваква подела, примењена шаблонски, прети да укалупи и смањи слободу рада команде при њеном руковођењу борбом. Јер, иако правила предвиђају да дубине задатака варирају зависно од ситуације, ипак се основна правилска одредба о подели на ближи и следећи задатак испољава у толико ауторитативној мери да то мора неминовно довести до шаблонизма.

Уместо такве поделе, по нашем мишљењу, боље је да команда сваке јединице примљени општи задатак дели на узастопне циљеве (објекте), а у сагласности са предвиђеним развојем напада, јер се тиме избегавају шаблонизам до кога може доћи услед круте примене система ближег и следећег задатка, као и неприродне ситуације до којих се оваквом поделом долази у случајевима када јединице немају друге (треће) ешелоне или када су дејства непријатеља изненадна.

Координација дејства у нападу, по нашем мишљењу, може се постићи: правилно формулисаном заповешћу, правилним одређивањем полазног положаја за напад, организацијом садејства родова војске (нарочито са артиљеријом), одређивањем узастопних циљева у нападу и, што је најважније, командовањем (руковођењем) у току боја. При томе треба имати у виду да се заповешћу за напад морају обухватити и конкретно одредити сви потребни подаци: за-

датак, полазни положај, борбени поредак, идеја маневра, општи правац напада, зона дејства, правац главног удара, узастопни циљеви, садејство, итд. Правилно одређивање полазног положаја за напад има за циљ да се усклади наступање борбеног поретка тако да сви његови елементи организовано ступе у борбу у одређено време, при чему се потчињенима дају конкретни циљеви напада, те се на тај начин постиже јединство акције.

Постепеност наступања и његов логичан развој у духу опште идеје остварује се одређивањем узастопних циљева у нападу, а то је у исто време и једно од основних средстава организације оперативног садејства. Међутим, сматрамо да одређивање ових узастопних циљева не треба да буде на бази садашње поставке о подели општег задатка на ближи и следећи, са претпоставкама о вероватној дубини ближег задатка и, у вези са тим, планираним прегруписавањем, увођењем ешелона, препотчињавањем артиљерије, итд., већ оно треба да буде прост путоказ о вероватном развоју напада и средство за организацију садејства.

Најзад, како за постизање координације и постепености у извршењу напада треба поћи од претпоставке да се напад ретко развија и извршава онако како је планиран, јер ће, све дотле док непријатељ буде имао слободу акције, бити и непредвиђених промена у ситуацији, то можемо закључити да је *правилно руковођење у току боја* најзначајнији елемент координације. У општој тежњи да изврши предвиђени план (да изврши општи задатак по времену, простору — правцу и циљевима, објектима) команда мора благовремено да уочи све промене у ситуацији и да благовремено предузима потребне противмере.

Потпуковник **СЛАВКО БАБИЋ**

ИЗВИЋАЊЕ ИЗ ВАЗДУХА

Од тренутка када је пре 42 године авион први пут употребљен као ратно средство за извиђање из ваздуха (први су га употребили Италијани у Триполитанском рату 1911 године), а нарочито у току Првог светског рата, он постаје врло значајан сарадник земаљског извиђања, тако да командовање добија моћно средство за прикупљање података и утврђивање стања код непријатеља на свим дубинама борбеног распореда. Међутим, у току Другог светског рата, када су организоване специјалне групе извиђачке авијације, извиђање из ваздуха се проширује на целу непријатељску територију и постаје важан фактор за обе зарађене стране, способан да пронађе и прикупи податке о непријатељу, земљишту и метеоролошким приликама. На тај начин, командовању је створена много сигурнија основа за доношење потпуније и правилније одлуке. А колики је значај придавањем овом извиђању у току Другог светског рата, види се из ових примера. Енглези су ваздушним путем прибавили 75% од свих података и обавештења о непријатељу, док су Руси у борбама око Стаљинграда, када су били потпомогнути 8 и 16 ваздушном армијом, од укупно 12.850 летова колико су извршили у току два месеца (децембра 1942 и јануара 1943) употребили на чисто извиђање 1.880 летова, тј. 14% од укупног броја летова. Или, на пример, у почетку инвазије у Нормандији 1944 године, 9 савезничка команда тактичког ваздухопловства извршила је само за потребе искрцавања 3.000 извиђачких летова, док је медитерански савезнички фото-извиђачки пук, који је располагао са 120 авиона за даљна извиђања, извршио у току 11 месеци 1944 године 8.000 фотоизвиђачких летова у циљу прикупљања података за искрцавање у Јужну Француску. Међутим, у садашњим ратовима у Кореји и Индокини још више су порасли улога и значај извиђања, из ваздуха. Тако је америчко ваздухопловство у Кореји, од 26 јуна до 21 октобра 1950 године, од укупно извршених 48.466 летова извршило 2.086 чисто извиђачких, иако је ово извиђање вршено и при сваком другом лету, без обзира на главни задатак дотичне ваздухопловне јединице. Француско ваздухопловство у Индокини од 85.000 часова летења употребило је за извиђање из ваздуха 16.000 часова или 19% од укупног броја часова летења.

Већ сами ови подаци довољно указују на огроман значај овог извиђања, док се права и потпуна слика о његовој важности може

сагледати тек кроз резултате и користи који су постигнути његовим радом. Тако на пример, када је, половином децембра 1950 године, на централном фронту Корејског ратишта (око вештачког језера Чонсинг), изгледало да су опкољене јединице 1 и једног дела 7 америчке дивизије потпуно изгубљене, извиђање са аерофотоснимањем омогућило је да се тачним утврђивањем непријатељског груписања изабере правци могућег пробијања и извлачења из окружења, тј. правци који нису били затворени довољно jakim северокорејским снагама. Или, почетак Треће северокорејске и кинеске офанзиве од 1 јануара 1951 године није ни мало изненадио јединице Уједињених нација, пошто се из података извиђања, документованих аерофотоснимцима, могао тачно пратити ток припрема и одредити почетак овог напада.

Оваквих и сличних примера у којима су подаци извиђања из ваздуха играли пресудну улогу било је врло много још у току Првог, а нарочито у току Другог светског рата.

Поставља се питање какав ће и колики значај ово извиђање имати у будућим ратовима? Ако размотримо савремену моторизовану армију, која већ сама по себи захтева и намеће маневарски рат, у коме ће брзина покрета копнених снага и борбених средстава доћи до још већег изражаја, а с друге стране, ако имамо у виду потребу сталног праћења непријатељских снага, што се може најефикасније постићи баш овим извиђањем, долазимо до закључка да ће улога и значај извиђања из ваздуха у будућим ратовима бити још већи. При томе, савремени рат поставља овом извиђању низ захтева, и то како у погледу откривања непријатеља на мањим или већим удаљеностима од фронта, тако и у погледу тачности и брзине извиђања.

С обзиром на удаљеност објеката за извиђање, без обзира да ли су то непријатељске снаге, земљиште или метеоролошке прилике, као што је већ познато, извиђање се дели на блиско и даљно, а према намени извиђања, тј. за чији се рачун оно врши, на стратегиско, оперативно и тактичко (стратегиско — за потребе Врховне команде и група армија, оперативно — за групу армије, армију и евантуално корпус на засебном правцу, и тактичко извиђање — за корпус и ниже команде), тако да стратегиско и оперативно спада у даљно, а тактичко у блиско извиђање. Но, при овој подели треба имати на уму да се дубине тактичког, оперативног и стратегиског извиђања из ваздуха не поклапају са дубинама одговарајућих видова извиђања са земље, као ни са дубинама борбеног распореда одговарајућих тактичких, оперативних и стратегиских јединица, већ се ова подела врши с обзиром на величину јединице за чији се рачун врши то извиђање, односно с обзиром на то ко ће користити његове резултате. Тако на пример, тактичко извиђање из ваздуха обухвата зону дубине 100—150 км, док тактичка дубина јединица копнене војске износи свега 20—30 км. Исто тако, оперативно извиђање обухвата дубину до 300 км и према томе не поклапа се са оперативном дубином јединица копнене војске, али обухвата простор на коме ће оперативне и више јединице копнене војске изводити операције. Стратегиско извиђање обухвата дубину преко 300 км.

Што се тиче броја и густине објеката за извиђање из ваздуха и њиховог значаја за доношење одлуке, може се рећи да су објекти све гушћи и значајнији што се иде ближе линији фронта (најређи су у зони стратегиског извиђања, гушћи и значајнији у зони оперативног, а најгушћи у зони тактичког извиђања). Тако, стратегиско извиђање даје прве податке о непријатељу и прати и контролише све промене до уласка непријатеља у оперативну зону извиђања. Даље, у зони оперативног извиђања прибављају се подаци о оперативном распореду непријатељских снага, њиховом покрету ка бојишту, интензитету саобраћаја, аеродромима, систему ПАА, организацији и распореду позадинских органа, итд., дакле, о свему што оперативном командовању може дати податке о вероватним намерама непријатеља. Као што се види, то су већ подаци који су много значајнији за доношење одлуке. Међутим, извиђање из ваздуха врши се најдетаљније у зони тактичког извиђања, и то првенствено, са задатком да се открију све мере и припреме које непријатељ предузима у циљу вођења саме борбе. Ту се прибављају подаци о груписању непријатељских снага, распореду тактичких резерви, придоласку нових снага, затим о борбеним порецима, системима ватре, карактеру и систему инжињерских радова, хемиским борбеним средствима, јачини, саставу и базирању ваздухопловних јединица у непријатељској тактичкој дубини и зони тактичког извиђања из ваздуха, о распореду позадинских органа и установа, о конфигурацији земљишта, итд. Тактичко извиђање из ваздуха даје, дакле, податке који су основ за одређивање јачине и распореда непријатељских снага и средстава на фронту из којих се могу предвидети његове могућности и намере у оквиру тактичког карактера дејства; оно овде најтешње сарађује са органима извиђања са земље. Један од најважнијих и најтежих задатака који се поставља тактичком извиђању из ваздуха је осматрање бојишта и артиљериско извиђање које обухвата зону дубине 20—30 км.

Према искуствима из Другог светског рата, за тактичко извиђање из ваздуха на фронту од 100—150 км било је потребно просечно дневно око 90 авио-полетања, и то 60 за визуелно и 30 за аерофотоизвиђање. Из овога произлази да за ту ширину фронта уз максимално напрезање (по 3 лета дневно на 1 авион) треба 30 авиона или 3 ескадриле од по 10—12 авиона, што би одговарало јачини једног извиђачког авио-пука на фронту једне армије. Или, например 19 савезничка тактичка команда у борбама у Француској имала је 5 ловачких пукова са укупно 350—400 авиона, затим једну ноћну ловачку ескадрилу од 12 авиона и један извиђачки авио-пук са 60 авиона, тако да су извиђачки авиони износили око 15% укупног броја авиона. 13 ваздухопловна команда у бици за Гвадалканал 1942—1943 године имала је, поред једне бомбардерске и једне ловачке ваздухопловне дивизије, још и један извиђачки пук за оперативно и једну ескадрилу за тактичко извиђање, а однос извиђачких авиона код 5 америчке ваздухопловне флоте у Кореји приближно је исти као што је био и у Другом светском рату и износи око 10% свих осталих ваздухопловних снага.

Иако извиђање из ваздуха допуњује извиђање са земље, оно, ипак, има знатна преимућства над извиђањем са земље. То се углавном огледа: у великом домету и могућности извиђања на великој дубини непријатељске територије (домет извиђања је ограничен једино радијусом дејства авиона, али се може знатно повећати додавањем допунских резервоара); затим у разноврсности извиђачких задатака (на пример, извиђање и осматрање непријатеља на бојишту и његовој блиској и даљој позадини; извиђање, осматрање и обавештавање о топографским и метеоролошким приликама; извиђање и осматрање саобраћајних, индустријских, војних и привредних објеката и циљева, итд.); у великој брзини прикупљања података са великог пространства, и то прецизно и документовано (фотоснимцима), а усто још и брзо обавештавање из ваздуха о резултатима извиђања и, најзад, у могућности сталног извиђања и осматрања, без обзира на то што авион може остати у ваздуху само ограничено време. Сталност и континуитет извиђања из ваздуха постиже се понављањем летова или просто сменом извиђачких авиона у ваздуху.

Извиђање из ваздуха врши се још увек погледом — визуелно, иако га аерофотографисање, нарочито при даљним стратeгиским и оперативним извиђањима, знатно потискује. Међутим, оно још увек остаје у примени тамо где је потребно најбрже обавештавање, као, на пример, у зони блиског тактичког извиђања. Али, и поред огромног напретка извиђања из ваздуха уопште, визуелно извиђање још увек зависи од метеоролошких услова, јер јаке кише, магле, снежне вејавице и друге појаве које слабе видљивост, знатно ограничавају извиђање те се при таквим условима не могу очекивати потпуно сигурни и тачни подаци од ове врсте извиђања. У последње време у Корејском рату вршене су пробе са телевизиским извиђањем, које ће, уколико се оствари, у будућности претстављати значајан фактор блиског извиђања из ваздуха.

Визуелно извиђање из ваздуха врши се дању и ноћу, и то дању по лепом времену и условима средње видљивости, а ноћу уз примену вештачког осветљавања земљишта. Оно зависи од способности извиђача и може бити сигурно при извиђању трупа и возила на маршу или концентрациским местима, док код извиђања стања комуникација, теснаца или топографског извиђања треба очекивати мање поуздане податке. Оваква извиђања треба редовно допуњавати фотографисањем. При томе визуелним извиђањем можемо тражити и добијати хитне податке о ситуацији на фронту и у позадини, а то су већином подаци о циљевима које треба да нападну копнене и ваздушне снаге или подаци о осматрању оних непријатељских борбених снага које претстављају велику опасност. Оно се, дакле, одликује великом брзином извиђања и достављања обавештења, али је условљено видљивошћу и могуће је само испод облака. Поред тога, ограничено је и висином лета, тако да се највише врши са 2.000 м, са које висине хоризонт износи око 150 км, итд. што се види из следећег прегледа видљивости објеката из ваздуха.

ОБЈЕКАТ	Л Е Т И						ЗИМИ СА СНЕГОМ						Примедба
	Лепо			Тмурно			Лепо			Тмурно			
	Висина извиђања у км												
	Даљина видљивости у км												
	05	1	2	05	1	2	05	1	2	05	1	2	
Већа места	40	50	60	20	30	40	40	50	60	20	30	40	ако нису замрзнуте и покривене снегом
Веће железничке станице	5	10	10	5	10	10	10	20	30	10	15	20	
Већа села	15	30	40	5	15	20	15	30	40	5	15	20	
Железничке пруге	5	10	15	2	5	10	2	3	5	1	2	3	
Путеви	10	15	20	5	10	15	10	15	20	5	10	15	
Веће реке	40	50	60	20	30	40	15	20	30	10	15	20	
Мање реке	10	20	30	5	10	15	5	10	15	3	5	10	
Шуме	15	30	40	5	15	20	20	40	50	10	20	30	

Пошто брзина савремених авиона такође ограничава тачност и могућност визуелног извиђања малих објеката и циљева, јер се при великим брзинама могу углавном извиђати и осматрати већи и јако видљиви објекти, то је потребно да се за визуелно тактичко, као и артиљериско извиђање и осматрање и даље употребљавају авиони мањих брзина. Међутим, ово с друге стране захтева јаку заштиту од стране сопствених ловаца уколико на фронту њихове употребе није изборена ваздушна превласт.

Шта можемо очекивати од визуелног извиђања и осматрања, с обзиром на временске услове и висину летења види се из нижег прегледа видљивости објеката.

Објекат осматрања	Висина осматрања у м.	Примедба
поједини борац	600	
мања група пешака или коњице	800—1.200	
чета, ескадрон или батерија	1.500—1.800	
већа колона на маршу	3.000—4.000	
тенк на месту или у борбеном поретку	2.500—3.000	
борац у стрељачком рову	300—400	
артиљериски положај при дејству	3.000—4.000	
артиљериски положај откривен или слабо маскиран	2.000—2.500	
поједини стрељачки закони, ров	1.200—1.500	
жичне препреке од више реди	1.000—1.500	
воз са локомотивом која дими	7.000—8.000	
број и тип вагона	2.000—2.500	
немаскиран авион на земљи	3.000—4.000	

Што се тиче аерофото-извиђања, оно је раније доста зависило од услова добре видљивости, а ноћу се могло вршити само применом вештачког осветљавања земљишта. Међутим, данашњи степен развика аерофото-технике омогућио је да се применом специјалног фотоматеријала ово извиђање може вршити под свима метеоролошким условима — по магли, па и кроз облаке — тако да командовању даје добре и детаљне податке и о објектима који су снимљени са великих висина и по сваком времену. Ово извиђање је већ у Другом светском рату нашло широку и веома ефикасну примену. Тако, на пример, поменути савезнички фотоизвиђачки медитерански пук је у 8.000 летова (извршених за 11 месеци 1944 године приликом припреме искрцавања у Јужној Француској) ставио командовању на расположење 3,000.000 ваздушних снимака, док је 9 америчка тактичка ваздухопловна команда имала лабораторијум који је био у стању да недељно изради 260.000 снимака из ваздуха, што износи око 36.500 снимака за 24 часа.

Иако је за аерофото-извиђање потребно више времена него за визуелно оно има ширу примену и огромно преимућство над визуелним извиђањем, јер се може вршити у свако доба, по сваком времену и са разних висина. Темпо савременог рата захтева да извиђачки авиони буду стално у ваздуху — дању, ноћу и по сваком времену. Ноћно извиђање, на пример, добило је нарочити значај у Корејском рату, пошто су покрети Северокорејаца и Кинеза због ваздушне опасности вршени искључиво ноћу, а извиђање у тактичкој зони показало се нарочито корисно у касним вечерњим и раним јутарњим часовима.

Аерофото-извиђање и снимање више не зависе од брзине лета авиона. Корејски рат је потврдио да се брзи савремени реактивни авиони могу употребити за извиђање и снимање при брзини 800—900 км/час, како са најмањих (30—100 м), тако и са веома великих висина (10.000—12.000 м). Тако на пример, иако је снимање дуж реке Јалу извршено са висине од 10.000 м и удаљености од 90 км, ипак се на снимцима јасно распознају типови авиона на кинеским аеродромима. Ово извиђање, према потреби може да даје вертикалне, косе и панорамске снимке.

Већ у почетку Корејског рата Американци су увели у наоружање нове типове аерофотокамера за ноћно снимање које су са висине испод 1.000 м давале веома јасне снимке, без обзира на брзину авиона. Тако су приликом припрема за искрцавање код Инчона са овим камерама (С-11) извршена снимања лучких постројења овога града, која су дала одличне резултате. Два реактивна ловца „Шутинг Стар“, летећи ноћу и по јакој киши на висини од 30—90 м, брзином око 900 км/час, снимили су овим камерама, лучка постројења и дали толико јасне снимке да се са тачношћу до 30 см могла установити висина оградних зидова. (Да би се проверило да ли су зидови заиста високи 5 м, колико је на снимцима утврђено, по заузећу Инчона извршено је мерење и установљено да су зидови високи тачно 5 м).

Познат је и снимак „Галеба“ са Претседником Републике маршалом Титом окруженим пратњом на палуби брода, који је извршио

један британски авион када је ради поздрава продефиловао са највећом брзином у бришућем лету. Снимак је, због јасноће и брзине објављивања, изазвао у Лондону велику сензацију.

Израда снимака у боји нашла је у Корејском рату такође широку примену и на тим снимцима се, и поред савршеног маскирања Северокорејца, јасно откривају све вештачке маске, ма колико биле прилагођене природи.

Израда снимака, појединачних или целих филмова (при чему више није потребно посебно слагање и састављање фотоцелина) врши се и израђује чак и у боји за 20—30 минута по слетању авиона, тако да се са средње опремљеним фото-лабораторијумима и студиско дешифрантским секцијама могу дати први основни подаци у року од 2—4 часа по слетању авиона, други, детаљнији до 24 часа по слетању, док се за треће, који обухватају детаљне студије, обично не поставља временско ограничење.

Међутим, у служби извиђања из ваздуха у последње време појављује се и телевизија, која се тек сада испитује у Корејском рату. Њеном употребом командовању ће се пружити могућност да чак и непосредним погледом прати борбена дејства на одређеним или изабраним деловима фронта. На тај начин, телевизија ће убудуће стварно претстављати „очи команданта“, јер ће помоћу ње моћи да гледа својим очима оно што га интересује, а што му се данас преноси речима или снимцима од стране извиђача, и то увек са извесним задоцњењима. Другим речима, командант ће како изгледа, и у савременом рату моћи да прати оком своје трупе у борби, као што су их некадашњи команданти пратили са коња или узвишења. Што се тиче даљег развоја и употребе телевизије у извиђању, засада још треба решити проблем тежине и уградње телевизијске апаратуре и опреме у авион као и проблем избора погодног авиона за ношење те апаратуре. У томе погледу проучавају се лаки авиони са малом брзином и великом носивошћу, као и хеликоптери који су нарочито погодни због способности стајања у месту у ваздуху.

У погледу телевизијске апаратуре за пријем на земљи врше се испитивања три врсте пријемника, и то: великих сталних уређаја за највише штабове, полупокретних уређаја за штабове армија, корпуса и дивизија и покретних уређаја за пешадиске и артиљериске пукове, који би били смештени на ципу. Најзад, треба имати у виду да ће се употреба телевизије у оквиру осматрања из ваздуха подударати са улогом и задацима тактичког и артиљериског осматрања, тако да ће се у том погледу постићи огроман напредак.

Док је употреба телевизије за извиђање и осматрање тек у фази испитивања, дотле је техника електронског радарског извиђања из ваздуха нашла широку примену, нарочито при извиђањима на мору, где се помоћу радара веома успешно откривају подморнице. Поред тога, ова извиђања се много употребљавају у авијацији за проналажење и откривање непријатељских авиона у ваздуху, а нарочито ноћу и на великим висинама где их је због ограничене видљивости врло тешко открити и уочити. Исто тако, врше се пробе у циљу испитивања могућности да се помоћу радарског из-

виђања из ваздуха открије присуство и распоред трупа на земљи, а нарочито тенковских и оклопних јединица, итд. Сви ови проналасци још више повећавају и иначе велики значај извиђања и осматрања из ваздуха, те ће и заштита од таквог непријатељског извиђања и осматрања убудуће бити још сложенија.

Пошто извиђање и осматрање из ваздуха ометају и ограничавају непријатељски ловачки авиони, средства ПА одбране, временске непогоде и покривеност земљишта, то се намеће питање: какав би требало да буде савремени извиђачки авион и да ли он може бити универзалан и истих тактичко-техничких особина за све врсте и видове извиђања и осматрања из ваздуха? Савремени извиђачки авиони спадају у врсту борбене авијације — иако нису намењени за борбу у ваздуху — те се морају при своме раду обезбеђивати од напада непријатељске ловачке авијације. Ово се постиже делимичним наоружањем за самоодбрану, великом брзином авиона која му омогућава да избегне нападе непријатељске ловачке авијације и, најзад, заштитом од стране сопствене ловачке авијације, нарочито када се не располаже превлашћу у ваздуху. С друге стране, сваки савремени извиђачки авион треба да омогућава лако, добро и сигурно извиђање и брзо и сигурно достављање података о извиђању, или, другим речима, да има обезбеђену добру прегледност за осматрање и снимање, да је опремљен радиоуређајима за везу и аерофото-опремом, да има довољну брзину како би могао избећи непријатељској ловачкој авијацији, а у исто време да је способан и за самоодбрану у случају изненадног напада непријатељских ловаца. При томе треба имати у виду да су брзина и покретљивост извиђачког авиона такође нужне и за избегавање ПАА ватре.

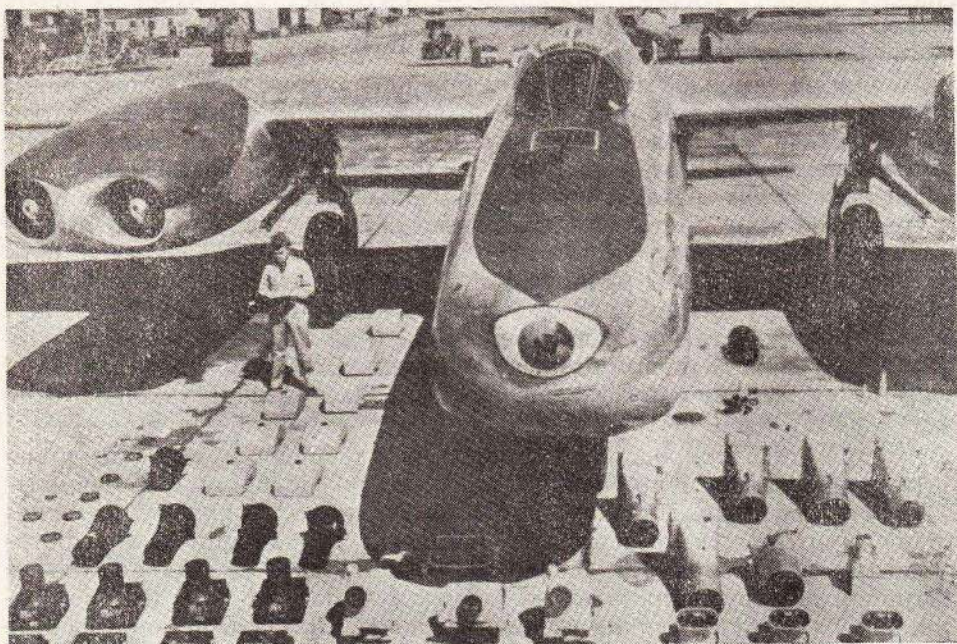
Међутим, природно је да савремени извиђачки авион не може бити универзалан и подједнако способан за све врсте и видове извиђања из ваздуха. Пошто је авион за тактичко извиђање (без осматрања и артиљериског извиђања) намењен за визуелно и аерофото-извиђање у тактичкој и оперативној зони, где је изложен веома активном дејству непријатељске ловачке авијације, то и његове особине треба да буду сличне особинама ловца. Према томе, он треба да има велику хоризонталну и вертикалну брзину, као и велику брзину понирања (слично ловцу са којим се може срести); да располаже великом покретљивошћу и маневарском способношћу у циљу избегавања борбе са непријатељским ловцима и ПАА ватре. Он треба да има и што боље могућности осматрања — велику прегледност ка земљи у циљу осматрања и у ваздуху у циљу откривања непријатељске борбене авијације, да располаже великом аутономијом лета, која му омогућава вршење задатака у одређеној зони, да је наоружан за самоодбрану, а у исто време да је подесан и за уграђивање аерофото-камера и да има радиоуређај јачег домета.

Као што се види, савремени извиђачки авион треба да одговара савременом ловцу, опремљеном средствима за извиђање и фотографисање, па се због тога данас и не изграђују посебни извиђачки авиони, већ се за то користе ловци. Тако, на пример, у Кореји-

ском рату ваздухопловство Уједињених нација за тактичко и оперативно извиђање употребљава реактивне ловце „РФ-80-Шутинг Стар“ и „РФ-84-Тандерџет“, који имају максималну брзину око 960 км/час и акциони радијус око 1.200 км, а са допунским резервоарима и до 1.500 км. У ове авионе уграђују се аерофотокамере, при чему се стрељачко наоружање потпуно или делимично скида, како авион не би био сувише оптерећен и због тога губио од својих карактеристика савременог ловачког авиона.

У Енглеској се за снимање из ваздуха испитују мали ненаоружани ловачки авиони, који ће ниским пикирањем надзвучном брзином избегавати непријатељску авијацију и дејства ПАО.

Амерички авион Б-45 „Торнадо“ лаки бомбардер, максималне брзине 880 км/час, носивости 10 т који се употребљава за стратешко извиђање, опремљен је разним аерофотокамерама, сочивима, касетама и филтерима који му омогућавају снимање са свих висина, дању и ноћу и до најситнијих детаља. Цена аерофотоопреме која се види на слици испред авиона износи око пола милиона долара.

Авион за даљно, оперативно и стратешко извиђање врши задатке визуелног и аерофото-извиђања, при чему може бити изложен непријатељској ПАА и ловцима пресретачима, тако да поред особина ловца треба да има и велику аутономију лета. Значи, такав авион треба да има: велику брзину на великим висинама да би избегао непријатељске ловце — пресретаче и велики плафон, ради избегавања ефикасног дејства непријатељске ПАА; велику аутономију лета, како би могао стићи до најудаљенијих објеката; добре услове

хоризонталног и вертикалног осматрања и, најзад, могућности уграђивања фотокамера и радиоуређаја. Према томе, особине извиђачког авиона за оперативно и стратегиско извиђање подударају се са особинама ловца за праћење или савременог лаког и средњег бомбардера, па се за то обично и употребљавају авиони те категорије (разуме се уз уграђивање аерофотокамера и радиоуређаја). Тако, ваздухопловство Уједињених нација у Кореји употребљава за оперативно и стратегиско извиђање ловце-пресретаче који су изнети код тактичког извиђања, као и средње бомбардере „В-29“ и „В-50“ (то су четворомоторни авиони са максималном брзином око 650 км/час, брзином крстарења око 480 км/час и акционим радијусом од 9.600 км). Поред ових, за даљна извиђања употребљава се и авион „Москито“, који се иначе, као ловац, употребљава за разне намене, а нарочито као ноћни ловац, јуришни и лаки бомбардер. То је двомоторни клипни авион максималне брзине око 650 км/час, домета око 3.000 км, са плафоном око 11.000 м. Међутим, када се употребљава као извиђачки авион са њега се скида целокупно наоружање и уграђује већи број аерофотокамера и радиостаница. „Москито“ је још у току Другог светског рата употребљаван за даљна извиђања и на њега је уграђивано 6—8 аерофотокамера, а данас претставља један од најподеснијих авиона за све врсте извиђања из ваздуха. Са 5 аерофотокамера уграђених напред, испод и са стране може се у једном лету од три часа фотографисати површина од 50 км².

За ноћно извиђање из ваздуха, које је у савременом рату постало редовно и нормално, употребљавају се авиони истих или сличних особина као и за дневна извиђања, с тим што се опремају још и специјалним, прецизним средствима и опремом за радио-навигацију, за ноћно извиђање и борбу са ноћним ловцима (уколико буду приморани да је приме).

Познато је да се, као допуна тактичког извиђања из ваздуха, на самом бојишту врши још и осматрање и артиљериско извиђање и осматрање, тј. осматрање и праћење непријатељских снага, нарочито на главним правцима удара, као и осматрање гађања и коректура артиљериске ватре. Иако ово не претставља ништа ново, пошто је било уведено још у току Првог, а широко примењивано у току Другог светског рата, ипак се данас, с обзиром на све већу покретљивост копнених јединица и борбених средстава, на брзи ток и промене ситуације које се теже могу пратити осматрањем са земље, као и на повећани домет савремене артиљерије, значај борбеног и артиљериског осматрања из ваздуха још више повећао. Оно се начелно врши визуелно, а према потреби допуњава и фотографисањем, с тим што се за то употребљавају авиони друкчијих особина од авиона за извиђање. А пошто их у току рада могу ометати непријатељски ловци и средства ПАО, потребан им је велики дијапазон брзине, тј. велика разлика између максималне и минималне брзине лета која, као што се из прегледа види, износи око 100—200 км/час. Ови авиони треба да имају велику покретљивост, да лако полећу и слећу на сваком терену и што ближе штабовима пешадиских и артиљериских једи-

ница, да имају добру прегледност за вертикално и хоризонтално осматрање и да су опремљени радиостаницом, фотокамером и уређајима за бацање и дизање извештаја. Особине авиона који су у Корејском рату употребљавани за осматрање виде се из ове табеле:

Тип и припадност авиона		Амерички „Cesena L-19-A“	Енглески „D. H. Bea- ver L-20“	Енглески „Austen MK-7“	Руски „Јак-14“
Јачина мотора		213	450	145	145
Брзина	максимална	208	283	195	200
	крстарења	166	238	157	160
	минимална	89/78	90	60/53	80
	пењања	453	393	201	198
Висина лета м		6.985	6.100	3.660	4.175
Број седишта (терет)		2/315	8/840	2-3	4/430
Долет км		1.280	1.360	504	1.000

То су лаки авиони без наоружања за самоодбрану, који се обично налазе у органском саставу јединица копнене војске. Американци су, на пример, у току Другог светског рата придавали, а и сада свакој пешадиској дивизији у Кореји придају по 20—25 лаких авиона за осматрање и коректуру артиљерског гађања, за борбено извиђање, осматрање и фотографисање на самом бојишту, за одржавање везе, пренос команданата и курира, за снабдевање из ваздуха лаким и хитно потребним материјалом, евакуацију и амбулантску службу, а изузетно и за обележавање циљева у јуришним дејствима борбене авијације.

Треба имати у виду да је ова врста авијације нашла широку примену нарочито на Корејском ратишту, где су услови за њен рад врло повољни због сталне ваздушне превласти Уједињених нација, као и релативно слабе ПАО Северокорејаца. Међутим, она би и без тако повољних услова могла доћи до изражаја и ефикасне примене нарочито у планинском, покривеном и испресецаном земљишту, где би ниским летењем и коришћењем неравнина и удоља могла да из-

бегава нападе непријатељских ловаца и средстава ПАО. У Италији је, као и код осталих земаља Атлантског пакта, уведена посебна врста тзв. артиљериске авијације, наоружане америчким авионима типа „Пајпер Ј. 18“ који су због могућности спуштања и полетања на малим теренима и због дугог одржавања у ваздуху нарочито погодни за сарадњу са брдском артиљеријом. На крају, као што је познато, у Корејском рату је, поред ових лаких авиона, уведен и хеликоптер који служи за извршавање истих и сличних задатака.

Организација командовања извиђачком авијацијом и одређивање њене намене зависи од тога у чијем се органском саставу налази. Код мањих ваздухопловстава ова авијација начелно треба да стоји на расположењу Врховне команде, а у најмању руку авијација за даљно и стратемиско извиђање, с тим што би ваздухопловни корпуси и армије у свом саставу имали и ваздухопловне извиђачке јединице, које би вршиле тактичка и оперативна извиђања за рачун јединица које подржавају. У сваком случају, оперативно и стратемиско извиђање из ваздуха треба да буде усклађено са планом Врховне команде, с тим што би јој потчињене копнене јединице (групе армија и армије) достављале своје планове и потребе у погледу оперативног и стратемиског извиђања.

Најзад, можемо закључити да ће се за извиђачку авијацију и убудуће употребљавати типови борбених авиона који ће бити опремљени свим средствима савремене ваздухопловне технике и да ће се за осматрање бојишта и артиљериска извиђања и осматрања користити лаки авиони, вероватно снабдевени и телевизиском опремом.

ОДБРАНА ОБАЛЕ

Пошто је „Војно дело“ донело неколико радова из области опште проблематике ратне морнарице; у којима су захваћена основна питања одбране обале без упуштања у њихову подробнију обраду (изузев противдесантне одбране), покушаћемо да у сажетој форми обухватимо целокупност овог проблема и подробније обрадимо нека већ покренута или непокрена питања из те области.

Место и улога обалске одбране у оквиру ратне морнарице

Као вид оружане силе, који је намењен за борбена дејства на морском и приморском делу ратишта, ратна морнарица има основни задатак да штити морске обале од свих непријатељских борбених дејстава. Ако се томе дода и заштита права поморске земље на отвореном мору, подразумевајући ту и заштиту поморских комуникација, онда је очигледно да су напори неке мирољубиве поморске земље за стварање и одржавање ратне морнарице потпуно оправдани и неопходни у садашњим условима међународних односа. Међутим, сваки корак даље од тога водио би у агресију и поробљавање. Али овако постављене границе оправдане интервенције ратне морнарице мирољубиве земље не могу и не смеју да спутавају размах развоја њених снага и офанзивност њеног духа. Напротив, треба развијати и једно и друго до таквог степена да ратна морнарица буде у стању да агресору задаје ударце и да га туче на отвореном мору, а у најповољнијем случају у његовом обалском подручју и на његовој обали. Разумљиво је, пак, да природни пут изградње и развоја ратне морнарице чини да је већ у почетку најјача у њеном обалском подручју и да ће ту и даље бити најснажнија, пошто је чврсто наслоњена на своју организовану основицу. Но, и поред тога, примање борбе у свом обалском подручју треба да буде само израз нужде, а не и нормална пракса.

Овако схваћена улога ратне морнарице у одбрани обале захтева да се одбрана обалског подручја тако организује да се спречи непријатељу продор у њега и да се створи солидан ослонац флоти, морнаричкој авијацији и морнаричкој пешадији да офанзивно дејствују ван обалског подручја, и у самом том подручју. Као што се види та организација одбране обалског подручја, која има карактер сталности, има задатак да створи услове за слободу акције основног, маневарског дела снага ратне морнарице, тј. пловних и ваздухопловних снага. Његово оперативно уређење може се постићи предузимањем низа мера и развојем најпотребнијих снага и средстава, а да се

при томе не издвајају и организациски не оформљавају неке посебне снаге. Целокупност тих мера и снага и средстава ратне морнарице, намењених за непосредну заштиту и одбрану обале, по нашем гледишту, чини обалску одбрану, а оперативно уређење и одржавање повољног оперативног режима у обалском подручју општи је задатак обалске одбране.

Ако ово упоредимо са гледиштима и циљевима јаким страних ратних морнарица, онда ћемо видети да ту постоје велике разлике. Пре свега, њихове основне морнаричке снаге морале су се одвајати од домовинских обала, било за освајање колонија, било за њихову одбрану, било за одбрану комуникација за везу са њима. Због тога је знатан део одговорности за одбрану домовинских обала, а и обала колонија, морао да падне на обалску одбрану. Као нужна последица овакве измене у основној намени флоте, коју је требало растеретити значајног дела задатака у сопственом обалском подручју, да би добила потребну слободу акције на отвореном мору, у оквиру ратне морнарице оформљена је флота и створене њене базе у ужем смислу за дејства на отвореном мору, и обалска одбрана за непосредну заштиту и одбрану обале. Зависно од економске моћи и спољнополитичких циљева у појединим периодима развоја ових земаља, ова два тела била су више или мање оперативно повезана, али је било случајева јаче изражене тенденције самосталног развоја и дејстава флоте и обалске одбране (САД до последњег рата, а донекле и Енглеска).

До шездесетих година прошлог столећа, Енглеска је била свемоћни господар на мору, тако да је могла постићи апсолутну преоћу у домовинским водама и на мору ма у ком делу света. Због тога је питање одбране својих обала решавала флотом, по познатом принципу: прва линија одбране своје обале је непријатељска обала. Међутим, у то време се у светским размерама изменио однос снага на мору тако да је Енглеска оценила да више неће моћи благовремено и свуда да обезбеђује чак ни релативну надмоћност, јер се могло догодити да њене домовинске обале и обале њених прекоморских поседа буду озбиљно угрожене у времену када гро њене флоте буде заузет на неком другом месту. Зато се обалска одбрана Енглеске од тога доба нагло развија, јер јој је стављено у задатак да до одређеног времена буде у стању да сама, тј. сопственим снагама штити и брани обалу. Овакав задатак захтевао је, а економска снага земље омогућавала, организацију посебних снага обалске одбране, која је у свој састав добила јаке флотне, сувоземне, а касније, нарочито у последњем рату, и ваздухопловне елементе.

Слично се догодило и у развоју немачке ратне морнарице, иако је пут развоја њене обалске одбране био нешто друкчији, нарочито у погледу непосредних узрока који су довели до њеног осамостаљивања. Познато је да је Немачка, приликом првих освајања и поделе колонија, углавном заkasнила због тога што је њена флота била у стадијуму развоја, тако да је могла бити ефикасна само у сопственим водама, што јој је тада била и основна намена. Међутим, она је осамдесетих година прошлог столећа била већ толико снажна да је

могла помишљати да се у блиској будућности појави као утицајни чинилац у борби за светско господство. У том правцу је и Империсјални савет усмерио њен даљи развој. Оваква измена основне намене флоте захтевала је, као и код Енглеске, одговарајућу реорганизацију обалске одбране у циљу безбедности саме обале. Због тога се и оформило посебно тело, у чији су састав ушли јаки флотни, сувоземни и ваздухопловни елементи. Према подацима, који продиру у штампу, види се да Западна Немачка сада поново изграђује своју обалску одбрану на истој основи.

У концепцијама стварања и саставу обалске одбране до последњег рата није било великих разлика ни код других великих сила. Међутим, наша обалска одбрана стварала се и развијала у оквиру и упоредо са ратном морнарицом, и то темпом и у облицима који су одговарали развоју Народне револуције уопште, а посебно на нашем приморју. Задачи и дејства првих елемената наше обалске одбране и флоте у самом почетку били су тесно повезани јединственим циљем и одговарајућим командовањем. Требало је створити ослоњце за дејство расположивих маневарских снага морнарице на непријатељске комуникације и за заштиту својих комуникација, а све у циљу подршке дејства сувоземне војске. Већ на завршетку рата наша ратна морнарица имала је доста добро развијену флоту, обалску артиљерију и морнаричку пешадију. Ова три важна елемента савремене ратне морнарице остала су и даље чврсто повезана јединственим командовањем и непромењеном наменом. То није била копија ничије концепције, већ плод борбене праксе, који је најбоље одговарао извршењу задатака који су за време рата постављени ратној морнарици. То је облик који најбоље обезбеђује поуздану борбену припрему, јединство погледа, узајамно разумевање и допуњавање ових разнородних снага у даљем мирнодопском развоју и борбеној припреми наше ратне морнарице. Другим речима, основна намена наше ратне морнарице остала је онаква какву јој је одредила Народна револуција, дакле, онаква каква једино и може бити у једној мирољубивој земљи, али непоколебљивој у питању одбране својих обала и својих легитимних интереса као поморске земље у међународној заједници. Даљи процес развоја наше ратне морнарице није могао бити исти као развој морнарица раније поменутих великих сила, а то није било ни потребно. Међутим, то није искључивало и не може искључивати интерна, организациона и разна друга усавршавања наше ратне морнарице, као и њено свестрано јачање.

*

Општи проблем одбране приморског фронта поставља се на исти начин као и код одбране сваког другог, сувоземног фронта: или бранити све па не одбранити ништа, или бранити свим расположивим снагама виталне правце и подручја, па до преласка у напад одбранити оно што је главно.

Ни на морској обали сва подручја немају исту оперативо-стратигиску важност, већ је њихов значај променљив не само у различитим варијантама ратног плана, него и у току развоја ситуације на ратишту. Према томе, нарочито треба бранити она подручја чијом

се одбраном решава питање одбране обале у целини, односно она подручја без чијег се поседовања не може господарити обалом или једним њеним делом. Међутим, њихова одбрана се разликује од одбране оперативно-стратегиских важних праваца на сувоземним фронтovima у томе што се оперативно-стратегиска дубина одбране обале не може предвидети и уредити на читавој територији (ако је правац могуће агресије управан на обалу). То долази отуда што се објекти, у првом реду војно-поморске базе, чијим се поседовањем решава питање владања обалом, налазе у ужем обалском појасу, јер се ти објекти, односно базе, не могу изградити ван њега. Због тога се ова дубина може и мора обезбедити само у правцу мора, односно у правцу непријатељске територије.

Организација оперативне дубине противдесантних операција на својој територији могућа је и нужна, нарочито у случајевима када је однос снага на мору повољнији за непријатеља и када због тога постоји вероватноћа његових почетних успеха. Али, и у таквим случајевима и кад значај објеката у ужем обалском појасу може имати велики утицај на исход рата, његове етапе или кампање (једна или ограничен број морнаричких база, привредни објекти посебног значаја), онда се такви објекти морају упорно бранити чак и у окружењу све догле док не падне одлука сударом на копну, или док се не изврши деблокирање ових рејона. У противном, ако би се ови објекти морали напустити, они би се пре повлачења морали и потпуно разорити. Чак и онда када би се одобрило само њихово делимично разарање, тј. у случају предвиђања брзог одбацивања непријатеља, сигурно је да би их непријатељ разорио при повлачењу. Према томе, и ово је један од разлога који налаже да се обалски утврђени рејони морају унапред добро проучити, тачно одредити и према могућностима делимично уредити њихов сувоземни фронт.

Ако се обалска подручја, уређена за одбрану, не би међусобно и чврсто наслањала, онда их на просечној дужини обале не би било много, Али, ако би се приликом организације одбране тежило чврстом наслону једног подручја на друго, онда би се добила непрекидна линија, односно кордонски распоред, тј. такав систем који не би могао обезбедити сигурну одбрану. Зато за одбрану обале треба организовати снажну маневарску групу (или групе), која би се наслањала на исто тако снажне обалске утврђене рејоне, уређене у оперативно-стратегиски важним подручјима¹⁾.

Организовањем обалских утврђених рејона изграђује се основа за дејство маневарских снага за одбрану подручја у којима се ти рејони налазе, и то како дејством у њима и ван њих, тако и у њиховим међупросторима. Они треба да обухвате оне објекте који тим подручјима и дају одговарајући значај. Природно је да се у њих

¹⁾ Под обалским утврђеним рејонима не сматрамо утврђене рејоне класичног типа, обавезно и потпуно утврђене објектима сталне фортификације или комбиновано, него рејоне уређене и на најцелиходнији начин поседкуте снагама и средствима, у сагласности са задатком, могућностима и ситуацијом уопште (као например Тобрук у Другом светском рату, Фусан и Хунгхнам у Кореји).

првенствено укључују и бране војно-поморске базе, привредни објекти, политички и културни центри.

На први поглед изгледа да се и у овом начину одбране обале морају употребити велике снаге (нарочито када на обали има више оваквих подручја) за поседање и одбрану утврђених рејона. Међутим, јачим снагама се поседају само најважнији рејони, тј. онда када то императивно налажу општа ситуација на ратишту и посебна ситуација у подручју где се ти рејони налазе. Поседањем једних рејона само најнужнијим снагама и концентрацијом највећег дела снага у рејоне оних подручја у која се преноси тежиште операција, може се постићи потребна засићеност у снагама и средствима у тим најважнијим рејонима. Другим речима, не би требало држати јаке снаге, на пример, у нашем Северном Јадрану, ако би се тежиште операција, према општој ситуацији на ратишту, налазило у Јужном Јадрану, и обратно: Међутим, постоји и такво мишљење да је овакав начин одбране тешко изводити, наводно због тога што су основне снаге обалске одбране слабих маневарских својстава, нарочито кад се упореде са маневарским својствима и релативном слободом маневра флоте на мору. Али, треба имати у виду да су снаге обалске одбране биле такве управо због тога што је за одбрану обале постојала таква концепција, која је одговарала таквом гледишту. Но, то не значи да су оне и даље остале такве какве су биле или да треба да такве и даље остану. Осим тога, не треба сматрати да се и непријатељ не може спречити у ограничавању слободе маневра ових снага.

Природно је да ће се наметнути питање: да ли и међупросторе између обалских утврђених рејона треба бранити само маневарским групама — у првом реду флотом и авијацијом? У сваком случају, офанзивно дејство маневарских група, у наслону на уређене обалске утврђене рејоне, претстављаће не само основу одбране обалских подручја већ и основу безбедности самих међупростора. Али, то не значи да и у међупросторима неће бити распоређен део позициских снага и средстава. Ту ће се, углавном, налазити елементи система извиђања, осматрања и обавештавања, у циљу благовременог откривања и обавештавања о појави непријатеља, ради благовремене интервенције маневарских снага при покушајима непријатељских дејстава у међупросторима и кроз њих. На нарочито погодно разуђеној обали, као на пример на нашем Средњем Јадрану, може се минималним ангажовањем позициских снага и средстава обалске одбране, углавном запречним средствима и оруђима обалске артиљерије, обезбедити већа слобода саобраћаја унутрашњим комуникацијама. Тиме се у исто време постиже осетно растерећење маневарских снага и још више доприноси њиховој слободи акције. Разуме се да ће се правилном оценом потреба и могућности одлучити да ли ће се и какве мере предузимати за уређење међупростора, водећи рачуна да то уређење не иде на уштрб јачине маневарских група и јачине обалских утврђених рејона на које се наслањају.

Противдесантна одбрана међупростора у оперативно-стратешким размерама може се посматрати правилно само у склопу општег плана одбране приморског фронта. Потпуно уређење, а нарочито по-

седање међупростора у том циљу не долази у обзир, јер би то несумњиво довело до кордонског распореда, развлачења морнаричких снага и слабљења одбране кључних подручја. С друге стране, не би се ни сами међупростори могли ојачати до потребног степена. Сврха утврђених рејона, у смислу противдесантне одбране, састоји се у томе да се непријатељу онемогући искрцавање у оним рејонима који су за њега повољни, да се његово евентуално искрцавање на тим местима учини што рискантнијим, што скупљим и нерентабилнијим и да се непријатељ — ако се и поред тога одлучи на десант — присили на искрцавање баш у оним зонама које су за њега најнеповољније. То значи да обалски утврђени рејони имају улогу да каналишу десантни напад онако како то најбоље одговара успешном извођењу одбране и офанзивним дејствима свих маневарских снага морнарице. На тај начин, маневарске морнаричке снаге, ослањајући се на обалске утврђене рејоне реметиле би планове нападача, наносиле му губитке и стварале потребне услове за концентрацију и развој снага сопствене сувоземне војске ради наношења одлучујућег удара по десанту заједничким и координираним дејством. Уколико су обалски утврђени рејони јачи у смислу противдесантне одбране, утолико је већа вероватноћа искрцавања десаната у њиховим међупросторима, тако да се приликом стварања плана одбране приморског фронта о томе мора водити рачуна и предвиђати одговарајуће мере.

Основни задаци и основе употребе снага обалске одбране

Изложеност морске обале непријатељским нападима још пре почетка отворених непријатељстава и постојећа пракса притиска и провокација поморским снагама при затегнутим међународним односима с једне, и знатна опсежност и дуготрајност радова на изградњи обалског одбранбеног система с друге стране, налажу сталну борбену готовост и опсежне мирнодопске припреме за развој одговарајућих снага обалске одбране. У ком ће се обиму извести те припреме и до ког ће степена бити заступљена борбена готовост, зависиће од развоја ситуације у свету и положаја дотичне земље у тој ситуацији. У сваком случају, основа ратног одбранбеног система мора се стално употпуњавати накнадним мерама и допунским развојем снага, са основним циљем да се непријатељу, добро припремљеним обалским утврђеним рејонима и одбраном у целини, спречи продор у обалско подручје и створи основа за дејство маневарске групе. То се може постићи:

— поузданим системом осматрања, обавештавања и везе који ће омогућити благовремено откривање непријатеља и обавештавање о његовој појави;

— снажним и добро брањеним системом препрека на мору и копну, који ће спречавати продор непријатеља у обалске утврђене рејоне или барем сужавати његову слободу маневра и стварати повољне услове за увођење у борбу и активно дејство сопствених маневарских снага у циљу уништења или одбијања непријатеља; и

— изграђеним, стално контролисаним и одржаваним навигацијским системом у обалском подручју.

Овако уређени положаји, који се код нас називају минско-артиљериски положаји, уређују се у обалским утврђеним рејонима и поседају делом снага и средстава обалске одбране које, као што се види, имају карактер сталности, не толико по својим тактичко-техничким својствима, колико по својој намени, начину употребе и везаношћу дејстава у једном истом подручју. Јачина и састав снага које поседају ове положаје зависе од ситуације, с тим што се мора водити рачуна о што већој економији снага. Маневарски део снага обалске одбране утврђених рејона служи да у садејству са осталим снагама морнарице (а ређе самостално) и у наслону на овако уређен минско-артиљериски положај одбија или умањује ефекат ватрених, торпедних и минских напада непријатељских поморских и ваздухопловних снага, да одбија поморске и ваздушне десанте (и комбиноване) диверзионог и мањег тактичког значаја и подржава сва борбена дејства флоте, морнаричке авијације и морнаричке пешадије у обалском подручју, као и одбрану сувоземног фронта обалских утврђених рејона и обалских подручја уопште.

Има мишљења да се оваквом наменом минско-артиљериских положаја не би постигла довољна ефикасност пошто ни у Другом светском рату, а ни раније, минско-артиљериски положаји нису дали очекиване резултате. Међутим, до оваквог закључка може се доћи само онда ако се стане на становиште да обалу треба равномерно бранити и уредити минско-артиљериски положај дуж целе обале, као јединствену целину, ако се ефикасност минско-артиљериских положаја мери резултатима борбе на положајима који уствари нису били минско-артиљериски положаји и, најзад, ако се изгуби из вида прави смисао и намена обалских утврђених рејона, а са њима и минско-артиљериских положаја.

Већ смо видели да морску обалу не треба бранити равномерно распоређеним снагама, јер се у таквим случајевима не би ни могла одбранити. Досадашње искуство показало је да се одбрана морске обале у суштини није разликовала од начина одбране почетних, граничних фронтава, јер је пракса и овде показала да се ништа сигурно није могло одбранити ако се тежило да се све одбрани. Нема сумње да ће тако бити и убудуће, тим пре што ће будући сукоби имати ин-терконтинентални карактер.

По нашем мишљењу, дуж целе обале и ван утврђених рејона морају се налазити два од основних елемената потпуног минско-артиљериског положаја утврђеног рејона, наиме, систем осматрања, обавештавања и везе и навигациски систем. Осим тога, дуж целе морске обале могле би доћи минске и друге препреке, негде гушће а негде ређе. Међутим, најважнији елемент — жива сила са свим оним чиме се она бори, подразумевајући ту све флотне, сувоземне и ваздухопловне делове, не може се обезбедити свуда и у том степену да се одбрани обала одбраном на целој њеној дужини. Али, с друге стране, то није ни потребно, јер ни најјачи агресор не може да обезбеди такве снаге да све тачке на обали нападне једновремено и успешно.

Вредност минско-артиљериских положаја не може се мерити само по резултатима десантних операција типа Нормандија или Ин-

чон. У нападној зони нормандског десанта није се налазио ниједан од немачких обалских утврђених рејона који су били изграђени на западној обали Француске. Десантна зона Савезника захватила је међупростор између обалских утврђених рејона Авр и Шербур, тако да пробој није извршен на минско-артиљериском положају, него на делу непотпуно уређених, али местимично доста јаких међупросторних положаја. То значи да су обалски утврђени рејони обиђени, а са њима и њихови минско-артиљериски положаји, док је сам обилазак био одлучен и извршен на основу савезничких процена искустава. Искуство Дијепа показало је да је фронтални десантни напад на јаке положаје ризикантан и врло скуп, а то значи да су обалски утврђени рејони и њихови минско-артиљериски положаји у потпуности одговорили својој намени, јер су лишили нападача најповољнијих зона за искрцавање и присилили га да напада у неповољнијој зони, даље од главног нападног објекта, односно од најбољег правца продирања. Међутим, по нашем мишљењу, ни у међупростору, на који је био управљен главни удар десанта, није дошло до потпуне међупросторне борбе, бар што се тиче борбених дејстава на мору. Немачке торпедне и друге пловне јединице остале су у утврђеним рејонима (Авр, Шербур), а ни ваздухопловство није реагирало, мада је могло, и поред екрантанте надмоћи Савезника, само да је противдесантна одбрана вођена смело, одлучно, до краја и без оклевања. У Нормандији смо имали све фазе противдесантне одбране сведене на борбу за обалски руб и мостобран. Иако ту није било ни претходних удара, ни заједничких удара у току борбе за искрцавање, то ипак не значи да су такви удари неизводљиви. Нећемо се упуштати у то зашто нису изведени, јер нам то није циљ, а то је и посебно питање, само се не може одржати гледиште да је неизводљив успешан напад јуришном авијацијом на прве таласе зато што су растресити, циљеви мали и многобројни, а противавионска одбрана јака. Ако је могуће да авијација успешно напада појединачна механичка возила, стрелачки строј и поједина ватрена средства, тј. циљеве који имају слична својства са јуришним таласима, зашто не би могла успешно да напада и десантна средства? Наши мали партизански бродови често су били озбиљно угрожавани од стране окупаторске авијације. При искрцавању у Јужну Француску, Савезници су успешно одбили напад торпедних чамаца, који су са закашњењем пошли из Тулона и покушали да изврше напад у зони искрцавања. Напад су одбиле авијација и бродска артиљерија; зато нема разлога да се напад сличних пловних објеката не може одбити и са обале.

У оперативном поморском десанту код Инчона, септембра 1950 године, правац главног удара десанта пролазио је кроз саму Инчонску луку, с тим што је и искрцавање извршено у самој луци и непосредно поред ње. Па ипак, ни овај поморски десант не може служити као мерило вредности минско-артиљериских положаја, јер се слободно може рећи да рејон Инчона није био ни брањен (ту је било свега око два слаба баталјона регрута и око једног дивизиона земаљске артиљерије), нарочито ако се има у виду јачина и састав десанта. Тамо се водила борба против плиме и осеке, а не против живе силе,

као што то и сами Американци кажу. Овај десант, који није донео ништа новог по питању ефикасности минско-артиљерских положаја, само је потврдио зебњу нападача у погледу тачности обавештајних података, наиме да део овај овако важан рејон брани само око 1.500 слабо обучених и наоружаних људи, без подршке тенкова и авијације (тј. да нема уређеног МАП-а), јер би у противном, по американској оцени, Инчон био реприза Тараве.

Сврха минско-артиљерских положаја не може се посматрати само са становишта противдесантне одбране, само кроз борбу за искрцавање и обалски руб, као што се то обично чини. Минско-артиљерски положај обезбеђује брањено подручје — обалски утврђени рејон — од свих видова непријатељских борбених дејстава морнаричким снагама. Неуспели препади на Дијеп и Тобрук 1942 године, а донекле и препад на Сен Назер, показали су ефикасност минско-артиљерских положаја у противдесантној одбрани. Артиљерски напад на Шербур 1944 и на острво Вејк 1941 године показали су његову ефикасност у против-артиљерској одбрани. Импровизирани минско-артиљерски положај за заштиту већ успостављеног мостобрана у енглеској зони искрцавања у Нормандији показао се ефикасним при одбијању напада торпедних и експлозивних чамаца, а исти је случај био и код Тобрука, у већ поменутом препаду.

Ако имамо у виду перспективу примене ракетних оруђа, а посебно диригованих зрна малог калибра (са самонавођењем) онда значај минско-артиљерских положаја може само да порасте. На основу проба које су вршене и које се и даље врше, на Западу преовлађује мишљење да се минско-артиљерски положаји (у десанту) могу „прескочити“ хеликоптерским трупима да би се избегли тешки губици првих јуришних таласа приликом напада на минско-артиљерске положаје.

По нашем мишљењу, најефикасније средство за непосредну заштиту и одбрану морске обале и данас, свакако, претстављају снажна флота и морнаричка авијација. Међутим, потпуна безбедност земље од инвазије са стране мора може се постићи само удруженим дејствима сва три вида оружане силе, при чему ратна морнарица има прворазредну улогу.

Чињеница да се сви делови обале не могу бранити потребном засићеношћу снага, намеће потребу да се обала заштити системом обалских утврђених рејона и највећом могућом маневарском масом за офанзивна дејства у подручјима тих рејона, у међупросторима између њих и са наслонем на њих.

Моћ савремених утврђених рејона не може се огледати у фортификациским објектима сталног типа, нити се данас на њих може гледати као на оне класичне утврђене рејоне. Њихова снага данас зависи од начина употребе, моћи и невидљивости и одлучности њихових посада. Њихове снаге треба да имају савремена маневарска својства да би се снагама мање угрожених рејона могли ојачавати они рејони који у датој ситуацији имају водећи значај.

Минско-артиљерски положаји у оквиру обалских утврђених рејона одговарају својој намени, јер претстављају материјалну основу сигурности и ефикасности маневарске групе.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **ВЕЛИМИР ТЕРЗИЋ**

УЛОГА ЦРНОГОРСКЕ ВОЈСКЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Мислимо да у бившој Југославији ни о чему није ширено толико клевета и неистина колико о улози Црногорске војске у Првом светском рату. Главни иницијатор и организатор свих тих клевета и фалсификата била је, разуме се, великосрпска реакција на челу са краљевским двором, који су перманентно давали тон читавој тој срамној работи у току 22 године живота старе Југославије. Они су пошто-пото хтели да пред лицем историје обешчасте црногорски народ, ударајући на његов национални понос и достојанство, и да га пред новим покољењима прикажу као издајника, а и кривца за судбину Српске војске 1915 године. У војним и осталим школама старе Југославије никад није помињана права улога Црногорске војске у Првом светском рату, јер је то, разуме се, било најстроже забрањено. Напротив, многи ондашњи војно-државни функционери и званични историчари дворске клике (Станојевић, Ђоровић, Пешић, Максимовић, Неђић и др.) отворено су говорили и писали о „издајству“ Црногораца и Црногорске војске и безочно клеветали црногорски народ.

Нажалост, ни до данас нам није пошло за руком да верно опишемо, научно-критички осветлимо и објективно оценимо улогу Црногорске војске у Првом светском рату и да на основу историских чињеница демантујемо такве клевете властодржаца старе Југославије и њихових званичних историчара, али се надамо да ће у томе успети неки наши историски институти, који у том смислу врше извесне припреме.

У овом чланку покушаћемо да укажемо само на извесне битне моменте, који ће се, по нашем мишљењу, морати детаљније историски испитати и расветлити да би се донео правилан, историски веран и објективан суд о улози Црногорске војске и њеним ратним операцијама уопште у току првих 18 месеци Првог светског рата. Зато ћемо овде изнети своје мишљење баш о оним питањима која ће се првенствено наметати сваком историчару који буде обрађивао улогу Црногорске војске у Првом светском рату и извођење њених ратних операција у то време. Ево неколико таквих питања:

1) Какав је био задатак Црногорске војске 1914 године у односу на Српску војску?

На дан објаве рата 6 августа 1914 године није постојао заједнички почетни оперативски план дејства Српске и Црногорске војске. Напротив, војвода Путник је тек 17 августа израдио заједнички план

операција који је 21 августа генерал Божа Јанковић донео у Црну Гору и предао краљу Николи. Овај план био је у целости прихваћен од краља Николе и Црногорске владе. По овом плану Црногорска војска имала је задатак да своје главне снаге концентрише у Санџаку (око две трећине снага) и да под називом Санџачке војске оперише општим правцем Чајниче — Горажде — Сарајево, у координацији са српском Ужичком војском, која је имала задатак да дејствује правцем Мокра Гора — Вишеград — Сарајево. Остатак снага Црногорске војске, који је био оријентисан према Херцеговини и Боки Которској, имао је дефанзивну улогу.

Као што се види, војвода Путник се озбиљно постарао за свој леви бок и позадину, а с обзиром на основну концепцију почетног оператиског плана Српске војске и њену тежишну улогу у заједничким савезничким (српско-црногорским) операцијама потпуно је правилно што је предвидео главнину Црногорске војске ближе к себи, тј. у Санџаку, и што ју је оријентисао према Сарајеву са офанзивном улогом.

2) Каква је била Црногорска војска на почетку Првог светског рата, односно какве су биле њене оперативно-стратешке могућности као савезника Српске војске у оквиру опште савезничке стратегије?

Иако је деспотска владавина краља Николе, његова лична и осветољубива политика према напредним и слободољубивим људима имала негативног утицаја на стање духова у народу, ипак је Црногорска војска била једнодушна и јединствена како у погледу савеза са братском Српском војском, тако и у погледу воље за борбом и ратом уопште противу заједничког непријатеља. И поред врло тешких губитака у оба претходна рата, нарочито у операцијама око Скадра 1912 године, њен морал био је на завидној висини. Њен старешински кадар, и поред стечених искустава у балканским ратовима, још је заостајао у погледу војно-стручних способности, знања и вештине у ондашњем ратовању иза официра других европских војски, па разуме се и за официрима Српске војске. Материјална страна војске, посебно наоружање и опрема, била је изразито слаба, недовољна, застарела, тако да је војска у погледу наоружања, хране, одеће, обуће и снабдевања уопште била само делимично обезбеђена, и то само за прве дане рата. Материјална помоћ, коју су Савезници могли упутити морем, углавном је потпуно изостала. Тако је Црногорска војска, јачине 50 — 60.000 људи, у почетку рата, располагала пушкама, и то у недовољном броју, са око 30 митраљеза и око 65 артиљерских оруђа разних калибара застарелог типа, са врло ограниченом количином муниције, док оружног прибора, санитетске опреме, одећа, обуће и резерве у животним намирницама у том времену уопште није било. У данима објаве рата укупна готовина државне благајне износила је око пола милиона перпера¹⁾.

Може се слободно рећи да ниједна војска у Европи није била у горем материјалном стању од Црногорске војске, од које су Савезници врло много захтевали, иако јој нису ништа помогли. Према томе,

¹⁾ 1 перпер био је приближно једнак српском динару.

потребно је разумно схватити ондашње стварне историске услове да би се могао правилно одмерити домет оперативно-стратешких могућности Црногорске војске за ратне операције у јесен 1914 године. Кад се све ово узме у обзир, може се одмах уочити да су те могућности биле заиста врло скромне. Наше је мишљење, да у балканским ратовима исцрпљена, истрошена и изнурена Црногорска војска са оваквим тешким, управо очајним материјалним стањем, у каквом ју је затекла објава рата 1914 године, није могла на себе преузети веће, теже и замашније задатке од оних које је примила предвиђеним планом заједничких ратних операција српске Врховне команде. По нашем мишљењу, задаци који су давани Црногорској војсци, врло често су, а нарочито у току 1915 године, далеко превазилазили њене оперативно-стратешке могућности.

3) Ко је сачињавао црногорску Врховну команду?

Пошто се није располагало довољним бројем квалификованих официра за вођење ратних операција, краљ Никола је био принуђен да замоли Српску владу да му стави на расположење извешан број способних и искусних официра за формирање Врховне команде. Српска влада се радо одазвала тој молби, тако да је црногорска Врховна команда, поред краља Николе, као формалног врховног команданта, и два нижа црногорска официра, уствари била састављена од српских официра, на челу са генералштабним пуковником Петром Пешићем, као начелником Штаба Врховне команде. Такав састав ове команде јасно показује да је Црногорска влада имала највеће поверење у свога српског савезника. Према томе, с обзиром на старост краља Николе и његове војничке способности уопште, као и на огромно поверење које је имао у српске официре, посебно у начелника штаба, пуковника Петра Пешића, може се слободно рећи да је овај био стварни врховни командант Црногорске војске у Првом светском рату пуних 17 месеци. А пошто је пуковник Пешић био у непосредној вези са Српском владом и српском Врховном командом, то су оне (и Пашић и Путник) преко њега уствари увек испољавале свој командни утицај над Црногорском војском, све до краја прве половине јануара 1916 године. На тај начин, може се сматрати, као што је дефакто и било, да је Црногорска војска била потпуно потчињена српској Врховној команди за скоро годину и по дана рата, тј. у току заједничких операција Српске и Црногорске војске.

4) Где је била Црногорска војска за време Церске битке, битке на Дрини и Колубарске битке 1914 године, као и у периоду до Макензенове офанзиве на Србију 1915 године, и које су непријатељске снаге тада биле ангажоване према њој?

За време Церске битке, Пљеваљска дивизија се од 15 до 25 августа под притиском надмоћнијих непријатељских снага повлачила са фронта Чајничке — Челебић у правцу Пљеваља. Херцеговачки и Ловћенски одред били су на граничном фронту, затварајући правце ка Никшићу, односно Цетињу. Пошто је Пљеваљска дивизија прерасла у Санџачку војску, а у духу раније постављеног операциског плана, Санџачка војска је од 25 августа до 15 септембра вршила офанзиву у правцу Фоче и Горажда и избила до линије Гласинац —

Калиновик. У почетку Церске битке према Црногорској војсци налазиле су се следеће непријатељске снаге:

— према Санџачкој војсци 16 аустроугарски корпус¹⁾ — 33 1/2 батаљона, 14 батерија и 2 техничке чете;

— Према Херцеговачком одреду: код Автовца 3 1/2 ландштурмска батаљона, 14 митраљеза и 14 топова; код Билећа: 2 ландштурмска батаљона и 3/4 тврђавског батаљона, 22 митраљеза и 70 топова; код Требиња 3 3/4 ландштурмског батаљона и 1/4 тврђавског артиљериског батаљона са 91 топом и 95 митраљеза, тј. свега 12 1/4 батаљона, 131 митраљез и 182 топа;

— на Ловћенском фронту: 9 1/2 ландштурмских батаљона, 7 1/2 тврђавских артиљериских батаљона, 100 митраљеза и 218 топова, тј. свега: 17 батаљона, 100 митраљеза и 218 топова.

Поред посадних трупа, од непријатељских оперативних јединица на Херцеговачком фронту била је 3 брдска бригада, а према Ловћенском фронту 14 брдска бригада, тј. 10 батаљона са око 10.000 војника.

Према томе, укупне аустроугарске снаге према Црној Гори у почетку Церске битке износиле су око 72 1/2 батаљона (72.000 бораца) и 472 артиљериска оруђа, од којих је било 43 1/2 батаљона и 20 батерија оперативне војске, док је остало била посада у тврђавама.

У току саме битке (21 августа) 16 аустроугарски корпус (осим 8 бригаде) повукао се у правцу Власенице, док су остале непријатељске снаге остале углавном непромењене.

За време битке на Дрини, у току септембра и новембра, Санџачка војска и Дрински одред, у садејству са српском Ужичком војском, предузели су офанзиву у Југоисточну Босну, у правцу Власенице, Сарајева и Калиновика, ради дејства у бок и позадину 6. аустроугарске армије.

Од 15 септембра ова црногорска офанзивна група (Санџачка војска и Дрински одред) имала је задатак да обезбеди леви бок и позадину Ужичке војске која је дејствовала на правцу Власенице. Она је тај задатак успешно вршила све до 25 октобра када су, под притиском надмоћнијих непријатељских снага, и српска и црногорска офанзивна група биле принуђене на повлачење из Босне на десну обалу Дрине.

За време битке на Дрини, тј. у току офанзиве Ужичке и Црногорске војске у Југоисточну Босну, према Санџачкој војсци и Дринском одреду у почетку се налазила 8 брдска бригада, ојачана граничним јединицама и шуцкорима. У току застоја операција на Дрини (рововског рата) аустроугарске трупе су постепено ојачаване према ужичкој и црногорској офанзивној групи, тако да су на дан офанзиве (18 октобра) против црногорске офанзивне групе биле ангажоване следеће непријатељске снаге:

— према Санџачкој војсци: 50 дивизија (3 и 15 брдска бригада), 8 брдска бригада и одред пуковника Хајдера (око 3 батаљона);

¹⁾ Сви подаци који се односе на јачину и распоред аустроугарских снага у току 1914 и 1915 године према Црној Гори узети су из архиве Војно-историског института ФНРЈ.

— према Дринском одреду: одред потпуковника Бартоша (3 батаљона); свега око 21 батаљон, тј. око 21.000 војника.

На Херцеговачком и Ловњенском фронту биле су исте непријатељске снаге као и за време Церске битке, с тим што је 3 брдска бригада упућена према Санџачкој војсци.

За време Колубарске битке, Санџачка војска била је на десној обали Дрине, на отсеку Фоча — Горажде, а доцније је заломила своје

десно крило на леву обалу Лима до Прибоја. Она је имала задатак да обезбеди Санџак, и тај је задатак успешно извршила. У овом времену Ужичка војска се повлачила у правцу Чачка.

Остали одреди Црногорске војске (Херцеговачки, Ловћенски и Старосрбијански) били су на граничном фронту.

На фронту Санџачке војске налазила се 17 брдска бригада, док је према Херцеговачком и Ловћенском одреду стање остало непромењено.

У првој половини 1915 године, тј. све до Макензенове офанзиве на Србију, Црногорска војска имала је задатак да упорно брани своју територију, с тим да тежиште одбране буде у Санџаку. Тада су вршене и припреме за офанзиву у Босни, али до ње није дошло.

Јачина непријатеља остала је скоро непромењена, и то:

— према Санџаку: 12 батаљона, 6 батерија и 12 тврђавских топова;

— према Херцеговини: 12 батаљона, 137 митраљеза и 182 артиљериска оруђа; и

— према Ловћенском одреду: 17 батаљона, 100 митраљеза, 218 артиљериских оруђа.

Према томе, у том периоду према Црногорској војсци укупно је стајало око 41 батаљон (41.000 људи), 237 митраљеза и 412 артиљериских оруђа, као и 6 батерија (24 артиљериска оруђа).

5) Какав је био задатак Црногорске војске у периоду Макензенове офанзиве на Србију и које су се непријатељске снаге у то време налазиле према њој?

У почетку октобра Црногорска војска имала је задатак да привуче што јаче непријатељске снаге према своме фронту од Лима до Јадранског Мора, с тим да тежиште одбране и даље остане у Санџаку. У току повлачења Српске војске, Црногорска војска добила је знатно већу улогу. Њен основни задатак био је да обезбеди Санџак не само са фронта Дрине, него и са фронта Пожега — Ужице — Вишеград, тј. да затвори правце ка Новој Вароши, Пријеполу, Пљевљима, Никшићу и Цетињу.

У почетку Макензенове офанзиве (6 октобра 1915) према Санџачкој војсци и српском Ужичком одреду налазили су се:

— 62 дивизија (11 1/2 батаљона и 7 батерија) и 2 групе код Горажде и Фоче, тј. око 18 батаљона и 10 батерија;

— на Херцеговачком фронту 11 3/4 батаљона, 17 мобилних батерија, 13 чета тврђавске артиљерије и пола техничке чете;

— на Ловћенском фронту: 9 1/4 батаљона, 7 1/2 мобилних батерија, 31 чета тврђавске артиљерије и 1 техничка чета. Свега око 51 ландштурмски, тврђавски и мобилни батаљон и 39 мобилних батерија, или око 51.000 људи, без посадних оруђа која су се налазила у сталним утврђењима.

У току повлачења Српске војске са Дунава, Саве и Дрине за Косово и Метохију, аустроугарске снаге према Санџачкој војсци постепено су се ојачавале, тако да су око 17 октобра према њој биле следеће непријатељске јединице:

— у рејону Сјенице: 19 корпус (четири бригаде), око 20 батаљона;

— код Нове Вароши: група Рајнер, око 11 батаљона;

— код Прибоја и Руда: ојачана 62 дивизија, око 15 батаљона;

— код Фоче и Горажде: око 5 батаљона.

Као што се види, у току повлачења Српске војске према Санчачкој војсци — као главнини Црногорске војске — налазило се око 50 непријатељских батаљона, док су непријатељске снаге према осталим одредима остале непромењене.

6) Какав је био задатак Црногорске војске у периоду повлачења Српске војске кроз Црну Гору и Албанију и које је непријатељске снаге она везивала за то време?

У периоду повлачења Српске војске са Косова и Метохије кроз Црну Гору и Албанију Црногорска војска имала је задатак да обезбеди повлачење Српске војске (I, II, III армије и одбране Београда) од непријатељског дејства са североисточног, северног и западног фронта Црне Горе (Плав — Чакор — Рожај — река Тара — Херцеговина — Котор), тј. да затвори правце који долимама Увца, Лима, Таре и Зете, као и преко Ловћена, избијају на комуникацију: Пећ — Чакор — Андријевица — Матешево — Подгорица (Титоград) — Скадар, куда се имала повући Српска војска у Албанију. Српска Врховна команда поставила је тај задатак Црногорској војсци преко Цетиња, тј. преко црногорске Врховне команде. За то време јачина и састав аустроугарских снага била је променљива. У почетку повлачења Српске војске аустроугарске снаге биле су истог састава као што је изнето у тачки 5. После прегруписавања 3. аустроугарске армије и преношења њеног тежишта операција на правац Ловћена, настале су до конца 1915 године промене у њеном распореду.

1 јануара 1916 године распоред 3. аустроугарске армије био је следећи:

— на Североисточном и Северном фронту: 8 корпус (57 дивизија код Приштине; 59 дивизија код Рожаја и Новог Пазара и 53 дивизија код Бијелог Поља), тј. свега 41 батаљон, око 7 ескадрона, 28 батерија, 2 вода минобацача и 10 техничких чета, или 34.087 пушака, 842 коњаника и 104 артиљериска оруђа, и 62 дивизија од Челебића до Мојковца (14½ батаљона, око 14 батерија и 4 техничке чете, или 9.355 пушака, 160 коњаника и 51 артиљериско оруђе);

— према Херцеговачком фронту Гацко — Требиње: 20 батаљона, 221 артиљериско оруђе, 114 митраљеза или око 20.000 људи;

— према Ловћену: ојачани 19 корпус — 43½ батаљона, 2 тврђавске митраљеске чете, око 1 ескадрон, 8 техничких чета и 2 ескадриле, тј. 37.600 пушака, 99 стабилних митраљеза, 120 коњаника, 148 мобилних и 225 тврђавских артиљериских оруђа и ратна морнарица са 58 далекометних оруђа.

Укупне снаге у Боки Которској и на Херцеговачком фронту, којима је командовао генерал Саркотић (командант Босне и Херцеговине), износиле су 69 батаљона, 6 тврђавских чета, око 2 ескадрона, 63 батерије, око 11 техничких чета, или око 57.570 пушака, 150 ста-

билних митраљеза, 170 коњаника, 250 мобилних и 360 тврђавских и 58 морнаричких артиљериских оруђа. Група генерала Саркотића била је потчињена генералу Кевешу, команданту 3. армије. У састав 3. армије улазило је и 107 маршевских чета (23.540 људи).

Према напред изложеном, укупна јачина аустроугарских снага према Црној Гори крајем 1915 године износила је: око 130 батаљона, 6 тврђавских митраљеских чета, 11 ескадрона, око 116 батерија, 2 вода минобацача, око 31 техничка чета, 4 ескадриле, односно: 101.010 пушака, 1.172 коњаника, 417 мобилних и 530 артиљериских оруђа и 107 маршевских чета. Као што се види, непријатељ је, поред огромне техничке надмоћности, био и бројно далеко јачи, јер је имао око 150.000 људи, према приближно 45.000 врло слабо наоружаних, гладних, слабо одевених и исцрпљених, но још морално чврстих бораца Црногорске војске.

7) Чиме се може објаснити и како треба тумачити онако лаичко, управо саботерско руковођење ратним операцијама Црногорске војске у периоду децембар — јануар 1915/16 године од стране црногорске Врховне команде и њеног начелника штаба пуковника Петра Пешића?

Иако нам није циљ да овде износимо ток операција Црногорске војске за ова два последња месеца, ипак треба уочити неоспорну историску чињеницу да је зачеље Српске војске прошло Андријевицу 22 децембра, а Подгорицу (Титоград) 2 јануара, да је Ловћен пао 10 јануара и да су Аустројанци заузели Цетиње тек 13 јануара 1916 године. Из тога се јасно види да Српска војска — благодарећи отпору Црногорске војске — није била непосредно угрожена на правцу према Скадру. А да би се стекла јаснија слика о начину руковођења операцијама Црногорске војске потребно је, поред осталог, сагледати бедну припрему и организацију одбране Ловћена и наређења која су издавана Санџачкој војсци, Херцеговачком одреду, резерви Врховне команде, итд., а која никад не би издао ни најобичнији дилетант у ратној вештини. Пошто се анализом ратних дејстава у току ова два месеца лако могу уочити даноноћна лутања и узалудни маршеви појединих бригада и батаљона у троуглу Цетиње — Никшић — Подгорица, наређења за „упорну одбрану и одбрану по сваку цену“, затим кордонски распоред трупа од Андријевице преко Никшића до Будве (иако су сви на Цетињу знали да је тежиште непријатељског напада усмерено на Ловћен), контрадикторне заповести Херцеговачком одреду, итд., онда се може стећи уверење да је руковођење ратним операцијама у то време заиста било унапред смешљиво капитулантско и издајничко, које је Црногорску војску довело до слома и капитулације. А да је то било заједничко дело и Српске и Црногорске владе у то нема никакве сумње.

8) Где је била Црногорска војска у данима од 17 до 20 јануара 1916 године.

После непрекидних лутања и бесциљних прегруписивања црногорских одреда, по наређењу начелника штаба Врховне команде, Црногорска војска затекла се у следећем распореду:

— Старосрбијански одред у рејону Скадра и код Гусиња и Плава;

- Санџачка војска на линији: Чакор — Мојковац — р. Тара;
- Херцеговачки одред са једном дивизијом око Трубјеле, а другом око Даниловграда;
- Одред војводе Стеве Вукотића у рејону Чева;
- Которски одред у рејону с. Штитарица, и
- Ловћенски одред у рејону Царевог Лаза. Према томе, правац: Будва — Бар — Улцињ — Скадар на Црногорском приморју био је потпуно отворен и небраћен.

Кад је већ Српска војска била на јадранској обали, ван сваке опасности од непријатеља, Црногорска војска је — кукавички напуштена од свога Врховног команданта краља Николе, претседника владе и начелника Штаба Врховне команде, пуковника Петра Пешића — 21 јануара, у напред наведеном распореду, дочекала наређење за капитулацију од њихових бедних следбеника.

*

Какви се закључци могу извући из ових историских чињеница о улози Црногорске војске у Првом светском рату?

Нема сумње да је још рано доносити неке коначне закључке на бази само ових историских факата, јер још постоје многобројни и разноврсни чиниоци који су утицали на вођење операција Црногорске војске. А њих треба претходно открити, критички обрадити, проверити и довести у узрочну везу, па тек после такве свестране и дубље студије донети веродостојну оцену читавог комплекса тих догађаја. Иако недостатак ратне архиве и званичних докумената из тога доба несумњиво причињавају огромне тешкоће у истраживању историске истине, ипак се, по нашем мишљењу, на бази онога што је већ познато, и оног што у тами тих догађаја критичко-истраживачко око овде-онде назире, може уочити следеће:

1) Да је Црногорска војска, уствари, била под непосредном командом српске Врховне команде преко своје филијале на Цетињу, тј. црногорске Врховне команде, на чијем је челу формално био краљ Никола, а дефакто пуковник Петар Пешић. Зато су се и сви захтеви, задаци или обавезе, који су постављани Црногорској војсци од стране српске Врховне команде преко Цетиња, извршавали на време и у духу наређења, односно директива добивених од војводе Путника све до почетка друге половине јануара 1916 године. *За све то време Црногорска војска у целини и све њене старешице извршавали су све те задатке часно и поштено, искрено и са највећим залагањем и самоодрицањем, без обзира на изванредно тешке услове и прилике, у којима су дејствовали против заједничког непријатеља.*

2) Да је Црногорска војска, која се у оквиру савезничке стратегије, у односу на главно, српско ратиште, налазила на помоћном — црногорском ратишту, била непрекидно у улози активне стратегиске заштите левог (западног) бока и позадине Српске војске. Она је, према својим оперативно-стратегиским могућностима, активно садејствовала Српској војсци према Босни и Херцеговини — на правцима према Сарајеву, Калиновику, Невесињу и Требињу и својим главним сна-

гама увек будно чувала леви бок и позадину Српске војске. То је успешно спроводила баш зато што је — држећи Санџак чврсто у својим рукама — у складу са развојем оперативне ситуације Српске војске, из тога рејона офанзивно дејствовала према западу, или својом дефанзивом непосредно штитила леви бок Српске војске од свих евентуалних угрожавања из Југоисточне Босне и Херцеговине. Важност овог веома значајног стратегиског задатка Црногорске војске, у односу на целину, непрекидно је и прогресивно расла, тако да је — нарочито у току друге половине 1915 године — у данима тешке кризе Српске војске, постала један од најутицајнијих, па и најсудбоноснијих фактора за даље руковођење ратом и ратним операцијама српске Врховне команде.

3) Да је српска Врховна команда, благодарећи баш тако постављеним и успешно извршеним задацима од стране Црногорске војске, за све време руковођења операцијама 1914 и 1915 године имала потпуну оперативну слободу рада и одлучивања у остварењу својих оперативних планова, уколико се то односило на могућност њеног угрожавања из Југоисточне Босне и Херцеговине. Чврсто држање Санџака у рукама Црногорске војске и њена активност ка Сарајеву у данима Церске битке, односно упорност у одбрани на Дрини и доњем Лиму у току Колубарске битке, свакако је имало позитивног утицаја на оперативно-стратегиске резултате ових двеју великих и славних битака Српске војске.

О огромној историској улози коју је Црногорска војска крајем 1915 године одиграла у заштити повлачења I, II и III српске армије правцем Пећ — Андријевица — Подгорица — Скадар, доста је познато не само код нас него и ван граница наше земље. Та улога је јасно подвучена и званично призната и у историским расправама наших Савезника. И онда кад је немачка Врховна команда једним надменим радио-телеграмом објавила целом свету „да је Србија збрисана са лица земље и да Српска војска више не постоји“, у српској Врховној команди су добро знали шта у оној скоро безизлазној ситуацији значи слободна отступница за једну војску у повлачењу, која напушта своју земљу, и ко обезбеђује ту отступницу. Историске чињенице говоре да Српска војска заиста не би имала ову уствари једну једину слободну отступницу да није било Црногорске војске. Зато сви објективни борци и старешине старе Српске војске, јунаци са Цера, Суворора, Београда и других попришта, не могу, и бесумње неће, никада заборавити легендарне борбе на Мојковцу, код Пријепоља, Пљеваља, на Турјаку и другим местима, где су Црногорци у тим најтежим данима Српске војске такорећи голим грудима заштићавали гладне, оштром зимом, болестима и великим физичким напорима измучене и исцрпљене српске колоне од настрадаја аустромађарских хорди.

4) Да је Црногорска војска могла и безусловно требала да отступи са Српском војском. За то није било никаквих оперативно-стратегиских сметњи чак ни почетком јануара када је зачеље Српске војске, на путу за Скадар, већ било прошло Подгорицу, а непријатељ заузео Ловћен. И са гледишта морално-савезничких обзира, а посебно

са оперативне тачке гледишта, било је сасвим природно и нормално да Црногорска војска, као, у ствари, општа заштитница Српске војске, после тако успешно извршеног задатка отступи за својом главнином, тј. за Српском војском. У историји ратова и ратне вештине немамо примера да је неко добровољно, без стварне потребе и нужде, жртвовао своју заштитницу непријатељу. Напротив, у историји ратне вештине има више примера да се заштитница жртвовала за спас главнине, па се то могло очекивати и од Црногорске војске, која је од свога руководства била на то и оријентисана. Али, у овом случају десило се да је Црногорска војска, као општа заштитница, без икаквог оправданог разлога остављена на милост и немилост непријатељу и поред тога што је до краја извршила свој задатак под притиском најтежих ратних околности. Како се то може друкчије објаснити него саботерским и капитулантским руковођењем операцијама Црногорске војске од стране црногорске Врховне команде. Поред капитулантства Црногорске владе ту се јасно и недвосмислено илуструје и подла улога која је била намењена пуковнику Пешићу, тој кобној личности у оним тешким данима црногорског народа. Заиста, такво руковођење операцијама крајем децембра и током јануара 1915/16 године (када је ка Скадру већ била отступила Српска војска), које је Црногорску војску довело до капитулације, и поред све мистерије, тајанствености и незнања које и до данас, због недостатка историских докумената, обавија ове догађаје, показује жалосну улогу и Црногорске и Српске владе. Оне су се — иако са посебним циљевима — у овим трагичним данима црногорског народа нашле на истом путу компромитовања и ликвидације Црногорске војске, односно државе. Нема сумње да су тада и у Српској и Црногорској влади, као и у српској и црногорској Врховној команди, тачно знали да крајње изнурена и исцрпљена Црногорска војска уопште није у могућности да у току децембра-јануара 1915/16 године одбрани своју територију и спречи окупацију пред толико бројно и технички надмоћнијим аустроугарским снагама. Зато је карактеристично да је српска Врховна команда у то време, иако је њена војска била ван опасности, преко Пешића наређивала крајње упорну одбрану црногорским одредима. То је, свакако, било потпуно бесмислено и самоубилачко за Црногорску војску. Познато је да се изгубљена територија може повратити, али изгубљена војска никада. Зато је и Српска влада, поред осталог, плански и смишљено учинила све што је могла да поред изгубљене територије са савезничке ратне позорнице нестане и Црногорске војске и државе. То је урађено, пре свега, зато што повлачење Црногорске војске за Српском војском никако није било у интересу ондашње политике великосрпске реакције, пошто би евентуална појава две војске, две владе и два краља — непомирљива ривала, ишла само на изразиту штету великосрпским интересима. Очигледно је да то апсолутно није одговарало експанзионистичким аспирацијама амбициозне великосрпске реакције која је већ била показала своје право лице у анексионистичким прохтевима према Албанији и Македонији 1912/13 године. Зато је у благовремено припремљеној и вешто изве-

деној закулисној игри регента Александра, Пашића и Пешпића (који је — да би прикрио своју мрачну улогу — изгледа однео и оперативски дневник црногорске Врховне команде) Црногорска војска, јачине око 40.000 прекаљених ратника, била жртвована без икакве нужне потребе. Нема никакве сумње да је свему овоме ишла на руку капитулантска и колебљива политика краља Николе и његове владе, која у тим данима није учинила такорећи ни један једини разуман, смишљен и војно-политички оправдан гест који би био у интересу црногорског народа. Напротив, и краљ и Влада су побегли у иностранство, остављајући на цедилу и земљу и народ.

Као што се види, ни код једне ни код друге Владе није било ни воље ни жеље да се Црногорска војска извуче и спасе капитулације. Зато тешка историска одговорност пада и на Српску и на Црногорску владу као главне кривце за тако жалосну судбину Црногорске војске.

Црногорска војска је као „црнац који је одиграо своју улогу“ била преварена, изиграна и напуштена од свих и свакога. Она је остала без компаса, без свесног и народу оданог политички и војнички способног и дораслог вођства, које би се снашло и доносило најцелисходније одлуке у тим судбоносним данима. Војска је била избачена из строја, а Црна Гора престала је да постоји као држава крајем јануара 1916 године, да би касније, 1918 године, и поред искрене жеље оба народа за равноправним братским уједињењем, била такорећи окупирана од стране српских трупа и национално обесправљена приликом „уједињења“ у „Краљевину СХС“.

Политички односи између Србије и Црне Горе пред почетак Првог светског рата били су исувише хладни, нетрпељиви, неискрени и прожети старим антагонизмом, сумњом и неповерењем између два двора и две владе. Све је то било праћено подмуклом борбом за остварење анексионистичких прохтева једне и друге стране за водећу улогу у ослободилачкој мисији јужнословенских народа, итд.

Напредне идеје и тежње за уједињењем српског и црногорског народа у једну државу, које су у то доба све више продирале у Црну Гору, нису се свијале краљу Николи. Он је због тога тиранским методама немилосрдно гонио све напредне људе и гушио најосновније слободе у народу, док се, с друге стране, лицемерно разметао демагошким фразама о јединству „српства и словенства“.

Кад су између Србије и Црне Горе још од почетка овог столећа постојали такви односи испреплетани многим супротностима, закулисном борбом, интригама, сплеткама, итд., онда није никакво чудо што је и у балканским ратовима било честих инцидената између појединих руководилаца две савезничке војске, како код Скадра, тако и у Метохији (коме ће припасти Ђаковица). Због тога ти догађаји нису ни могли остати незапажени у јавности. Слично је било и у току прве године Првог светског рата (примера ради наводимо потајну Пашићеву пропаганду у Црногорској војсци против ауторитета краља Николе, инцидент због тога коме ће припасти Рогатица и др.). Изгледа да је врхунац тих и таквих неподношљивих односа достигнут 1915

године када је Пешић своју „мисионарску улогу“ — уствари компромитовање и ликвидацију Црногорске војске — „извршио потпуно успешно на пуно признање своје владе“, која га је као награду за то поставила за помоћника начелника Штаба српске Врховне команде на Солунском фронту.

Посебно жалосну слику и изразити доказ о таквој подлој и себичној политици ондашње Српске владе према Црној Гори и Црногорцима пружа однос српске Врховне команде према Црногорском батаљону¹⁾ на Солунском фронту. Као што је познато, приликом отступања кроз Албанију, и мимо воље српске Врховне команде, почетком 1916 године, прикупило се на Крфу око 3.000 Црногораца, који су се били повукли из Црне Горе са својим ратним заставама, а делом пристигли и из осталих крајева. Они су хтели да формирају један батаљон или пук и да заједно са Савезницима учествују у борбама на Солунском фронту. Српска влада је то најенергичније одбила, тражећи да се са тим људством попуне српске јединице. Тако је дошло до крупног инцидента. Пошто их српска Врховна команда није хтела да прими, примили су их Французи под своју команду и том приликом објавили фотографије јединица батаљона и њихових застава, чему је ондашња француска и италијанска штампа дала широки публицитет. На то је Српска влада најенергичније интервенисала код Француске владе као и код француске Команде Источне војске на Солунском фронту, тражећи да се тај батаљон расформира, пошто не може бити никаквог говора о реорганизацији Црногорске војске, „јер Црногорска војска више не постоји“, како су то наводили у томе своме протесту. Због тога је на протест Српске владе и у сагласности Француза овај батаљон био принуђен да промени име у „батаљон Срба добровољаца“. Карактеристично је да је овај батаљон, по захтеву српске Врховне команде, послат на најутврђенији сектор непријатељског фронта, код Лерина, а касније на Кајмакчалан (Старков Гроб) на извршење најтежих могућих задатака. Пошто је батаљон у својим веома успешним борбама претрпео тешке губитке и био сведен на једну трећину, српска Врховна команда наредила је да се његовим остатком попуне српске јединице (јер команда није дозволила његово попуњавање новопристиглим добровољцима из прекоморских земаља). А кад је овај остатак батаљона одбио да изврши такво наређење, био је разоружан и смештен у логор са жицама, у Вертекоп, где су их као заробљенике чували Сенегалци. Таква је била судбина ових храбрих људи за које је главни командант савезничких снага на Солунском фронту, француски генерал Сарај дао најбољу и најпохвалнију оцену, која се уопште може дати за једну војску.

Исто тако, 1916 године Српска влада је најенергичније интервенисала код савезничких влада да се безусловно расформирају одбори који су били основани у Америци и Русији за прикупљање до-

¹⁾ Према исказима преживелих бораца и неких докумената ратне архиве српске Врховне команде са Солунског фронта.

бровољаца — Црногораца и да се слање тих добровољаца на Солунски фронт одмах обустави, што је, разуме се, и учињено. Оним добровољцима — Хрватима, Црногорцима, Бокељима, Личанима, Херцеговцима и др. — који су стигли из прекоморских земаља није дозвољено да формирају заједничке југословенске јединице нити да се боре под својим националним заставама. Због тога су они од њих који нису хтели да уђу у састав српских јединица као попуна смештени у логоре и третирани као заробљеници.

Таква је била политика Српске владе (вођена иза леђа огромне већине српских народних маса и српског сељака уопште) према Црногорцима и Црногорској војсци у првим годинам Првог светског рата и нема никакве сумње да је, поред осталог, та и таква политика знатно допринела капитулацији Црногорске војске у јануару 1916 године.

На крају, може се поставити питање: какав је и колики је допринос дала Црногорска војска општој савезничкој ствари, а посебно братској Српској војсци, у периоду првих 17 месеци Првог светског рата?

Потпун и документован одговор на ово питање може се дати тек после детаљне студије и критичке анализе догађаја и свих утицајних околности тога периода. Али, на бази онога што је о томе досада познато и откривено, ми сматрамо да је тај допринос Црногорске војске заиста био драгоцен и да је њена историска улога у односу на братску Српску војску била крајње доследна, часна и искрена. Она је својом самопрегорном и несебичном борбом у том периоду заслужила достојно место у нашој националној историји, па и посебно признање и благодарност свих поштенних бораца и старешина старе Српске војске, нарочито оних који су се 1915 године повлачили кроз Црну Гору.

Потпуковник НИКОЛА МИЛАТОВИЋ

„ЗАПРЕЧАВАЊЕ У ОДНОСУ НА СИСТЕМ ВАТРЕ“

У „Војном делу“ бр. 6 за 1952 годину изашао је чланак мајора Стјепана Шћетарића „Запечевање у односу на систем ватре“, у коме писац, по нашем мишљењу, није обухватио нека питања која су битна за правилно схватање значаја и улоге запечевања уопште. Осим тога има и неких поставки са којима се начелно не слажемо. Тежећи да докаже да препрека остаје препрека, без обзира да ли је брањена (тучена ватром браниоца) или не, он је дошао до закључка да ако би се сматрало да „препрека није препрека ако није брањена ватром“ и „ако бисмо препреке посматрали само у вези са ватреним системом, лишили бисмо се предности оног запечевања које се сада врши масовном применом запечних минско-експлозивних средстава...“, услед чега би се могло доћи у „дилему“ да ли запечевање треба спроводити ако оно није у систему ватре. Разматрајући питање односа између запечевања и система ватре, он је донекле помешао појам активности препреке са појмом организације запечевања, што у суштини није једно исто.

По нашем мишљењу, овакво пишчево гледиште на запечевање уопште било би непотпуно, јер се запечевање — као елемент борбе — не може посматрати одвојено од других борбених дејстава, нити питање препреке — као елемента запечевања — третирати посебно, тј. ван целокупног система запечевања и без везе са другим елементима одбране: ватром, маневром, ударом и др. Вероватно су писца на ова размислања навела тврђења Ружерона, који о препрекама каже: „Дуго се држало да је бескорисна свака препрека која није брањена ватром. Али тврђење је погрешно ако сама препрека даје ватру у моменту савлађивања“¹⁾. Ружерон свакако мисли на активно својство експлозивно-минских препрека, јер су ове једино способне за наносење губитака непријатељу. Међутим, он никако не запоставља узајамну везу препрека и ватре јер даље наводи: „Било да је препрека неки зид, ров, мрежа од жице или минско поље, најпростија идеја да она буде искоришћена јесте да се стави иза ње бранилац који ће је тући фронталном ватром“.

Наш „Упут о запечевању“ предвиђа запечевање као систем разноврсних препрека (природних и вештачких) брањених ватром. При томе се наглашава да је оперативно запечевање редовно повезано са системом артиљериске и пешадиске ватре, али се предвиђају и изузеци када то није могуће остварити, док се за тактичко запечевање предвиђа да оно буде усклађено са системом ватре. Да ли у

¹⁾ К. Ружерон „Будући рат“, стр. 200—201, издање „Војног дела“, 1952.

овим поставкама има неке суштинске противречности са појмом да „препрека остаје препрека иако није ватром тучена“? По нашем мишљењу нема никакве разлике, јер се кроз ову поставку испољава оправдано схватање да ће препрека, ма каква она била, бити најбоље искоришћена ако се брани ватром, пошто ће у том случају бити теже савладана.

На питање писца „до које мере и када је рентабилно везивати ватру са препрекама?“ могли бисмо одговорити: *до највеће мере и у свим приликама када је то могуће*. Другим речима, запречавање у смислу стварања техничких препрека нападачу треба увек комбиновати са тзв. борбеним запречавањем, које није ништа друго него *поседање извесних земљишних тачака у циљу натеривања нападача на превремено развијање, носећи му по могућству и губитке*. Ова форма нарочито долази до примене у маневарској одбрани и у повлачењу, из чега је, заправо, и произашла борба за препреке, у којој је нападач тежио да препреку што пре савлада, док је бранилац тежио да му ватром то спречи. Према томе, сматрамо да је питање писца: „зашто се запречавање као целина и препреке уопште желе по сваку цену повезати са ватром и какве штетне последице од таквог искључивог решења могу наступити“ — неоправдано, јер доводи до нереалног закључка о „дилеми“.

У Првом светском рату, па чак и у првим годинама Другог светског рата, запречавање се углавном изводило у циљу отежавања саобраћаја и дотура, а каткад и ради стварања економских тешкоћа непријатељу. Тада се препреке махом нису браниле ватром, него су се небрањене препуштале непријатељу, као што је био случај при повлачењу Немаца на Западном фронту, у фебруару 1917 године, или при повлачењу непријатеља после пробоја Солунског фронта, затим при отступању бивше Југословенске војске 1941 године, па и при повлачењу Црвене армије 1941 године (чиме се донекле може објаснити брзо надирање немачких снага), итд. При организацији запречавања у Првом светском рату више се поклањала пажња на техничку страну запречавања, док је тактичка страна била скоро занемаривана, а то је произишло због тога што су се запреке углавном примењивале ради отежавања непријатељског снабдевања и дотура из позадине. У каснијем току Другог светског рата поклоњена је првенствена пажња узajамној вези препрека и ватре, тако да је и тактичкој страни дат одговарајући значај. Усклађивање препрека са системом ватре било је нужно кад год су за то постојале могућности. На тај начин, непријатељ је био принуђен да се применом покретних снага бори за овлађивање препреком. Тако је препрека постала средство борбе, „оштро оружје без кога се бојиште није могло ни замислити“. Ово је нарочито дошло до изражаја на Источном фронту.

Када се говори о препрекама као елементу запречавања, и о запречавању као средству борбе (које се састоји у примени читавог система разноврсних препрека и других мера које најчешће примењује бранилац — а може и нападач — у циљу стварања повољних услова за себе), потребно је та два појма донекле разграничити. Препрека сама по себи, посматрана са њене техничке стране (била она

природна или вештачка), остаје препрека, без обзира да ли је брањена или не, јер присиљава непријатеља да при наиласку на њу застане или да мења свој борбени поредак. Међутим, ефекат такве препреке биће већи ако се њена својства допуне ватром. Познато је да је мало препрека које могу зауставити нападача дуже времена, а то од њих не треба ни очекивати, јер непријатеља може коначно да заустави и уништи дејство браниоачеве ватре, а не препрека. Ми-слимо да кроз ту призму треба проматрати однос препреке и ватре, а не препреке саме за себе. Међутим, друга је ствар активност и пасивност препреке. Обично се каже да су пасивне оне препреке које не дејствују саме, јер нападачу не наносе губитке у људству и материјалу, док се препреке које саме дејствују (конкретно експлозивне) називају активним, јер непријатељу наносе губитке при наиласку на њих (на пример, мина може оштетити тенк, убити човека, итд.). Према томе, појам „запречавање“ у ширем смислу не означава технички појам, него део борбеног дејства јединице и оно се примењује зависно од идеје борбеног дејства, док се под појмом „препрека“ подразумева њена техничка страна и поставља се према идеји организације запречавања.

С друге стране, треба имати у виду да запречавање има двојак значај: оперативни и тактички. Тако запречавање у оперативном погледу претставља средство борбе у ширем смислу и чини део операције, а користи се као и сва средства која стоје на расположењу да би се сопствене снаге поставиле у што повољнији положај у односу на непријатеља. Елементи овог запречавања су разноврсни (рушења, поплаве, минирање просторија, затровавање, уништење економских центара, сировинских база, итд.), а све скупа чини један систем, садржан у појму „запречавање“, који има утицаја на дејство непријатеља, било посредно било непосредно. Познато је да су у току Другог светског рата велико пространство и широка примена запречавања у оперативном смислу отупили оштрицу немачког блицкрига на Истоку. А да су Немци после десанта савезничких снага успели да спроведу планско запречавање, као што је то учинила Рупрехтова група армија 1917 године, или као што је то применила 8 армија на вратима Египта, вероватно да савезничке тенковске дивизије не би онако неустрашиво надирале у срце Немачке.

Што се тиче запречавања у тактичком смислу, оно је средство инжињериске организације у тактичкој дубини положаја, и састоји се из сплета разних препрека тесно повезаних са системом ватре, при чему се ватра и препреке узајамно допуњују. Овде је циљ да се непријатељ, који се развио у борбени поредак, задржи на таквом отстојању од предњег краја да буде под што јачим дејством ватре браниоца. Уколико се то постигне препреке су оправдале своју намену, а намена препрека остала је кроз векове у суштини иста. Појавом нагазних мина неке препреке су добиле убитачно својство, као што је случај са минским пољима. Међутим, то ипак не мења суштинску страну, пошто и минско поље које непријатељ открије, а које није брањено ватром, губи своју активност, јер ће непријатељ наћи начина

да га отклони не трпећи при томе губитке. Такво минско поље у суштини не претставља ништа друго него једну пасивну препреку, с том разликом што се његово савлађивање врши релативно спорије, те се од такве препреке не може очекивати нешто више осим успоравања непријатељског напада. Дакле, препрека, без обзира на врсту, претставља само привремену меру, тако да она не може дефинитивно зауставити непријатеља. Ефикасност такве препреке огледа се у томе што је њено отклањање тешко и дангубно. Због тога се не бисмо могли сложити са поставком писца да се намена препреке временом мењала. Према нашем мишљењу намена је остала у суштини иста, али су се средства за стварање препрека и метод за пречавања усавршавали. Препрека има задатак да за извесно време задржи покрет непријатеља и да омогући да му се нанесу што већи губици, што се може постићи једино ватром.

При организацији одбране у смислу тактичког запречавања треба поклонити особиту пажњу узајамном односу ватре и препреке и увек тежити да се препреке (без обзира на врсту) туку ватром, што опет не значи да треба ићи линијом да се свака мина или рушење морају тући. Међутим, што се тиче запречавања у оперативном смислу, које се спроводи по замисли команданта оперативне јединице, ствар стоји друкчије; код овог запречавања на захтева се увек браниочева ватра, али уколико и за то постоји могућност, треба је користити, јер препреке стварају тесна грла нападачу, кога баш у тим тесним грлима треба тући.

На крају, запречавање као средство борбе, средство командовања или „рушење у маси“ новијег је порекла. Оно датира углавном из Првог светског рата, а његов значај, обимност и целисходност порасли су развитком технике, када су се на бојном пољу сукобиле милионске армије. Оперативно запречавање се почело плански примењивати тек од 1916 године и као такво постало је средство командовања. Тако су Немци повлачећи се са линије: Арас — Перон — Соасон на линију: Арас — Камбре — Сен Кантен — Лан (које је извршено крајем фебруара и почетком марта 1917 године), приступили систематском запречавању просторија испред новоизабране линије. Притом је Рупрехтова група армија оставила пустош на просторију дужине око 110 и дубине 35 км, те је Французима требало 5 дана само да савладају препреке и поново дођу у додир са непријатељем, а о нападу на нове немачке положаје нису могли мислити читаво 3 месеца.

Као што смо изнели, наше је мишљење да питање запречавања треба посматрати шире, као средство борбе и везивати га, када је год то могуће, са елементима ватре и покрета. Препреке, саме по себи, са њихове техничке стране треба посматрати у склопу општег система запречавања. Према томе, мисао у нашем „Упуту за запречавање“ суштински је правилна, само је треба правилно схватити и примењивати.

ОРГАНИЗАЦИСКИ НЕДОСТАЦИ БИВШЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ

Пуковник у резерви Јуриј Мушић, у свом чланку „Организациски недостаци бивше Југословенске војске“, између осталог, каже: „Упућивање регрута у стални кадар у пролеће такође је претстављало крупан организациски недостатак, који је неповољно утицао на борбену готовост војске“. И даље: „Било би много боље да је позивање вршено у јесен“.

По нашем мишљењу, ствар стоји сасвим обрнуто, наиме, било би много боље да се регрути упућују у кадар у пролеће него у јесен, у првом реду из наставних, а затим и из материјалних разлога, разуме се, полазећи од конкретних услова. Ако се ради само о року: јесен-пролеће, онда је борбена готовост, по нашем мишљењу, боља ако се регрути позивају у пролеће, под условом да је рок служења две године, као што је био у то време. При овоме имамо у виду обученост трупе, као једну од врло важних компонената борбене готовости. Ако се има у виду борбена готовост, у погледу спремности да се дочека агресор, онда је јасно да и пролеће и јесен подједнако одговарају и да за повећање борбене готовости треба тражити друга средства, други систем упућивања регрута у кадар (у више партија преко године, као што је то случај у неким страним армијама), друкчију организацију система обуке, итд. Ако је писац мислио на агресију, онда није имао довољно разлога за критику пролећњег упућивања регрута, пошто је време почетка агресије сасвим релативно (Други светски рат је почео у јесен, а будућа агресија може још лакше да почне у свако доба године, јер је класично правило о објави рата средином или крајем лета изгубило своју важност већ после Првог светског рата).

Вероватно је да војна управа бивше Југословенске војске, нешто због опште спољнополитичке и унутрашње ситуације последњих година пред Други светски рат, а нешто и због свог конзерватизма није могла да мења дотадашњи, устаљени начин упућивања регрута у кадар и да реорганизује систем њихове наставе. Тај посао је захтевао боље материјално обезбеђење но што је тада било, а било је потребно и доста времена за уходавање тог новог система, тако да је у таквим условима, са гледишта наставе, позивање регрута у пролеће имало далеко више предности над упућивањем у јесен. Што се тиче

погодности у погледу привреде, за њу је важно и пролеће и јесен, јер позивање једног целог годишта младића у кадар у било које од ова два годишња доба, претставља нужан и неизбежан губитак, доклегод постоји опасност од рата, а природно је да та опасност неће тако брзо ишчезнути. Сада да видимо који су важни наставни разлози оправдали позивање регрута у пролеће.

Неоспорно је да пролеће претставља веома повољно време за *извођење обуке*, нарочито основне, када регрути треба да стекну основна знања и науче основне практичне радње на земљишту. Они тада могу да обрате и концентришу сву своју пажњу на учење, што никако није случај ако се обука изводи напољу не само у новембру и децембру, него чак и у октобру у појединим крајевима наше земље. Разлог да регруте треба упућивати у јесен, да би се, привикавали на рад под тежим условима, није довољно убедљив, јер би регрути — ако долазе у јесен — убрзо ушли у зиму, пошто рђаво, па и врло рђаво време брзо наступа осим у извесним изузетним случајевима. Међутим, добро савладати основну обуку значи створити чврсту и солидну базу и услове за успешно извођење заједничке обуке.

Осим тога, што зими рђаво време омета успешно извођење основне обуке, у пролеће су много повољнији материјални услови, јер тада регрутима не сметају мокре ноге, влажно одело, мраз, недовољно загрејане просторије за рад и становање, кратки дани (у вези са тим и отежано осветљење), итд., тако да се са овим факторима морало рачунати, и то не само у бившој Југословенској војсци.

У пролеће су *повољнији и земљишни услови*, јер обука појединца и одељења не захтева неко слободно земљиште са великом дубином и ширином. У основној обуци само једна до две, а у одељењској највише две до три теме захтевају нешто више земљишта по дубини, док се све остало може изводити у самом касарнском кругу, или у непосредној близини. За извођење заједничке обуке настају широке могућности због постепеног скидања летине. Међутим, ако регрути долазе у јесен ствар је потпуно обрнута: обука вода пада у пролеће, тако да и веће разделе обуке, који захтевају више слободног земљишта, треба често изводити на врло скученом земљишту, пошто жито тек расте и сазрева. Истина, било би најбоље кад би се располагало сталним полигонима и логорима, али тога није било у бившој Југославији.

Ако се регрути шаљу у пролеће, онда *наставна година може да траје и краће време*, јер се обука за време летњих месеци лакше савлађује, тако да се разделе основне обуке могу скратити, а да се ипак програм пређе. Нарочито треба имати у виду да се заједничка обука, а посебно раздео обуке батаљон — пук, може изводити и у касним јесењским и зимским месецима, по киши, снегу и мразу, пошто се тада изводе претежно тактичке вежбе, које трају и по три-четири дана непрекидно. Између ових вежби постоје и прекиди од неколико дана, када се јединице у касарни припремају за претстојеће вежбе и када изводе другу наставу. Тада ће и војници и старешине моћи лако да издрже те вежбе, јер су већ навикли на напоре и зато што имају добру физичку кондицију. С друге стране, учесници се у тим ве-

жбама, које се одвијају у сталном покрету, толико уносе у њих и саживљују са ситуацијама као и у стварној борби, тако да заборављају на све тешкоће. То је рад који се знатно разликује од прилично монотоне обуке појединца или одељења и, ако се она изводи зими када војник стално трља уши, цупка на месту, онда због тих nelaгодности не може потпуно да се сконцентрише на оно што ради. Због свих ових разлога наставна година може да траје све до јануара, тако да се при том може оставити довољно временског размака између отпуста старих војника и пријема регрута, а у чему је несумњиво био крупан недостатак бивше Југословенске војске.

Природно је да су упућивање и начин извођења наставе у разним државама веома различити. Тако, на пример, у армији САД одређене комисије по градовима упућују регруте сваког месеца у кадар, односно у наставне центре и то према списковима регрута датог годишта и одређеном разрезу. У тим центрима војници прелазе све фазе — разделе обуке, с тим да у саставу пука учествују на маневрима. За време основне обуке регрут апсолутно мора да буде само на обуци. Према томе, по ступању у кадар, односно наставни центар, регрути, почевши од основне обуке, пролазе кроз руке старешина баш као у ланчаном систему производње, тако да обука непрекидно траје. Регрути се мењају сваког месеца, али старешине остају на својим радним местима. По овом систему, по извршеној обуци у центру, војници продужују вежбе у оперативним јединицама, ван Континента, тако да у свако време постоје обучене и спремне јединице. Да ли је добар овај систем пријема регрута и њиховог обучавања? Свакако, јесте, али он одговара америчкој стварности, тј. њеним специфичним приликама и могућностима. Другим речима, он одговара материјалној бази, јер Американци имају не само довољно доброг старешинског кадра, већ и богато материјално обезбеђење наставе и војничке логоре — наставне центре — са огромним просторствима за вежбање читавих корпуса (они немају војничких гарнизона по насељеним местима). Они имају на десетине логора — чисто војничких градова — који броје и преко 50.000 становника. Међутим, овакав систем за сиромашније и неразвијене државе, каква је била и бивша Југославија, свакако није био остварљив. Због тога и сматрамо да ни констатација рез. пуковника Мушића о недостатку упућивања регрута у пролеће у бившој Југословенској војсци није правилна нити довољно образложена.

SITUACIJA NA KOREJSKOM FRONTU

Front je i dalje ostao nepromenjen. Na njemu retko vlada potpuno zatišje ali i pored izvesne aktivnosti svaka je strana uspjela da održi svoj teren. Akcije na kopnu izražene su u obostranom artiljeriskom i minobacačkom dejstvu, koje ima za cilj rušenje, uznemiravanje ili razbijanje neprijateljskih priprema. Aktivnost trupa na zemlji ogleda se u lokalnim akcijama, kojih ima duž celog fronta, ali koje, sem zarobljenika i eventualnih rušenja neprijateljskih fortifikacijskih objekata, nisu dovele ni do kakvih bitnih promena. Jedna od ovakvih akcija, preduzeta od strane trupa UN, koja sama po sebi ne pretstavlja ništa naročito, ali koja je čudnim slučajem zatalasala javno mnjenje i bila predmet ispitivanja od strane Odbora za vojna pitanja Senata SAD, bila je operacija »Ukus« (*Smack*). Naime, u nizu redovnih nasilnih izviđanja, koja se izvode duž celog fronta snaga UN, izvedena je i ova akcija od strane jedne čete 31 pešadiskog puka iz sastava 7 američke divizije, na zapadnom delu fronta. Pomenuta četa imala je da napadne i zauzme vis *Krompir*, na kome se nalazila kineska objavnica, da poruši tunel koji je spajao bunker na tom visu sa pozadinom i da privede zarobljenike. Napadu čete imala je da prethodi jaka artiljeriska i avijacijska priprema. Pokret čete preko *ničije zemlje*, do izbijanja na sam vis, trebalo je da potpomaže 15 tenkova, a baraž artiljerije, minobacača i avijacije imao je da pruži zaštitu od neprijateljskog protivnapada. Operacija je bila pripremljena unapred. Njeno izvođenje imali su da posmatraju iz istaknutog bunkera na samom frontu neke najviše vojne starešine i visoke ličnosti koje su došle iz Vašingtona na obilazak fronta. Operacija je započela i razvijala se uglavnom kako je bila predviđena, s tim što cilj nije bio u potpunosti postignut; tunel je bio srušen ali nijedan zarobljenik nije bio priveden. Prema izjavi komandanta 7 američke divizije, general-majora Vejna Smita, četa koja je napadala imala je 3 poginula i 61 ranjenog, dok je neprijatelj imao 35 poginulih i oko 100 ranjenih.

Na ovome bi se sve i završilo da posle ove operacije nije novinarima došao do ruku jedan primerak luksuznog programa za ovu vežbu i na osnovu toga celoj ovoj stvari je bio dat nepotreban publicitet. Američki listovi su ovo prihvatili i svaki je na svoju ruku komentarisao događaje, nazivajući ovu operaciju »smišljenom klanicom«, »štetnim izostankom svakog rasuđivanja«, itd.

Međutim, istragom je utvrđeno da sve ovo nije opravdano i da je preduzeta operacija spadala u redovne akcije na frontu. Što se tiče tehničke strane njenog prikazivanja, ona je prirodna posledica pozicijskog načina ratovanja kod vojski sa bogatim materijalnim mogućnostima. Najzad, postupak novinara može se donekle protumačiti kao odraz američkog javnog mnjenja koje nestrpljivo želi završetak rata u Koreji.

(»Newsweek«, 9 februar i »The New York Times« 1—15 februar 1953)

*

Akcije patrola predstavljaju drugu vrstu aktivnosti na zemlji, koju obe protivničke strane obilno primenjuju i koja predstavlja neophodnost u specifičnim uslovima ove faze rata u Koreji. Kinezi i Severokorejci — u nedostatku avijacije — za službu izviđanja upotrebljavaju isključivo patrole. Pa i trupe UN prinuđene su da za taktičko i borbeno izviđanje upotrebljavaju patrole, pošto su položaji neprijatelja tako dobro ukopani i maskirani da avijacija nije u stanju da ih otkrije i izvidi.

Između frontova protivničkih strana postoji veće ili manje otstojanje, zavisno od terena, pošto je svaka od njih želela da svoj glavni položaj postavi na uzvišenim tačkama. Između glavnih borbenih linija obeju strana nalazi se pojas *ničije zemlje*, koji nije posjednut, ali je tučen od obeju strana. U tom pojasu razvijaju se akcije patrola. Jedna tipična patrola snaga UN obično se sastoji od 15—20 ljudi (među kojima nekoliko izviđača), sa vođom podoficiriom, ili oficiriom. Zadatak patrola je da prokrstari prederen i utvrdi prisustvo neprijatelja, da izvidi njegov položaj, a po mogućstvu i da zarobi neprijateljske vojnike. Rad patrola počinje od pada mraka pa do svitanja, dok je u toku dana zbog jake vatre praktično nemoguć. Kada se patrola dovuče do neprijateljskog položaja, njen izviđački deo sa vođom patrola odlazi u izviđanje, a borbeni deo ostaje za prihvat. U tom momentu rad se mora odvijati u što većoj tišini da ne bi neprijatelj otkrio prisustvo patrola. Ako je u pitanju neka pristupačna neprijateljska objavnica, ili slabo posjednuta tačka, patrola vrši napad u cilju zarobljavanja, inače ostaje prikriivena i vrši izviđanje u cilju prikupljanja podataka o neprijateljskom položaju. Pošto se neprijateljske posjednute tačke obično nalaze na vrhovima čuvika i visova, to se patrola za vreme izviđanja nalazi na njihovim padinama; stoga Kinezi i Severokorejci, kada otkriju ovakvu patrolu, spuštaju ručne bombe da se kotrljaju niz padinu, te da u kotrljanju zakače ljudstvo patrola. Zatim, svetlećim bombama ili raketama osvetljavaju prederen i otvaraju baražnu vatru.

Patroliranje se obavlja svake noći. U ovoj fazi ratovanja u Koreji 50% svih gubitaka na kopnu predstavlja gubitke patrola.

(Daily Mail, 19 februar 1953)

Tenkovi, vrlo ograničeni u primeni pokretnog dejstva i privremeno skoro isključeni za izvršenje proboja i njegovo eksploatisanje, našli su primenu kao oklopljeni bunker. Postavljaju se na važne i pregledne tačke gde se ukopavaju do u visinu kupole. Odatle oni dejstvuju direktnom vatrom na sve neprijateljske ciljeve gde je korisna upotreba položene putanje sa velikom početnom brzinom. Duž borbenog fronta snaga UN, u ovakvoj ulozi raspoređeno je oko 500 tenkova. Na slučaj da neprijatelj prođe u deo položaja na čijem se vrhu nalazi ukopani tenk, potisnuta pešadija se zbija oko njega i uz njegovu pomoć stvara vrlo snažnu otpornu tačku. Međutim, ovakva upotreba tenkova je izuzetna i predstavlja izraznužde, pošto se njome ne iskorišćava glavna njihova odlika — pokretljivost, ali se u ovakvim prilikama ratovanja pokazala kao efikasna.

(The New York Times, 6 februar 1953)

Divizija Britanske Zajednice Naroda u Koreji počev od marta ove godine počela je svoje pešadiske bataljone da popunjava Južnokorejcima. Obuka, odelo i ishrana Južnokorejaca biće kao i kod britanskih jedinica, dok će plate biti iste kao i kod čisto južnokorejskih jedinica. Ljudstvo južnokorejaca ulazi u sastav britanskih bataljona i stavlja se pod komandu britanskih starešina, a u Štabu Divizije nalaziće se tri južnokorejska oficira za vezu. Bilo je predviđeno da do kraja marta iz centara za regrutsku obuku u sastav britanskih bataljona uđe oko 1.000 Južnokorejaca — za dalju obuku — tako da se ukupna jačina divizije popne na 20.000 ljudi. Ove južnokorejske trupe u sastavu divizije Britanske Zajednice Naroda nose oznaku skraćenice »Katcom« (Korean Attached Troops, Commonwealth).

Ovo je prvi slučaj da se u sastave Britanske vojske uvlači strano ljudstvo. Dosada je bio slučaj da organske jedinice drugih nacija, pod komandom svojih starešina, ulaze u sastav Britanske armije, ili se strani državljani primaju u britanske jedinice kao dobrovoljci.

(The Times, 25 februar 1953)

MORNARICA SAD U KOREJI

Američke pomorske snage angažovane u ratu u Koreji sastoje se iz Sedme flote pod komandom američkog vice-admirala Džozefa Klarka. Nju uglavnom sačinjavaju američke pomorske snage, sa izuzetkom nekoliko ratnih brodova ostalih članica UN i Južne Koreje. Za izvršenje ratnih zadataka Sedma flota je podeljena

u 6 operativnih grupa, od kojih svaka nosi svoju brojnu oznaku i ima odgovarajući sastav prema svome zadatku i nameni. Zadaci i sastav ovih grupa su sledeći:

Operativna grupa 92 pretstavlja grupu za snabdevanje i sastoji se od 5 razarača za pratnju brodova-slabdevača (brodova-cisterni) kojih ima 80. Napominje se da nosač aviona mora svakog četvrtog dana dobiti gorivo i municiju.

Operativna grupa 95/1 ima zadatak održavanja blokade i patroliranja duž cele zapadne obale Koreje. Ona se sastoji od 1 nosača aviona za eskortnu službu, 1 krstarice, 6 razarača, 4 fregate i 25 aviona. Sem pomenute američke grupe, blokadu ove obale vrše i jake pomorske snage Britanske Zajednice Naroda.

Operativna grupa 90 pretstavlja amfibiske snage sastavljene od 30 brodova za iskrcavanje; stacionirana je na jugoistočnoj obali Južne Koreje.

Operativna grupa 12 pretstavlja snage za patroliranje u vodama oko Formoze, a sačinjavaju je 2 razarača i 1 nosač aviona sa 30 izviđačkih aparata.

Operativna grupa 95/2 pretstavlja drugu polovinu istoimene grupe, koja takođe ima zadatak patroliranja i održavanja blokade, ali na istočnoj obali Koreje. Ova se grupa sastoji od 1 krstarice, 8 razarača, 10 fregata i 15 minolovaca.

Operativna grupa 77 pretstavlja glavnu pomorsku udarnu snagu duž istočne obale, sastavljenu od 3 nosača aviona, 2 bojna broda, 1 krstarice, 18 razarača i 300 aviona. Njen je glavni zadatak presecanje neprijateljskih komunikacijskih pravaca koji idu duž istočne obale — između Hunonama i Vonsana. I železnička pruga, a i glavni drum, vode na tom delu pored same obale, tako da bojni brodovi »Ajova« i »Misuri« mogu da ih tuku sa dovoljne udaljenosti od obale i da ruše železničke stanice i mostove.

Pomorsko vazduhoplovstvo sa nosača aviona, u sporazumu sa kopnenim vazduhoplovstvom, podelilo je Koreju po dužini na dve polovine. Zapadna polovina u koju ulazi i tzv. *Mig-aleja* pripada kopnenom vazduhoplovstvu, a istočna — pomorskom. Većina aviona pomorskog vazduhoplovstva dejstvuje danju, mada se sa svakog nosača aviona i u toku noći šalje po nekoliko aviona da bi neprijatelja držali u pripravnosti. U toku dana pomorsko vazduhoplovstvo izvršuje prosečno po 100 do 150 izlazaka. Ako se očekuje jaka neprijateljska PA odbrana, onda se avioni upućuju u grupama. Tada se obično unapred šalju avioni na mlazni pogon da bi tukli neprijateljske vatrene izvore i utišali PA vatru, a odmah zatim avioni sa klipnim motorima da bi bacili bombe na ciljeve. Posle ovoga pojavljuje se druga grupa aviona na mlazni pogon, sa zadatakom zaštite aviona na klipnim motorima u povratku sa završenog bombardovanja. Načelno, avioni sa nosača aviona svoja dejstva sasređuju na neprijateljske komunikacije.

Ž. R.

(*Newsweek*, januar 1953)

*

Sedma američka flota u svome sastavu ima i ratne brodove sa uređajima za puštanje dirigovanih projektila. To su sledeći objekti: teške krstarice *Boston* i *Canberra* i podmornice *Cusk* i *Carbonero*. Zasada do upotrebe dirigovanih zrna još nije došlo. Na taj način, Sedma flota je spremna za sve akcije, ako to prilike i situacija budu zahtevale.

(*The Army-Navy-Air Force Register*, 21 februar 1953)

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

KOMANDNO-ŠTABNA VEŽBA CPX 2

Od 9 do 13 marta o. g. u Rokankuru (Francuska), u Štabu Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi, održana je vežba CPX 2 kojoj je prisustvovalo oko 300 viših oficira Organizacije Severoatlantskog pakta, među kojima je bilo oko 90 najviših komandanata i štabnih oficira. Vežbom je rukovodio feldmaršal Montgomeri, zamenik Vrhovnog komandanta u Evropi, a njen je cilj bio da prouči izvesne probleme koji bi se mogli pojaviti u okviru odbrane Evrope. Ova vežba u zatvorenim prostorijama mogla bi se tačnije opisati kao serija grupnih diskusija koje su najvišim oficirima NATO-a omogućile da ispitaju i prouče probleme odbrane Evrope od moguće agresije.

Prilikom izvođenja vežbe primenjene su najsavremenije metode koje su u Britanskoj armiji u praksi od pre više godina i koje su u okviru NATO-a već bile primenjene aprila 1952 u vežbi CPX 1. Ove godine se od tehničkih novina na kartama i šemama pojavljivala nevidljiva fluorescentna svetlost, zajedno sa lampama sa ultravioletnim zracima. U toku vežbe vršeno je jednovremeno prevodenje na četiri jezika: engleski, francuski, italijanski i turski.

Na kraju vežbe je general Ridžvej pred svima učesnicima izjavio da je ona doprinela *boljem shvatanju problema, njihove širine i načina za njihovo rešenje.*

Pored toga, on je izrazio svoje ubeđenje da su šefovi vojnih snaga koji su prisustvovali vežbi jasno uvideli zajedničke ciljeve svojih zemalja i njihovih oružanih snaga. General Ridžvej je takođe rekao da ni nauka, ni proizvodnja, ni vojna sredstva, ni civilni izvori nisu sami po sebi u stanju da izvrše zadatak koji je sebi postavio NATO. Jedino potpuna integracija svih tih sredstava može da pruži otpor snagama koje stoje pred saveznicima. Na kraju, čestitao je feldmaršalu Montgomeriju na izvanrednom načinu rukovođenja vežbom.

(The Illustrated London News, 21 mart 1953;
Agence France Presse, 13 mart 1953)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

Z. R.: OFICIRSKE ŠKOLE U SAD

Između Prvog i Drugog svetskog rata, ili bolje, do 1935 godine, efektivni suvozemnih snaga SAD iznosili su jedva 140.000 ljudi. Međutim, u toku Drugog svetskog rata Američka armija se toliko proširila i razgranala da je njeno brojno stanje na kraju rata iznosilo preko osam miliona ljudi. Da bi omogućile ovako veliko proširenje svojih oružanih snaga i najpravilnije i najefikasnije iskoristile svoj ogromni potencijal, SAD obraćaju vrlo veliku pažnju na spremu i usavršavanje starešinskog kadra. Ovo se u prvom redu odnosi na oficire, pošto oni treba da rukovode armijom čija je tehnička oprema bez presedana u istoriji velikih armija. Svaki američki oficir pri stupanju u Armiju mora da ima solidnu srednjoškolsku spremu. Sva tri vida oružanih snaga SAD imaju svoje posebne oficirske škole. Iz njih se dobijaju oficiri dotičnih vidova, a postoje i škole u kojima se oni postepeno usavršavaju za najviše komandovanje u okviru tog vida oružanih snaga. Sem toga, svaki vid oružanih snaga ima škole za svoje službe i tehničke i stručne organe.

Postoje i takve škole u kojima se izučava združeno dejstvo sva tri vida oružanih snaga, njihova upotreba u najširem obimu i u vezi sa spoljnom politikom i ekonomsko-industriskom mobilizacijom zemlje.

Ovde će biti reči poglavito o dobijanju i usavršavanju aktivnih oficira ili kako ih Amerikanci zovu »oficira regularne armije« (*Regular Army Officers*). Pored toga, zbog ograničenja u prostoru, biće detaljnije iznete škole Kopnene armije, dok će škole Vazduhoplovstva i Mornarice biti samo pomenute; ovo tim pre, što među njima postoji velika sličnost sa onim prvima.

Armiju SAD sačinjavaju tri elementa, ili kako oni kažu »komponente« (*component*). Osnovu pretstavlja stajaća ili Regularna armija (*The Regular Army*), koju, u pogledu starešinskog kadra, sačinjavaju aktivni oficiri i podoficiri koji služe po svojoj volji i pod platom obavljaju garnizone službe; ona je pod normalnim prilikama relativno malobrojna. Zbog povećane ratne opasnosti, i stajaća vojska se proširuje dolaskom godišta i kategorija na obavezno služenje. Tako je ona neposredno pred početak sukoba u Koreji imala oko 596.000 ljudi, a sada broji oko 1.550.000 ljudi. Druga komponenta Armije SAD jeste Nacionalna garda (*The National Guard*), koja je prvobitno imala da bude neka vrsta milicije. Svaka država u federativnom sklopu SAD, a i neke teritorije van toga sklopa, imaju svoje jedinice Nacionalne garde i one stoje pod guvernerom dotične države (teritorije). Nju čine oficiri, podoficiri i ljudstvo iz građanstva. Njihova služba u Gardi je na potpuno dobrovoljnoj osnovi. Oni imaju svoje jedinice, oružje i opremu i vežbaju se povremeno pod rukovodstvom Regularne armije. Starešinski kadar se takođe usavršava u raznim školama. Nacionalna garda ima odelo, oružje i opremu kao i Regularna armija i organizovana je kao i ona. Najveće jedinice su divizije. Na slučaj ratne opasnosti pojedini pukovi Nacionalne garde ili čitave njene divizije mogu se aktivirati i preći u saveznu službu. U toku Drugog svetskog rata Nacionalna garda je dala 18 divizija. Komandanti divizija su generali potekli iz starešinskog kadra same Garde.

Treću komponentu pretstavlja Organizovana rezerva (*The Organized Reserve Corps*) koju čine rezervni oficiri (*The Officers' Reserve Corps*) i rezervno ljudstvo (*The Enlisted Reserve Corps*).

Regularna armija, Nacionalna garda i Organizovana rezerva zajedno sačinjavaju Armiju SAD (*The US Army*). Nacionalna garda i Organizovana rezerva su njene civilne komponente (*Army Civilian Components*).

Vazduhoplovstvo i Mornarica imaju takođe svoje civilne komponente.

A) Škole Armije, Vazduhoplovstva i Mornarice

1) Škole Armije iz kojih se dobijaju oficiri. — Aktivni i rezervni oficiri dobijaju se iz: Vojne akademije SAD; Škole za oficirske kandidate i Škole za rezervne oficire.

Vojna akademija SAD (The United States Military Academy USMA) nalazi se na istoriskom mestu u Vest Pointu u državi Njujork. Osnovana je 1802, te je prošle godine proslavila 150-godišnjicu svoga postanka. Iz nje se dobijaju oficiri rodova vojske i vazduhoplovstva. Redovan kurs Akademije traje 4 godine, od kojih 3 pripadaju opštem kursu, a četvrta je namenjena specijalizaciji za određeni rod vojske ili vazduhoplovstvo. U Akademiju se prima po 2.496 pitomaca koji moraju ispuniti sledeće uslove: da su završili gimnaziju, da polože prijemni ispit (matematika, engleski jezik, istorija), da nisu mlađi od 17 ni stariji od 22 godine, da nisu oženjeni i da su ocenjeni kao fizički i duševno sposobni. Prijem kandidata vrši se konkursom. Za svako prazno mesto postoje 4 kandidata, od kojih je jedan glavni a tri rezervna, ako bi glavni ili sledeći kandidati bili odbijeni na lekarskom pregledu ili pali na prijemnom ispitu. U Akademiju se primaju samo državljani SAD. S vremena na vreme Kongres može odobriti da i strani državljani (napr. iz država Južne Amerike) stupe u ovu Akademiju, ali po završetku nje ne mogu koristiti pravo za službovanje u Armiji ili Vazduhoplovstvu SAD. Priljeni pitomci obrazuju Kadetski korpus, koji je taktički organizovan u brigadu od dva puka, a svaki puk u tri bataljona od po četiri čete. Na čelu Akademije nalazi se načelnik u činu generala (*Superintendent*), koji upravlja nastavom i školom kao celinom. Kao disciplinski starešina i pomoćnik načelnika postoji komandant kadeta (*Commander of Cadets*). Oficiri koji završe ovu Akademiju i budu unapređeni u čin potpo-

ručnika obrazuju klasu, koja se obeležava godinom proizvodstva. Raspored klase od 1950 godine, koja je iznosila 663 kadeta, na rodove vojske i vazduhoplovstvo bio je ovakav: vazduhoplovstvo 166; artiljerija 125; tenkovske jedinice 54; pešadija 218; inžinjerija 65 i služba veze 35.

Za dobijanje aktivnih oficira Mornarice postoji *Pomorska akademija SAD (United States Naval Academy)* koja se nalazi u Anapolisu, u Merilendu. Prijem kandidata i sve ostalo slično je Vojnoj akademiji u Vest Pointu.

Najzad, za dobijanje aktivnih oficira obalske zaštite postoji i *Akademija obalske komande (US Coast Guard Academy)*, u Novom Londonu (New London) u Konektiketu.

Za dobijanje rezervnih oficira postoje sledeće škole:

Škole za oficirske kandidate (Officer Candidate Schools — OCS). — U pripravnim stanju ili u slučaju rata, u pojedinim centrima obrazuju se škole za rodove vojske, službe, Vazduhoplovstvo i Mornaricu, u koje ulazi izvestan broj ljudstva pozvatog na vojnu dužnost, koje ima kvalifikacije da postane oficir. Takve škole postoje: u Fort Rajliju u Kansasu — za sve rodove vojske i službe sem pešadije i artiljerije; za pešadiju — i u Fort Beningu, u Džordžiji, a za artiljeriju — u Fort Silu, u Oklahomi.

Za ulazak u ove škole, pored ostalih uslova, dolaze u obzir lica koja se već nalaze u Armiji i imaju svršenu srednju školu, a ocenjena su od pretpostavljenih starešina da zaslužuju da budu kandidati za oficire. Kurs ovih škola traje 22 nedelje, posle čega kandidati polažu propisane ispite i unapređuju se u čin potporučnika.

Za vreme Drugog svetskog rata ove škole su podmirile ogromno povećane potrebe u oficirima, koji su se u ratu pokazali na potpunoj visini.

Škole za dobijanje spremne za rezervne oficire (The Reserve Officers' Training Corps — ROTC). — Još u početku stvaranja SAD došlo se na ideju da mladići u toku svojih studija na univerzitetima treba jedan deo vremena da posvete vojnim pitanjima i na taj način dobiju potrebno znanje za buduće starešine u oružanim snagama. Na toj osnovi, još 1829 godine jedan od univerziteta u Virđžiniji dobio je vojnu komponentu i postao *Virđžiniski vojni institut*. Uskoro potom ovom primeru sledovala je i Južna Karolina i univerzitet u Čarlstonu pretvorila u vojni univerzitet. Američki Kongres je docnije (1862) doneo zakon po kome će svaka država i teritorija dobiti materijalnu pomoć savezne vlade za ostvarenje ovakvih škola. Sada ih u SAD ima 52.

Za vojni deo nastave predviđeno je po nekoliko časova nedeljno. U toku semestralnih raspusta izvode se praktične vežbe, a po završetku škole polaže se ispit za unapređenje u čin potporučnika. Ovakvo dobiveni oficiri prevode se u rezervu.

Izvesni naučni radnici i specijalisti po važnijim pitanjima, uvršćeni u oružane snage SAD, mogu dobiti čin rezervnog oficira i bez prethodne obuke u školi.

2) *Škole za usavršavanje oficira pojedinih vidova oružanih snaga*.—

Novoproduzvedeni oficir odlazi na službu u trupu ili odgovarajuću ustanovu na praksu, kroz koju dobija razne funkcije i dopunjuje svoja školska znanja. Tako, naprimer, pešadiski novoproduzvedeni oficir prve godine nalazi se u streljačkoj četi, druge u četi pratećih oruđa, a treće u štabu pešadiskog puka. Posle toga on odlazi u Pešadisku školu, na njen osnovni tečaj koji traje pet meseci. Zatim se vraća opet u trupu i sada je na službi u štabu bataljona. Posle toga on opet odlazi u Pešadisku školu, na njen viši tečaj, ili u neku drugu školu za specijalizaciju. Sličan slučaj je i sa oficirima ostalih rodova vojske i službi. Na taj način je službovanje jednog oficira u toku prvih deset godina službe ispunjeno stručnim usavršavanjem.

Škole koje postoje u Suvozemnoj vojsci SAD su sledeće:

a) *Škole rodova vojske i službi (Branch Schools)*, koje ćemo zbog nedostatka prostora samo pomenuti. Te su škole sledeće:

— Tečaj za vezu sa vazduhoplovstvom (*Air Support Specialist Course*); Opšta vojna škola (*The Army General School*); Škola oklopnih jedinica (*The Armored School*); Artiljerijska škola (*The Artillery School*); Artiljerijska škola — odeljak za PA i dirigovane projektile (*The Artillery School, Antiaircraft and Guided Missiles Branch*); Pešadiska škola (*The Infantry School*); Administrativna ško-

la (*The Adjutant's General's School*); Škola za hemijske jedinice (*The Chemical Corps School*); Inženjeriska škola (*The Engineer School*); Intendantska škola (*The Quartermaster School*); Oružno-tehnička škola (*The Ordnance School*); Škola veze (*The Signal School*); Saobraćajna škola (*The Transportation School*); Vojno-medicinska škola (*Army Medical School*); Vojno-policajska škola (*The Provost Marshal General's School*) i Vojno-financijska škola (*Army Finance School*).

Skoro svaka od pomenutih stručnih škola ima više i niže tečajeve, kao i skraćene kurseve za oficire Nacionalne garde i iz rezerve. Tečajeva ima raznih vrsta i oni kod jedne iste škole veoma različito traju: od nekoliko nedelja do pola, pa i celu godinu dana.

Vazduhoplovstvo i Mornarica imaju svoje stručne škole, koje su po svojoj organizaciji slične već pomenutim školama Suvozemnih snaga.

B) Škole za sticanje višeg vojnog obrazovanja postoje u okviru svakog od pojedinih vidova oružanih snaga, te spadaju pod nadležnost odgovarajućeg ministarstva: Vojske, Vazduhoplovstva ili Mornarice. Te su škole sledeće:

1) Komandno — štabna škola (*The Command and General Staff College*), u Fort Levenvortu, u Kansasu.

U ovu školu stupaju aktivni oficiri svih rodova i službi, posle provedenih 8—15 godina službe u Armiji. Od 450 slušalaca ove škole obično je njih oko 50 iz stranih armija. Svake godine održava se po jedan tečaj koji traje 10 meseci.

Osnovni zadatak škole je da sprema komandante i štabne oficire rodova vojske i službi za rad u okviru divizije i viših operativnih jedinica.

Nastava se izvodi na bazi pouka stečenih u ratu i savremenog razvoja u naoružanju. Škola se sastoji od pet kurseva: 1) opšti kurs za komandante i oficire za generalštabne poslove; 2) za personalnu službu; 3) za obaveštajnu službu; 4) za nastavu i operativne poslove i 5) za pozadinske službe. Postoje tri vrste tečajeva: *redovan tečaj* — za aktivne oficire; *skraćeni tečaj* — za oficire iz civilnih komponenta Armije koji traje tri meseca i obuhvata oficire Nacionalne garde — na položajima komandanata divizija, kao i oficire za štabne poslove i službe u štabovima armija, Komandi pozadine i Ministarstvu vojske; i *informativni tečaj* — za osvežavanje znanja komandanata i štabnih oficira Nacionalne garde, koji traje 6 dana i obuhvata oko 200 oficira. Svi slušaoci redovnog tečaja prvo prate predavanja na opštem kursu, a zatim se raspoređuju po svojim specijalnostima na ostala četiri kursa.

Odgovarajuća škola u Vazduhoplovstvu je Vazduhoplovna komandno-štabna škola (*Air Command and General Staff College*) u vazduhoplovnoj bazi Maksvelu, u Alabami.

2) Ratna škola armije (*The Army War College*).

To je najviša škola Armije, čiji je zadatak da sprema oficire kopnenih snaga za dužnosti komandanta i štabnog osoblja u najvišim komandama i njihovim štabovima: grupama armija, Komandi vojišta i u Generalštabu Ministarstva vojske. Gradivo koje se proučava sastoji se iz obrade planova mobilizacije i ratnih i operativnih planova upotrebe kopnenih trupa; zatim iz obaveštajne službe, službe snabdevanja i ostalih službi i poslova u štabovima najviših jedinica. Škola se nalazi u Fort Karaljalu, Pensilvanija. Nastava traje 9 meseci, a u školu se godišnje prima oko 100 aktivnih oficira svih rodova vojske i službi, koji su proslužili u Armiji najmanje 13, a najviše 21 godinu. Odgovarajuća škola u vazduhoplovstvu je Vazduhoplovna ratna škola (*Air War College*), a u Mornarici Pomorska ratna škola (*Naval War College*). Pomorska ratna škola ima dva tečaja: niži i viši. Niži odgovara Komandno-štabnoj školi Armije, odnosno Vazduhoplovstva, a viši tečaj njihovim ratnim školama.

C) Škole za sticanje najvišeg vojnog obrazovanja spadaju pod nadležnost Ministarstva odbrane, odnosno Zajedničkog odbora načelnika generalštabova i imaju za cilj da pripreme oficire za najtešnju saradnju i koordinaciju u okviru sadejstva i kombinovanih operacija tri vida oružanih snaga. To su:

1) Štabna škola oružanih snaga (*Armed Forces Staff College*) u Norfolku, Virdžinija. Ona ima zadatak da pripremi odabrane oficire sva tri vida oružanih snaga za dužnosti u štabovima zajedničkih dejstava. Na čelu škole se

naizmenično nalaze pretstavnici Vojske, Mornarice ili Vazduhoplovstva. Nastava u školi traje 5 meseci, te se godišnje kroz nju propuštaju po dve klase od po 150 oficira — po 50 iz svakog vida oružanih snaga.

Uslovi prijema u školu su sledeći: da je izabrani oficir proveo u službi najmanje 10 a najviše 21 godinu; da je s uspehom završio *Komandno-štabnu školu*, odnosno odgovarajuće škole u Vazduhoplovstvu i Mornarici; da je zdrav i sposoban i najzad, da ima opštu spremu i sposobnosti za poslovanje u najvišim štabovima. Oficiri sa ratnim iskustvom na odgovarajućim položajima mogu biti primljeni i ako ne ispunjavaju predviđene uslove školskih kvalifikacija. Slušaoci ove škole obično su oficiri čina pukovnika, odnosno kapetana bojnog broda.

Nastava je podeljena u tri dela. Prvi daje opšte osnove: karakteristiku, mogućnosti i ograničenja ratnih sredstava pojedinih vidova oružanih snaga i njihovu tehniku; nužnu saradnju između kopnenih snaga, vazduhoplovstva i mornarice — sve sa ciljem da se dobije solidno znanje u objedinjavanju sva tri vida oružanih snaga; najzad, proučava pomorsko-desantne i vazdušno-desantne operacije iz prošlog rata. Drugi deo nastave obuhvata dejstva na vojštu: organizaciju i sastav združenih snaga, kao i delatnost štabova združenih dejstava. Treći deo obuhvata izučavanje *prekomorskih operacija* združenog dejstva sva tri vida oružanih snaga. U ovom delu nastave izvode se vežbanja u planiranju pomorsko-desantnih i vazdušno-desantnih operacija pri zajedničkom poslovanju štabova. Svaki slušalac dobija tezu po nekom od problema zajedničkog dejstva vidova oružanih snaga, koju obrađuje i čita na skupu, posle čega se razvija diskusija i na kraju nastavnik daje svoju završnu reč.

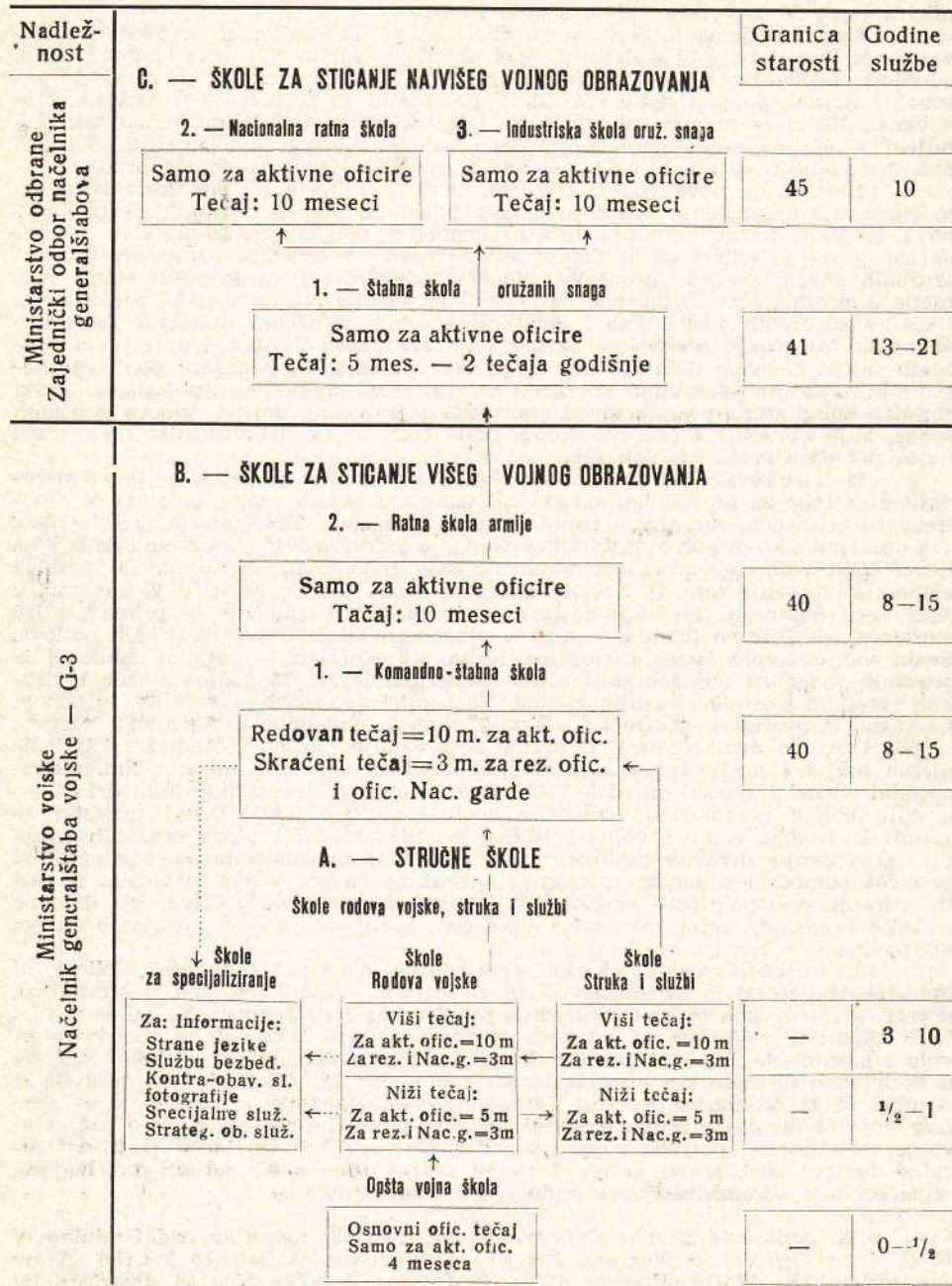
2) Nacionalna ratna škola (*National War College*). — Pored osvedočene potrebe za najtešnjom saradnjom vidova oružanih snaga, pojavila se i potreba za efikasnom saradnjom između oružanih snaga i diplomatskih pretstavnika, kao i pretstavnika drugih ministarstava. Stoga je februara 1946 obrazovana škola koja nema čisto vojno obeležje, već obuhvata sve državne organe u okviru poslova pripreme i vođenja rata, tj. Nacionalna ratna škola. Ona se nalazi u Vašingtonu, u Fort Lesli Makneru. Trajanje nastave je 10 meseci, a godišnje se prima po 120 slušalaca, od kojih su 100-officiri, a 20 — službenici Ministarstva inostranih poslova. Svaki vid oružanih snaga zastupljen je sa 1/3 slušalaca — oficira. Slušaoci iz oružanih snaga su najodabraniji oficiri sa najmanje 18—25 godina službe i visokim školskim i ostalim kvalifikacijama. Nastavnici su oficiri sa najvišom spremom i iskustvom, profesori, naučnici i istaknuti pisci po pojedinim problemima. Nastava je podeljena na dva semestra. U prvom se obrađuju poslovi iz nadležnosti Ujedinjenih nacija i međunarodni ugovori i paktovi za očuvanje mira; zatim, međunarodni odnosi i svetski poredak kao i upoznavanje problema pojedinih država — u cilju boljeg razumevanja smernica spoljne politike SAD. Drugi semestar se sastoji iz studija vojne i vojno-političke prirode: značaj i uloga oružanih snaga pri sprovođenju državne politike u miru i ratu; upoznavanje sa dostignućima nauke i tehnike i njihovim uticajem na oružane snage; *velika strategija* u vezi iskorišćenja svih političkih, ekonomskih i vojnih izvora, u cilju ostvarenja državne politike i najzad, ratni planovi i upotreba združenih vidova oružanih snaga kao celine.

3) Industrijska škola oružanih snaga (*Industrial College of the Armed Forces*) je zajednička škola za Armiju, Vazduhoplovstvo i Mornaricu, u vezi sa vojno-ekonomsko-industriskim problemima i strategijom. Nalazi se u Fort Lesli Makneru, u Vašingtonu i takođe je otvorena 1946. U nju ulaze oficiri sva tri vida oružanih snaga, pod istim uslovima kao i za Nacionalnu ratnu školu. Nastava u školi traje 10 meseci, a broj slušalaca je prosečno 115 oficira, od kojih su 48 iz Armije, 35 iz Mornarice i 32 iz Vazduhoplovstva. Nastava je podeljena u razne faze koje obuhvataju: problem uticaja naučno-istraživačkog razvoja na projektovanje mobilizacije; potrebe vojnog snabdevanja; spoljno-trgovinsku politiku; uticajne faktore saobraćaja, goriva i radne snage; ekonomski potencijal i najzad, organizaciju i administraciju za buduće hitne potrebe.

(Po podacima iz: *The Officer's Guide*, 1951/52; *Selection and Training of U. S. Army Officers in War and Peace* — Department of Defence for the »Army Quarterly«; *The World Almanac 1952*; *West Point* — »The Key to America«, by John Crane and James Kieley)

ŠEMATIČKI PRIKAZ OFICIRSKIH ŠKOLA ARMIJE S.A.D.

Objašnjenje znakova: ———→ Normalan tok
 .....→ Za specijaliste

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKI STRUČNJACI O ATOMSKOM ORUŽJU

Zaključci do kojih su britanski stručnjaci došli u pogledu dejstva atomskog oružja slični su onima američkih stručnjaka. Posle atomske eksplozije na Monte Belu, britanski naučnici i oficiri došli su do sledećih zaključaka: atomska eksplozija ima najveće dejstvo u vodi ili iznad vodene mase. Hidrogen apsorbuje neutrone i izbacuje *gamma zrake*, koji su najprodorniji. S druge strane, atomska eksplozija na površini zemlje ili u vazduhu nije tako ubitačna kao što se to u početku smatralo. Opiti su pokazali da su, izvan prostora sa prečnikom od 800 m oko tačke na kojoj je izvršena eksplozija, rovovi od metra dubine dovoljni da zaštite ljude od opekotina i zračenja, ako su snabdeveni specijalnim rukavicama i maskama. Međutim, od *gamma zraka* ljudi ne bi bili zaštićeni. Što se tiče samog terena, on ne postaje radioaktivan u opasnoj meri. Trupe mogu stupati na teren odmah posle eksplozije. Čak i namirnice se mogu upotrebiti ako su prethodno bile zatvorene u kutije. Prema tome, u atomskom ratu odbrana bi se mogla obezbediti srazmerno neznatnim sredstvima. S druge strane, za atomske napade na vodi potrebno je preduzimati naročite mere. Teškoće se povećavaju ako se napad vrši u blizini vodenih masa čija radioaktivnost može naneti štetu trupama i one strane koja vrši napad.

(Agence France Presse, 3 mart 1953)

BRITANSKA RAJNSKA ARMIIJA

Britanski general Gejl, vrhovni komandant britanske Rajnske armije, održao je krajem februara o. g. svoju prvu konferenciju za štampu u Hildenu (blizu Diseldorfa), u Štabu 2 britanske pešadijske divizije, na kojoj je, između ostalog, rekao i:

da su britanske snage u Nemačkoj u odličnoj formi, dobro opremljene za borbu i spremne da na kratak poziv stupe u akciju — u slučaju potrebe. »Možemo s najvećim poverenjem gledati na svaki zadatak koji bi nam bio postavljen«, rekao je general Gejl. On je dalje rekao da postoje dva glavna razloga za njegov optimizam. Pre svega, britanska Rajnska armija je odlično opremljena i u tom smislu njeno stanje se i dalje poboljšava. Postojeća PT oruđa, poljska i artiljerija srednjeg kalibra, radio-oprema, vozila i britanska puška — o kojoj se toliko mnogo diskutovalo — nalaze se na potrebnoj visini. Britanski tenk *Centurion* i top od 20 funti bila su naročito efikasna oruđa. Novi tip tenka — tzv. *tenk sa teškim oruđem* biće uskoro dopremljen u Nemačku. Kvalitet vozila će, takođe, biti znatno poboljšan postepenim prelaskom na takav tip na kome će motor pokretati sva četiri točka, umesto dva.

Drugi razlog pomenutom optimizmu britanskog Komandanta leži u standardu obučenosti i kvalitetu ljudstva. Stručno obrazovanje i sposobnosti oficirskog kadra su dobri, a pogotovu viših komandanata. Međutim, postoji nedostatak podoficira i vojnih službenika na dugom roku, mada su oni koji se nalaze u Nemačkoj prvoklasnog kvaliteta. Vojna situacija, u odnosu na onu od pre nekoliko godina, znatno se izmenila. Armije koje nisu bile naročito dobro izveštane, sada su dobile odgovarajuću opremu i efikasnost. U isto vreme, *Severna grupa armija*, koja obuhvata britanske, belgiske i holandske trupe, danas pretstavlja vojnu formaciju koja je povezana u čvrstu i jedinstvenu celinu. General Gejl je takođe izjavio da je Armija budna u pogledu problema atomskog ratovanja. On izučava ofanzivne mogućnosti atomske bombe i mere predostrožnosti koje treba preduzeti protiv nje. Britanskim jedinicama pridati su američki eksperti da bi nadziravali atomsku obuku. Na pitanje da li bi britanske trupe u slučaju rata raspolagale atomskom bombom, general Gejl je izjavio da ne bi mogao ništa više da kaže sem da bi »možda izvestan broj bombi bio stavljen na raspoloženje«. On ne smatra da je atomska bomba postavila ma kakve probleme koji ne bi mogli biti rešeni. Ona pretstavlja samo veoma moćno oružje i »oduvek je bilo neprijatno naći se na onom kraju na kome je upravljeno dejstvo ma kog oruđa«.

Stab britanske Rajnske armije premešten je iz Bad Ojenhauzena u Minhen Gladbah, na zapadnoj obali Rajne. Zgrade novog štaba treba da budu dovršene do juna 1954. Postignut je dobar napredak u pogledu razvoja alternativnog glavnog komunikacijskog pravca preko Anversa. Uredaji koji se nalaze u blizini toga grada mogu biti upotrebljeni na slučaj opasnosti i oni treba da zadovolje postojeće potrebe.

Što se tiče standarda na kome se nalazi obuka i materijal sovjetskih trupa, general Gejl je rekao da ga ne treba potcenjivati. On veruje da su oni na odgovarajućoj visini. U slučaju rata i iznenadnog napada, savezničke snage bi ispočetka bile u nepovoljnijem položaju, ali bi »dobile prednost nad neprijateljem u daljem i dužem toku«. Pored toga, nijedan napad ne bi mogao postići neko veliko iznenađenje, pošto bi se morale otkriti odgovarajuće pripreme s druge strane fronta.

U okviru predviđenih vežbi i manevara za ovu godinu, njihov glavni cilj je da osiguraju najviši mogući standard individualne obuke trupa Rajnske armije. Postavljeni problemi obuhvataju bolju upotrebu tenkova i potpuniju saradnju sa avijacijom.

(Manchester Guardian, 25 februar 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

NEKI PROBLEMI FRANCUSKE REZERVNE VOJSKE

Aktivna rezerva u okviru Francuske rezervne armije sastoji se od dobrovoljaca (*Engagement d'entraînement volontaire*) koji se obavezuju da u toku 3 godine izdrže po 30 dana vežbe godišnje (8 dana neprekidno, a ostalo u razmacima sa trajanjem do 3 dana). Ona ima za cilj da pripremi, obuči i formira specijaliste za razne jedinice i da na taj način popuni nedostatak aktivnih kadrova.

Angažovanje u *aktivnoj rezervi* nameće dobrovoljnom obvezniku daleko veće vojne obaveze od onih koje su predviđene za ostalu rezervu — po zakonu od 1928. Stoga se smatra da takav obveznik treba u građanskoj službi da ima izvesne beneficije u pogledu prinadležnosti. Pored toga, on će i u toku perioda vežbe imati veće prinadležnosti od običnih obveznika iz rezerve koji su pozvani na vežbu.

Rezultati u 1952 bili su sledeći: do 1 novembra bilo je potpisano 278 ugovora za oficire, 97 za podoficire i 38 za vojnike. Regrutovanje je zbog zakašnjenja u izglasavanju budžeta bilo preduzeto tek 1 jula 1952, u formi *privremenih ugovora*. Uprkos tome što nije bilo uređeno pitanje beneficija u pogledu prinadležnosti, u toku od šest meseci dobijeni su vrlo ohrabrujući rezultati.

Efektivni koji su bili predviđeni za 1952 i 1953 bili su sledeći: Za 1952 — 200 oficira, 200 podoficira i 300 vojnika;

Za 1953 (prema prvom projektu budžeta) bili su predviđeni krediti za 2.000 oficira, 2.000 podoficira i 600 vojnika. Međutim, zbog nedostatka kredita, broj je morao biti smanjen na 200 oficira, 300 podoficira i 300 vojnika. Predviđeni krediti iznosili su 44 miliona franaka.

Opšta zapažanja o rezervnom kadru. — Brojna jačina kadra rezervnih oficira iznosi najmanje 3/4 oficira armije ratnog stanja ili mobilizacije, iz čega proizlazi ogromna važnost problema zadovoljenja *kvantiteta*. Ako se uzme u obzir tehnički nivo savremene armije, problem *kvaliteta* nije od manje važnosti. Za mnoge položaje i dužnosti mora se računati na rezervne oficire i to one koji imaju visoko stručno pa i naučno obrazovanje. Međutim, bez obzira na njihove tehničke sposobnosti, kadrovi rezervnih oficira moraju imati i vojno obrazovanje. U tu svrhu koriste se dva sredstva: škole za usavršavanje i periodi vežbanja i obuke. Školama treba dati zadovoljavajući program i odgovarajuće nastavnike i kredite. Međutim, poslednja instrukcija koja se odnosi na francusku kopnenu vojsku predviđa isključivo jednu praktičnu vežbu tromesečno, u trajanju od jednog dana i jedan pismeni zadatak. To je sasvim nedovoljno.

Što se tiče perioda vežbi i njihovog izvođenja, one takođe zahtevaju sposobne rukovodioce i odgovarajuće kredite.

Francuski časopis za rezervne oficire (*L'officier de réserve*), u svom broju od marta o. g. stavlja prigovore da se vežbama ne poklanja dovoljna pažnja, iako je jedan od glavnih zadataka stajajuće vojske da spremi i obuči rezervnu vojsku.

Zapostavlja se princip stvaranja i održavanja dovoljnih kadrova rezervnih oficira za vreme mira. U Prvom svetskom ratu, posle Bitke na Marni, Francuska je zbog nedostatka kadrova morala velikom brzinom da unapređuje podoficire u oficire i niže oficire u više činove. Bio je čest slučaj da su poručnici unapređivani u majore itd. Međutim, u eventualnom budućem ratu, ako se uzme u obzir strahoviti tempo razvoja nauke i tehnike, ovakve improvizacije i nagli skokovi neće više biti mogući. Stoga, kadrove treba stvarati, održavati i spremati ih za buduće zadatke — još za vreme mira. U tom cilju trebalo bi pozvati dvostruki broj starišina iz rezerve no što je onaj koji bi zadovoljio potrebe, te na taj način stvoriti odgovarajuće rezerve u kadrovima. Dalje, pozivanjem izvesnog broja penzionera oslobodili bi se mladi ljudi — specijalisti, za službu u aktivnoj rezervi.

Kreditu koji su u budžetu za 1953 predviđeni za nastavu i pozivanje na vežbu iznose svega 664,361.000 franaka i smatraju se nedovoljnim. No, postoje i druge teškoće i nerazumevanje čak i od strane izvesnih državnih ili nacionalizovanih grana privrede i industrije, koje svojim službenicima otežavaju dobrovoljni odlazak na vežbu. Slični slučajevi se dešavaju i u resoru prosvete.

Pomenuti francuski časopis naglašava da u okviru pripreme i obuke rezervnih kadrova, ovima treba stvoriti i *moralni ambijent*. Naprimer, neprihvatljivo je što su oficirski kandidati čekali 11 godina da bi bili unapređeni u čin potporučnika, a potporučnici čekali 7 godina za unapređenje u čin poručnika. Najzad, rezervni oficiri koji su unapređeni 1949 sa obećanjem da će im biti vraćen rang unazad, još i danas čekaju da se to ostvari.

(L'Officier de réserve, Pariz, mart 1953)

POUKE IZ RATA U INDOKINI

Francuska armija se u poslednje vreme nalazi u ozbiljnoj krizi u pogledu svojih efekativa: Evropi nedostaju snage koje se nalaze na Dalekom Istoku. Rat koji se vodi na udaljenju od 13.000 km od Metropole teško opterećuje oficirski i podoficirski kadar — bilo po gubicima, bilo po neprestanim smenama i premeštajima koji ometaju stvaranje čvrste kohezije kod jedinica.

Ljudi koji se vraćaju iz Indokine smatraju da su tamo stekli ratno iskustvo bez presedana i često kritikuju i potcenjuju one koji nisu bili tamo. Nema sumnje da oni u svoje jedinice — u Metropoli — unose nov duh i dinamiku koji nisu za potcenjivanje i koje treba negovati.

Međutim, oni koji su okusili izvesnu samostalnost i nezavisnost u svojim komandnim dejstvima, neki put se teško ponovo podvrgavaju normalnoj disciplini i hijerarhiji.

Postavlja se pitanje da li se iz rata u Indokini mogu izvući izvesne pouke i da li se one mogu primeniti i na uslove eventualnog rata u Evropi?

Oficir koji se na čelu svoje jedinice iz dana u dan bori u zoni koju treba da smiri, mora se detaljno upoznati sa načinom života stanovništva te zone. Tu se radi o bezbednosti ljudstva jedinice i o izvršenju postavljenog zadatka. Ako vojnik ne zna ništa drugo nego da ubija, on će biti uvučen u monstroznan sistem kolektivnog samoubistva. Ako u neki kraj treba da dođe kao okupator, on ne sme da zaboravi da će prva dela njegove jedinice posejati seme mržnje ili smirenja. On će se naći pred stanovništvom za koje će odmah morati da osigura: snabdevanje, zdravstvenu zaštitu, lokalnu upravu, osnovni pravni poredak itd. Sve ovo nameće potrebu da se raspolaže kadrovima koji su pripremljeni za rešavanje takvih problema.

Bezbednost je svakako problem o kome je u ratu u Indokini dobijeno najviše iskustva i koji ima najveći značaj u eventualnom ratu u Evropi.

Svima je poznato, ali se to često zaboravlja, da bezbednost počiva na dva bitna elementa: *obaveštavanju* i samom *rasporedu*. Ukoliko obaveštavanje putem agenata ima u Indokini prioritet nad obaveštavanjem iz dodira s neprijateljem, ovo poslednje nikako ne treba potcenjivati jer ima svoj veliki značaj.

Nikada neće biti suvišno da se naglasi da jedinica treba da organizuje izviđanje na što će moćnije većoj daljini (obaveštavanje od strane izviđačke avijacije),

čime se u mnogim slučajevima izbegava mogućnost poraza. Iskustvo u Indokini pokazalo je da treba postići bezbednost na sve strane i u svima pravcima i da opasnost od neprijateljskih zaseda leži u rasturanju jedinice i njenih borbenih delova.

Ako se baci kratak pogled na sistem komunikacija i veza u Indokini, odmah se vidi njihova raznovrsnost i komplikovanost mera bezbednosti koje treba preduzeti za njihovo iskorišćenje.

Ratište Indokine pruža jedan od najkarakterističnijih primera *odbrane velikih prostorija* — u ratno vreme.

U eventualnom evropskom ratu, viši štabovi će imati da se bore sa problemima pothranjivanja borbi, zaštite stanovništva i ekonomskih interesa itd. U tom slučaju biće više no ikada potrebna koordinacija javnih službi, regionalne uprave i regionalnih ili operativnih štabova. Treba samo zamisliti kakav će izgledati rat na kopnu sa paralizovanom transportnom službom (pomoću sabotaže i gerilaca, štrajkova, epidemija i kretanja stanovništva), pa će se odmah shvatiti koliko su iskustva iz Indokine dragocena, ako se realno primene na evropske prilike.

U početku eventualnog rata u Evropi, bar onakvog kakav se sada zamišlja, prvi uslov bezbednosti pretstavljaju zaštita iz vazduha i to kako aktivna — pomoću presretanja bombardera i dirigovanih projektila, tako i pasivna — bliskom zaštitom skladišta, železničkih čvorova, centara za prikupljanje stanovništva ili trupa itd.

U vezi toga postavljaju se tri problema za koje iskustvo iz rata u Indokini daje podatke i za najmanje jedinice: *prikupljanje snaga; pokreti trupa i snabdevanje i pothranjivanje u borbi.*

Prikupljanje efektivna može imati karakter jedne nacionalne ili delimične mobilizacije. Nije dovoljno samo označiti njegov cilj, već je potrebno da ta mobilizacija bude brižljivo pripremljena.

Pokreti trupa zahtevaju slobodne komunikacije. Za blisko i daljno obezbeđenje komunikacija potrebna je najtešnja veza regionalne civilne uprave, jer su ti objekti veoma privlačni za dejstvo pete kolone. Ovo obezbeđenje ostaće u toku boja i omogućiće kretanje kolona za snabdevanje. Cela ova organizacija počivaće na dva elementa: stalnim (nepokretnim) i pokretnim snagama, kao što je to slučaj u Indokini.

Podaci vojne, političke ili ekonomske prirode i odgovarajuće mere oslanjaju se uglavnom na ova tri izvora: — *razmišljanje*: prilagođavanje situaciji, ljudima i materijalu; — *smelost*: u ideji manevra i njegovom izvršenju i — *razboritost*: ekonomijom snaga (ljudstva i sredstava).

Gerilska dejstva. — Regrutovanje, obuka i razvoj komandosa u Indokini pretstavljaju najtipičnije primere malih savremenih jedinica. Tu se brojna jačina ljudstva izrazito smanjuje povećanjem njegovog kvaliteta. *Borbeni elan, odlučnost, spretnost za noćne borbe, lična inicijativa* itd. orijentišu ove komandose u pravcu specijalnih dejstava malih grupa.

Svi vidovi oružanih snaga moraju izvoditi protivgerilske akcije za svoju sopstvenu bezbednost: mornari — za zaštitu svojih baza; avijatičari — za zaštitu svojih terena i radionica itd.

Trupe moraju vršiti stalno izvidanje i odreći se statičkih položaja u korist stalnog i agresivnog kontakta. Svaka jedinica mora razviti više patrola no što propisuju pravila, da bi izbegla da bude iznenađena. Treba negovati *osećaj infiltracije*. Oklopne jedinice, naprimer, ponovo će preuzeti nekadašnju pokretljivost konjice, ukoliko više budu primenjivale noćne borbe i na zemljištu koje izgleda neprohodno.

Pešadija je obrazovanjem svojih *pokretnih grupa* pokazala veliku elastičnost i efikasnost. Često se govorilo da je Indokina pretstavljala rat komandira vodova, kojima je trebalo pružiti prilike za punu inicijativu i imaginaciju.

Efikasna i najbrže moguća upotreba rezervi, što bolje sadejstvo i uzajamno potpomaganje, kao i potreba što boljeg funkcionisanja veza, pretstavljaju probleme kojima se mora posvećivati najveća pažnja.

Najzad, sva iskustva koja dolaze sa bojišta treba prorađivati u vojnim školama.

ITALIJA

OKLOPNA DIVIZIJA »ARIETE«

Italijanska oklopna divizija *Ariete*, potpuno je preoružana, dok se divizija *Centauro* nalazi u toku preoružanja. Uskoro Italija treba da formira još jednu, treću, oklopnu diviziju: *Pozzuolo del Friul*, koja će takođe imati najmodernije naoružanje.

Ariete i *Centauro* su do pre nekoliko meseci bile opremljene tenkovima *Sherman*, od 30 t, naoružanim sa po jednim oruđem kalibra 70 mm koji su u početku rata dali dobre rezultate, ali su ih docnije prevazišli drugi tipovi nove konstrukcije. Sada su *Sherman*-i zamenjeni tenkovima *Patton* (M. 47) koji se nalaze i u Koreji; oni imaju 44 t i naoružani su jednim oruđem od 90 mm i sa tri mitraljeza *Browning*. Zaštićeni su oklopom od 12 sm — sa frontalne strane i 8 sm — sa bočnih strana. Motor ovog tenka ima 800 KS, sa radijusom dejstva od 6 časova i utroškom benzina od 8 litara po kilometru. Jedan tenk *Patton* košta 200.000 dolara i Italija je bila u mogućnosti da njima opremi svoje oklopne divizije samo zahvaljujući tome što ove isporuke spadaju u okvir programa naoružanja Atlantskog pakta.

Smatra se da divizija *Ariete* sada ima 250 ovakvih tenkova. 132 puk divizijske artiljerije ima 3 divizionu samohodnih topova 105 mm, 1 divizion samohodnih PT topova 90 mm i 1 divizion PA takođe od 90 mm. Osmi bersaljerski puk ima tri bataljona sa oklopnim vozilima — poluguseničarima (*Halftruck*).

Divizija ima 8.000 ljudi, a pored 250 tenkova i oko 100 samohodnih topova, naoružana je sa 700 mitraljeza, 1.200 lakih i protivtenkovskih oruđa, 450 oklopnih vozila, 1.100 automobilskih vozila i 500 radiostanica. U stanju je da izbaci 14—15 tona granata u minutu i ima ukupnu težinu od 15.000 tona čelika. Troši 1.200 litara pogonskog goriva u minutu, a da bi bila transportovana, zahteva 68 vozova po 30 vagona. Ovi podaci su sami po sebi dovoljni da stvore pojam o tome šta danas pretstavlja savremena oklopna divizija.

Prilikom svečanosti povodom smotre kompletirane divizije *Ariete*, italijanski ministar odbrane, Pačardi, izjavio je da će Italija do kraja tekuće godine dovršiti predviđeni program naoružanja od oko 15 divizija, od kojih 10 pešadiskih i 3 oklopne, a pored toga i 4 alpske brigade, dok je peta u toku formiranja.

(*Il Messagero*, 7 mart 1953)

FINSKA

REORGANIZACIJA FINSKE ARMIJE

Prema Ugovoru o miru sa SSSR, efektivni finskih oružanih snaga bili su utvrđeni na 42.000 ljudi, od kojih 4.500 za Mornaricu (tonaža 10.000 t) i 3.000 za Vazduhoplovstvo (60 aviona).

Jedna komisija eksperata, koja je bila obrazovana još 1945, dobila je zadatak da oružanim snagama da definitivnu formu. Ona je juna 1952 podnela Predsedniku Republike svoj izveštaj, s tim da projekat stupi na snagu 1 decembra iste godine.

Prema tome projektu, *brigada* je postala operativna jedinica Finske armije. Vazduhoplovstvo i Obalska odbrana pridati su Generalštabu suvozemne vojske, a unapređenje oficira vrši Ministarstvo odbrane. Organizacija oružanih snaga ima teritorijalni karakter.

Budžet za 1952 predviđao je 8.550 profesionalnih vojnika, umesto 8.000 koliko ih je bilo 1939. U toku zime, efektivni se povećavaju na 15.000. U 1953 godini biće 25.800 regruta. Broj dobrovoljaca, zbog nezaposlenosti, povećava se.

Vazduhoplovni materijal je zastareo.

(*L' Officier de réserve*, Pariz, mart 1953)

Kamij Ružeron: OPADANJE ZNAČAJA TAKTIČKE AVIJACIJE

U svom članku pod gornjim naslovom,¹⁾ pisac razmatra sadašnju ulogu taktičke avijacije i, pozivajući se na izjave načelnika štaba Komande savezničkih snaga u Evropi, generala Grintera, kao i na iskustva iz rata u Koreji, konstatuje naglo opadanje njenog značaja.

U doba kada se nisu još dovoljno uzimali u obzir taktičko atomsko oružje i teški bombarderi sa »delta krilima« i brzina većim od zvuka, general Grinter je u septembru 1952 izjavio da je rat u Koreji pokazao trijumf pešadije i konstatovao je činjenicu da su Severokorejci i Kinezi izdržali bez aviona dve godine, i pored tako ogromne vazdušne nadmoćnosti vazduhoplovnih snaga UN. Ujedinjena komanda je raspolagala tolikom vazdušnom podrškom, kao nijedna vojska dosada, pa ipak ta nadmoćnost nije uspjela da stvori uslove za uništenje neprijatelja. Ovo pisac pripisuje smanjenoj vrednosti taktičke avijacije. On istovremeno navodi i neдовоľjan uspeh operacije *Strangle*, koja ima za cilj da ukoči svaki pokret trupa i saobraćaja Severokorejaca duž železničke pruge Mugden — Seul i podvlači da su supertvrđave, koje su nosile atomsku bombu na Hirošimu i Nagasaki, morale da napuste tu strategisku ulogu i da dejstvuju samo u okviru i domenu taktičke avijacije.

Pisac zaključuje da je do takve situacije došlo zbog toga što su se od doba stvaranja taktičke avijacije do danas izmislile mnoge stvari o kojima se nije vodilo dovoljno računa. Pobornici taktičke avijacije pozivaju se na autoritet američkog generala Arnolda i na pravila koja je on inspirisao i s kojima su se saglasili generali Ajzenhauer i Maršal; međutim, u evoluciji se mora ići dalje i taktička avi-

jacija će slediti svoj neizbežan put. Jer, i posle Prvog svetskog rata, pobjednički šefovi su izradili izvesna pravila koja nisu uspjela da sačuvaju njihove sledbenike od poraza, pošto su se oni kruto držali samo njih i bili su zaostali u svakoj evoluciji do 1939. Kao što razmatranja o Bici kod Jutlanda i tome slično, nisu mogla postaviti pravila koja mogu važiti dvadeset godina, tako ni odredbe o taktičkoj avijaciji stvorene na iskustvu od 1945 ne mogu važiti i danas.

U prilog svoje teze pisac navodi i mišljenje generala Ridžveja, koji je po preuzimanju komande u Evropi izjavio da ni stalna vazdušna nadmoćnost ni pomenuta operacija *Strangle* nisu mogle da spreče Severokorejce da zamenjuju svoje istrošene divizione, da privode rezerve, da otklone oskudicu u namirnicama itd.

Na osnovu svega toga, pisac smatra da pohvale koje su vojni autoriteti čitavih deset godina upućivali taktičkoj avijaciji, danas pripadaju samo prošlosti.

Pouke iz Korejskog rata. — Pisac se ne upušta u analizu iskustava taktičke avijacije u Koreji, smatrajući da je to već vrlo često pretresano, ali konstatuje da je za poslednjih godinu dana, i pored neosporne nadmoćnosti američkog lovca *Sabre* nad sovjetskim *Mig*-om, taktička avijacija u Koreji pretrpela trostruki neuspeh: u gospodarenju vazduhom i direktnoj i indirektnoj podršci kopnenih snaga. Avioni *Sabre*, u pratnji supertvrđava, čak kada su bili i brojno nadmoćniji od *Mig*-ova, nisu bili dovoljna zaštita, te su supertvrđave ograničile svoja dejstva na front i bližu pozadinu.

Indirektna podrška u borbi za izolaciju bojišta, pri kojoj ni avioni *Thunderjet* pa ni *Shooting Stars* nisu bili ozbiljno ugrožavani od neprijatelja, nije dala očekivane rezultate.

Kao što ni artiljerija ne uspeva da istera Severokorejce iz njihovih utvrde-

¹⁾ Le Déclin de l'aviation tactique, par Camille Rougeron, *Revue de Défense nationale*, januar 1953.

nja na frontu, tako ni direktna podrška taktičke avijacije nema uspeha iako avijacija snaga UN radi pod uslovima koje u pogledu slobode dejstva ne bi mogla imati ni na kom drugom frontu. Pomorska avijacija snaga UN takođe dejstvuje pod veoma povoljnim uslovima, bez bojazni da bude ozbiljno napadnuta; nosači aviona krstare Japanskim i Zutim Morem na udaljenju od svega nekoliko desetina kilometara od severokorejskih obala, jer su Severokorejci i Kinezi ograničili svoje dejstvo na moru takoreći samo u okviru dometa svoje artiljerije. Ukoliko bi Evropa postala ratno poprište, mali su izgledi da bi još na kom ratištu nosači aviona bili u tako povoljnom položaju, a najmanje na Atlantiku ili u Sredozemlju.

Opadanje mogućnosti gospodarenja vazduhom. — Pisac pominje generala Arnolda koji je 1945 izjavio da je osnovni zadatak vazduhoplovstva borba za prevlast u vazduhu, kojom treba eliminisati ili neutralisati neprijateljsko vazduhoplovstvo i onemogućiti ga da spreči planirane operacije. Sledeći primeru ranijeg šefa američke avijacije, zapadne zemlje su i dalje zadržale taj osnovni zadatak u domenu taktike, ali pitanje je, podvlači pisac, da li ta borba danas može doneti pobjedniku one koristi koje on od nje očekuje.

Gospodarenje, ili kako se danas skromnije kaže *nadmoćnost u vazduhu*, predstavlja isti odnos vazdušnih snaga, kao onaj koji je 1944—45 omogućio Saveznicima da postignu ogromne uspehe. Kišobran lovaca štiti je savezničke trupe od svake ozbiljnije reakcije nemačke ili japanske avijacije. Bombarderi i lovci-bombarderi pod zaštitom lovaca, prodirali su slobodno i sigurno u neprijateljsku teritoriju i izvršavali svoje zadatke. Indirektna vazдушna podrška u Normandiji i Ruru, kao i na arhipelagu Tihog Okeana, osiguravala je kopnenim trupama lokalnu vazдушnu prevlast, često i pri znatnoj opštoj nadmoćnosti neprijatelja. Direktnom podrškom uništavanjem utvrđenja i baterija i izolovanjem delova bojišta od neprijateljskih oklopnih jedinica, pružilo se kopnenom borcu ono što bi veoma teško mogao da postigne sopstvenim sredstvima.

Danas, međutim, kada se 200 aviona *Sabre* suprotstavljaju čitavoj hiljadi aviona *Mig*, o gospodarenju vazduhom ne može biti više reči. Pošto taktička avijacija

nije u stanju da oslobodi prolaz i omogući akciju avionima koji sami ne raspolažu boljim tehničkim osobinama u vazдушnim borbama, to ona gubi svoj bitni karakter. Danas supertvrđave, zaštićene savremenim lovcima *Sabre*, niti sovjetski avioni *Tu-2*, zaštićeni *Mig*-ovima, ne prodiru lako, te se pisac pita neće li to važiti i za *B-36* i odgovarajuće sovjetske avione, žaleći pritom što već nisu izvršeni opiti sa avionom *Stratojet* — negde u oblasti reke Jalu.

Pisac upoređuje opadanje mogućnosti gospodarenja vazduhom sa ranijim nestajanjem apsolutnog gospodarenja morima, pominjući pritom 1914 i 1939, odnosno Prvi i Drugi svetski rat. Tako, Američka avijacija danas već otkriva prve stepene *podeljenog gospodarenja vazduhom*, kao što je 1914 podmornica nametnula Britanskoj floti podeljeno gospodarenje morem; prema tome, ekspedicije koje su još 1944—1945 vršili avioni raznih tipova u cilju izolacije neprijatelja na nekoliko stotina kilometara od mesta napada, danas više ne uspevaju. Pratlja, odnosno lovačka zaštita će stizati svuda bez velikih gubitaka, kao i lovac-bombarder, ali laki i srednji bombarder neće uspevati. Opšte gospodarenje vazduhom koje su savezničke avijacije imale nad Nemačkom i Japanom pisac ubuduće smatra neostvarljivim. Pređašnja situacija opšteg gospodarenja, po mišljenju pisca, ustupa mesto novoj u kojoj će zahvaljujući geografskom položaju i blizini svojih baza i slabiji protivnik postići lokalnu prevlast, ekvivalentnu onoj koju moćniji protivnik ima na ostalom delu ratnog poprišta.

Iz svega ovoga proizlazi da vazdušno nadmoćnijem partneru ostaje da svoje avione, isključene od zadataka na udaljene objekte, upotrebi za dejstvo na frontu i u bližoj pozadini. Međutim, pisac smatra da mogućnost efikasnog presretanja neprijateljskih aviona nije više tako daleko, a isto tako ni upotreba dirigovanih projektila (*zemlja-vazduh*) na frontu i u neposrednoj pozadini, koji će taj prostor učiniti nepristupačnim za avione obeju strana — bez obzira na međusobni odnos vazdušnih snaga. Na taj način taj vazdušni prostor će postati *ničiji*, slično Severnom Moru koje je 1939 postalo *ničije more*.

Prva posledica ovakvog razvoja osetiće se u pojačanim teškoćama indirektno podrške. Dosada su kod indirektno podrške postojale samo teškoće oko izbora aviona

i mogućnosti transporta — nosivosti, dok PAA (naprimer u Koreji) nije bila dovoljno efikasna; međutim, pojavom dirigovanih projektila ovi zadaci mogu postati nerentabilni i izazvati velike gubitke.

Druga posledica navedene evolucije odnosiće se na samu ulogu direktne podrške; jer, dok se ona danas bori samo protiv pasivne zaštite neprijatelja koji primenjuje odgovarajuću organizaciju i materijal koji protivstaje dejstvima aviona, sutra će naići i na snažnu reakciju i odbranu pri kojoj čak ni lovac-bombarder neće imati raniju slobodu akcije.

U vezi gornjih navoda pisac konstatuje da teškoće upotrebe avijacije rastu i da je sve teže ostvariti onakvo gospodarenje vazduhom kakvo je bilo 1945. On ukazuje na necelishodnost programa izgradnje lakih, srednjih i teških bombardera, jer smatra da je budući avion taktičke avijacije samo lovac-bombarder, sa performansama najboljeg lovca, koji će se kao takav igrati sa neprijateljskim presretačima, kao što to sada čine američki *Sabre*-ovi sa ruskim *Mig*-ovima. No, ovde se sada postavlja problem akcionog radijusa kao i korisne nosivosti, jer i ako lovac-bombarder može uspešno da zameni supertvrđavu u nošenju i bacanju bombi na front, verovatno neće biti u mogućnosti da dejstvuje na velikim udaljenjima, a naročito ne kada se ratno poprište proširi na ceo kontinent.

Američki general Vandenberg je u poslednjim podacima o američkim lovcima-bombarderima dao izvesne pojedinosti, prema kojima se kao prvi lovac-bombarder za strategiske zadatke i atomsku bombu pominje avion *Mac Donell XF-88*, presretač iz 1950, koji će se pojaviti pod oznakom *XF-101*, sa brzinom 1.120 km/čas i sa ostajanjem u vazduhu 5 časova. Smatra se da će ovaj avion, sve dok ne bude izložen presretačima sa strelastim krilima, biti u mogućnosti da dejstvuje bez rizika, kao što su to činili u prošlom ratu *Thunderbolt* i *Mustang* — u odnosu na nemački *Me-109*. Međutim, kada se kod neprijatelja pojave presretači sa nadzvučnim brzinama i trouglastim krilima, biće potrebno poći dalje i dati taktičkoj avijaciji bombardere tipa *Avro*, koji se sada dovršava u Engleskoj.

Pisac članka dalje razmatra slabu efikasnost PAA čak i kada je opremljena radarima, ali predviđa veoma efikasno dej-

stvo artiljeriskih dirigovanih projektila i iznosi podatke o znatnim kreditima koje Amerikanci daju na usavršavanje i proizvodnju raznih vrsta ovih projektila.

S obzirom na činjenicu da taktička avijacija zapadnih zemalja sada pretvara zastareli materijal od 1.080 km/čas u materijal od 1.200 km/čas i da pritom u Korejskom ratu Severokorejci ne raspolazu dirigovanim projektilima *zemlja-vazduh*, to ona nije u kritičnoj situaciji. Međutim, pisac smatra da se ni sa modernim materijalom neće moći presretanjem i praćenjem izboriti gospodarenje vazduhom, koje bi omogućilo nesmetanu direktnu i indirektnu podršku.

Indirektna podrška i izolacija bojišta. — General Arnold je ranije pisao o tome da se ovaj drugi zadatak taktičke avijacije izvršava na taj način što *vazduhoplovstvo, pošto postigne gospodarenje u vazduhu, treba da izoluje jedan deo fronta, da ga blokira, preseče neprijateljske komunikacije i tako neprijatelju oduzme svaki izgled na mogućnost efikasnog otpora*. No, pisac sumnja da će vazдушna nadmoćnost ubuduće omogućavati izvršenje takvih zadataka i da će indirektna podrška dati rezultate koje je nekada imala u Normandiji i Ruru. On navodi primer početnog neuspeha snaga UN u Koreji — zbog nedovoljnog broja aviona i kasnijeg neuspeha izolacije pomoću velikog broja aviona u operaciji *Strangle*, pri kojoj su Kinezi, prilagodavajući sastav svojih jedinica i svoj način snabdevanja, uspešli od jeseni 1951 da održe odgovarajući stepen otpora kao da ništa nisu pretrpeli od stalnih dejstava i mnogobrojnih svakodnevnih napada taktičke avijacije UN.

Pisac navodi da je atomska bomba oružje na koje atlantski narodi najviše računaju i da će ona prema njihovom mišljenju biti prenošena avionima. Pisac se slaže s takvim načinom prenošenja atomske bombe u odnosu na strategiske objekte. Međutim, smatra da atomska bomba neće ometati transporte trupa, materijala i hrane, ako ta transportovanja budu vršena na severokorejski način, tj. noću, po rđavom vremenu, rastureno i sa korišćenjem podzemnih skloništa i skladišta. Prema tome, atomska bomba se neće moći efikasno upotrebljavati u zadacima indirektno podrške. Upotreba atomske bombe, radioaktivnih i bioloških oružja, isto kao

i ostalih, svodiće se, po mišljenju pisca, uglavnom na uznemiravanje koje neće pretstavljati dovoljnu i sigurnu indirektnu podršku na širokim zonama kao što je to bilo u prošlom ratu.

Direktna vazдушna podrška i fortifikacija. — Kada dejstvima indirektna vazдушna podrška taktička avijacija iscrpe neprijatelja, ostaje joj da odnese pobjedu direktnom vazдушnom podrškom, dejstvujući kako kaže general Arnold, *u tesnom sadejstvu sa trupama na zemlji*. Međutim, posmatrajući rat u Koreji i metode Severokorejaca protiv indirektna vazдушna podrške taktičke avijacije, pisac zaključuje da je i direktna podrška pretrpela neuspjeh, jer joj se suprotstavila fortifikacija. Neverovatno je, kaže pisac, da poljska fortifikacija danas odoljeva udarima avijacije pred kojom su 1939—1945 pale najskuplje i najmodernije utvrđene linije — podignute po načelima stalne fortifikacije. Istina, primećuje on, utvrđenja »Mažino« i »Sigfridove linije« bila su podizana protiv dejstava sa zemlje i zbog toga su bila manje otporna protiv napada iz vazduha, ali ipak je za čuđenje da improvizirana poljska utvrđenja na 38 paraleli bolje odolevaju nego raniji objekti stalne fortifikacije. Pisac ovo pripisuje neuspjehu direktne vazдушne podrške; ali, iako je dejstvo avionske bombe protiv ukopanog neprijatelja slabije, ipak se mogu očekivati mnogo bolji rezultati kada se upotrebe atomska bomba, radioaktivna i biološka oružja, a naročito ako im budu prethodila teška vazдушna razaranja na širokom prostoru položaja.

Budućnost taktičke avijacije. — Taktička avijacija, dakle, kaže pisac, nije izbegla krizu koju danas poznaju svi rodovi vojske koji koriste eksplozivne ili zapaljive projektele da bi isterali pešaka iz utvrđenja. Čitavih četrdeset godina se očekivalo da će taj problem da reše prvo poljska artiljerija, zatim tenkovi i, najzad, avioni; međutim, pešak se uvek prilagođavao najstrašnijim udarima i rešavao uspeh samo borbom prsa u prsa. Avion, iako je došao kao poslednje sredstvo, nije uspeo ni bolje ni duže nego teški top, čije su pristalice 1916 govorile da artiljerija pobjeđuje, a pešadija osvaja. Avion se, dakle, našao pred istim problemima, što potvrđuje da se taktika menja svakih deset godina i da su prognoze koje su se pojavile u poslednjem periodu

Drugog svetskog rata, kako se rat može dobiti sa nekoliko pešaka i velikim brojem aviona, bile pogrešne.

Pisac na kraju zaključuje da opadanje značaja taktičke avijacije proizlazi iz toga što je od Drugog svetskog rata, dosada, prošlo već prilično dugo vreme, te je pogrešno očekivati da se starim načinom i sredstvima danas mogu postići isti rezultati kao u prošlom ratu. Taktička avijacija mora da obnovi svoj materijal, oružje i da uvede nove metode, kako bi u jednom eventualnom trećem svetskom ratu — na povećanom i proširenom prostoru — upotrebom efikasnijeg oružja i sjedinjavanjem direktne i indirektna vazдушna podrške sa strategiskim dejstvima avijacije mogla efikasno da doprinese uspehu.

*

U prednjoj studiji pisac razmatra veoma interesantna i aktuelna pitanja, i pokušava da naučno sa puno argumenata dokaže opadanje značaja taktičke avijacije u stanju i uslovima u kojima se ona danas nalazi. Međutim, po našem mišljenju, pisac isuviše pridaje važnost neuspjeha u Korejskom ratu, koji se bar u pogledu dejstva vazduhoplovstva ne bi mogao tretirati drugačije no kakav jeste, tj. rat sa ograničenim mogućnostima. On pretstavlja neku vrstu poligona za isprobavanje raznih borbenih sredstava i metoda, u kome ne dolazi do punog izražaja sadejstvo svih vidova oružane sile koji treba zajedničkim udarom da rat privedu kraju.

Po našem mišljenju, tek u jednoj odlučnoj ofanzivi kopnenih i pomorskih snaga na neograničenom prostoru, na kome je moguće razviti akcije strategiskog i taktičkog vazduhoplovstva, mogla bi se oceniti efikasnost dejstava taktičke avijacije. Sem toga, Korejsko ratište se bitno razlikuje od ostalih naprimer Evropskog, na kome bi avijacija došla do potpunijeg izražaja, dala veći doprinos opštem uspehu iako verovatno ne bi mogla rešiti rat. Neosporno je da avijacija, pa i taktička, moraju ići ukorak sa razvojem i dostignućima tehnike, više nego ma koji drugi vid oružane sile, jer samo to može sprečiti krize, odnosno opadanje njenog značaja.

Herman Hartinger: VAZDUHOPLOVSTVO JE ADUT

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac na osnovu tehničkih mogućnosti koje daje u brojkama, iznosi svoje mišljenje o postojećoj vazdušnoj nadmoćnosti Zapadnog bloka i smatra da je ta činjenica u velikoj meri odlučujuća za održanje mira u svetu.

S obzirom na sve veća dostignuća tehnike, pisac smatra da nema nikakve sumnje da će u jednom budućem ratu vazduhoplovstvo imati rešavajuću ulogu. Takva perspektiva vazduhoplovstva predmet je mnogih diskusija i SSSR to iskorišćuje kao propagandu za postignuće svojih ciljeva. Iz sovjetskih izveštaja iz Koreje proizlazi da je *MIG-15* nadmoćniji od američkih lovaca, dok broj oborenih sovjetskih lovaca pobija takvu pretpostavku. Isto tako proturena je i vest da su ruski mlazni bombarderi nadmoćniji od onih sa Zapada. Moskva po svaku cenu nastoji da stvori uverenje o svojoj ne samo brojnoj, već i kvalitativnoj nadmoćnosti u vazduhu. Postavlja se pitanje kakve su stvarne tehničke mogućnosti oba bloka za stvaranje i održavanje vazdušne nadmoćnosti?

U odnosu na stanje pri završetku rata 1945, Zapad je danas daleko napredovao na polju visokofrekventne tehnike i usavršavanja radara. Proizvodi se univerzalni avion koji je u stanju da po svakom vremenu pruži podršku trupama na zemlji. U Koreji je na tom avionu ispitana izvesna sprava koja omogućuje dejstvo na žive ciljeve, tenkove i vozila — u tamnoj noći i pri gustoj magli. Potpunim usavršavanjem ovoga otpašće mogućnost da se noću vrše pokreti jedinica, tehnike i materijala bez opasnosti od vazdušnog napada. Protiv takvog radarskog izviđanja i osmatranja malo koristi i najbolje maskiranje. Bombarderi su u stanju da dejstvuju uspešno po ciljevima i sa visine 15—16.000 m. Američki univerzalni mlazni lovci pomoću radara mehanički se upućuju protiv neprijateljskih aviona, a njihova oruđa nišane i opaljuju automatski.

Pisac smatra da su Sovjeti na polju visokofrekventne tehnike 1945 daleko zaostajali iza sila Osovine. Takvo stanje je i danas u odnosu na Zapad, jer u Istočnoj Nemačkoj nisu mogli da dobiju stručnjake koji bi više znali na tom polju no Ame-

rikanci na kraju prošlog rata. Na polju raketnog naoružanja, a zahvaljujući nemačkim stručnjacima i zaplenjenim dokumentima koji su se odnosili na V-2, Rusi su postigli izvestan napredak, ali se ne sme zaboraviti da je kod raketa i letjećih bombi presudan radar i da je na tom polju Zapad daleko izmakao.

Kako stoji pitanje sa izgradnjom aviona? Pisac ističe da je, zahvaljujući nemačkim konstruktorima i specijalistima, SSSR danas u stanju da izrađuje mlazne lovice, borbene avione i lake bombardere. Za gradnju teških aviona nedostaje mu potrebno iskustvo. Kao najteži tip aviona, Sovjeti danas upotrebljavaju jednu kopiju američkog aviona B-29, koji je u SAD već zamenjen sa B-50 (*superturdave*). Taj avion spada u red srednjih strategijskih bombardera i nosi 19.000 kg bombi, a pošto se može puniti pogonskim gorivom u vazduhu, daljina njegovog dejstva je neograničena. I taj se avion zamenjuje danas još boljim srednjim mlaznim bombarderom *Stratojet B-46*, čija je seriska proizvodnja u punom toku. Kod zapadnih država ranije je za daljno bombardovanje upotrebljavan *Convair B-36 D*, koji bez punjenja pogonskim gorivom ima radijus dejstva 19.000 km, brzinu leta 500 km, visinu penjanja 15.000 m i nosi 38 t bombi. Kao zamena navedenog bombardera u SAD danas se izrađuje mlazni bombarder *Boeing B-52* (stratosferska tvrđava) koji ima bazu od 1.000 km na sat i već je u seriskoj izgradnji.

Iz ovoga što je pisac napred izneo, proizlazi da je u pogledu izgradnje i mogućnosti upotrebe strategijskog vazduhoplovstva nadmoćnost Zapada neosporna. To bi u jednom eventualnom sukobu imalo za posledicu da bi svako mesto na kugli zemljinoj, u prostoru Istočnog bloka, moglo biti bombardovano sa baza u okviru Zapadnog bloka.

Pred dosadanjem razmatranja koje se odnosi na kvalitet aviona, pisac smatra da treba razmotriti i materijalne mogućnosti obeju strana. Tu su glavne ove činjenice: tehnička razvijenost, industrijske mogućnosti, raspoložive sirovine i ljudska radna snaga, što sve zajedno čini potencijal vazdušnog naoružanja.

Neizmerne ljudske rezerve Istoka u ovom slučaju ne dolaze u obzir, jer su specijalisti nenaknadivi, a SSSR ih može dobiti samo u Istočnoj Nemačkoj i Čehoslo-

¹⁾ Luffmacht ist Trumpf. von Hermann Hartinger, *Nation Europa, Koburg*, januar 1953.

vačkoj. Zapadna Evropa ih ima u mnogo većem broju, ne računajući one iz SAD i Kanade. Razlika u proizvodnji strategijskih i ostalih važnih sirovina, kao naprimer: nafte, čelika, uglja, aluminijuma itd. je još veća. Za proizvodnju istih SSSR ima 35 miliona industrijskih radnika, dok ih same SAD, bez ostalih država, imaju oko 62 miliona.

Istok proizvodi godišnje nafte: oko 38 miliona t, odnosno 8% svetske proizvodnje, u kojoj same SAD i Kanada učestvuju sa 54%; čelika: oko 40 miliona t, prema 97 miliona t — SAD, 18 miliona t — Engleske i 30 miliona t — Zapadne Evrope; uglja: oko 430 miliona t, prema 1.360 miliona t koje proizvodi Zapadni blok.

Slične nesrazmere u korist Zapada pojavljuju se i kod električne energije, aluminijuma itd. Kod ovog poslednjeg se smatra da ga SSSR ima za godišnju proizvodnju od 25.000 aviona, što nije malo. Međutim, Amerika je 1944 proizvodila 100.000, a Engleska 30.000 aviona godišnje.

Danas SAD i bez prelaska na ratni kapacitet mogu proizvesti oko 50.000 aviona godišnje. Kada se tome doda proizvodnja ostalih zapadnih država, vidi se da ovu utakmicu Istok ne može nikada da dobije.

Prema tome, može se zaključiti da Zapadni blok u pogledu potencijala vazdušnog naoružanja raspolaze nadmoćnošću koju Istok i pri angažovanju svih snaga i sredstava ne može dostići, jer mu za to nedostaju sirovine i potrebni specijalisti.

Stručnjaci cene, kako kaže pisac, da SSSR danas raspolaze sa 20.000 aviona prve linije, od čega je više od polovine namenjen taktičkom vazduhoplovstvu. Tome treba dodati i 15.000 rezervnih aviona koji potiču iz Drugog svetskog rata. Nasuprot tome, SAD imaju 21.000 aviona prve linije, od čega 9.000 pripada taktičkom, a sve ostalo — strategijskom vazduhoplovstvu. One raspolaze još i sa rezervom od 35.000 aviona iz prošlog rata, a tim brojkama treba dodati još 4.000 najsavremenijih aviona evropskih zapadnih država.

Iz ovoga se vidi da je početni odnos skoro 1:2 u korist Zapada, a to se još više povećava na štetu Istoka, zbog tačnosti radara i velikog broja atomskih bombi kojima raspolaze zemlje Zapada.

Na osnovu svega iznetog, pisac razmatra pitanje odbranbenih mogućnosti Zapadnog bloka i dolazi do zaključka da bi u jednom eventualnom napadu sa istoka u početnoj fazi rešavajuću ulogu imalo

taktičko vazduhoplovstvo. S obzirom na izneti broj i kvalitet taktičkog vazduhoplovstva, kao i na iskustvo iz Koreje, Zapadni blok može još prvih dana rata da izbori nadmoćnost u vazduhu, te će biti u mogućnosti da eventualnu agresiju Istoka razbije i uguši u samom njenom začetku. U tom slučaju, sadašnja brojna nadmoćnost Istočnog bloka — u kopnenim snagama — ne bi imala nikakvu presudnu ulogu po ishod rata. Dalje, prednost Zapadnog bloka je i u tome što može suvozemne jedinice u velikom broju da transportuje vazdušnim putem, pri čemu bi rešavajuću ulogu imala brojna nadmoćnost vojnog transportnog i civilnog vazduhoplovstva Zapada. Tim putem pisac dolazi do zaključka da danas Zapadni blok može odbiti napad sa istoka a da ne žrtvuje nekiveći deo teritorije.

Pisac smatra da uprkos tome što strategijska vazdušna nadmoćnost dolazi kasnije do izražaja, pri proceni celokupne vazdušne situacije Istočnog bloka treba i nju uzeti u razmatranje. Pri tome pisac smatra da se danas lakše i sigurnije brane američki milionski gradovi (gde je koncentrisana industrija) pojasevima radara, PAA i lovcima, no kada su industrijski objekti razbacani na velikom prostanstvu, kao što je slučaj u SSSR-u i ostalim satelitskim državama.

Naročito otežavajuću okolnost celokupne vazdušne situacije SSSR predstavlja činjenica što su izvori nafte blizu granice. Rumunski izvori, kao i oni u zahvatu Bakua, mogu se lako dostići i uništiti atomskom bombom. A nafta je »Ahilova peta« Istočnog bloka, posebno SSSR, jer je nema dovoljno da bi se u slučaju rata osigurale potrebne količine za: ratnu tehniku, industriju, poljoprivrednu mehanizaciju — traktore i saobraćaj. Vazdušni napadi na naftonosna polja i rafinerije naneli bi smrtan udarac ratnoj mašini Istočnog bloka.

Ovakvim razmatranjem pisac dolazi do zaključka da se Istočni blok, u pogledu vazduhoplovstva, nalazi u gorjoj situaciji no Nemačka u početku Drugog svetskog rata. To je Kremlju poznato i zbog toga on do danas nije prešao u otvoreni oružani napad. Ako Zapadni blok i dalje zadržati vazdušnu nadmoćnost, onda će te snage imati presudnu ulogu u sprečavanju izbijanja III svetskog rata.

S. K.

General-major Robert Grow: JEDAN OD NAČINA DA SE IZGUBI RAT

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac ističe važnost oklopnih jedinica u eventualnom budućem ratu. Pritom on priznaje da vazdušnodesantne jedinice, atomsko oružje, dirigovani projektili i ostala najsvremenija borbeno sredstva mogu dobiti jedan budući rat, ali naročito naglašava da nepostojanje jednog formacijski pravilno usklađenog i opremljenog pokretnog roda vojske može doprineti da se rat izgubi. Taj rod vojske je nekada bila konjica. Njene uspehe treba pripisati činjenici da su borci u sedlu mogli izvoditi svoja borbeno dejstva mnogo bržim tempom nego pešadija. Pisac je mišljenja da iako konjici danas više nema mesta na bojištu, ipak pod pojmom konjice treba podrazumevati savremen pokretan rod vojske. Sredstava da se takav rod vojske stvori nikada nije bilo više no danas.

Postoji očita sklonost da se transportovanje trupa brka sa pojmom *pokretljivosti* trupa. U stara vremena pešadija je ponekad bila prenošena konjima, ali ta činjenica od nje nije napravila konjicu. I danas se pešadija može prevoziti železnicom, motornim vozilima ili avionima, ali ona se i dalje bori peške. Veća borbeno pokretljivost od pešaka može se postići jedino upotrebom vozila na kojima borci pod vatrom mogu uhvatiti neposredan dodir sa neprijateljem i sa kojih i sami mogu dejstvovati vatrom. Shvatanje da su tenkovi i oklopne jedinice jedno te isto pogrešno je. Tenkovi se upotrebljavaju i u pešadiskim i u oklopnim jedinicama. Ako podržavaju pešadiju, nosilac napada je pešadija i tenkovi mogu ići brzinom i na dubinu koliko to dozvoljava brzina kretanja pešadije. Ako napad izvodi oklopna jedinica, onda tempo nastupanja i dubina prodiranja tenkova zavise od brzine kretanja pešadije u oklopnim vozilima koja ih prate. U tome leži suštinska razlika između pešadiske i oklopne jedinice.

Pisac smatra da i današnji naziv *oklopna* (*motostreljačka*) *pešadija* nije u saglasnosti sa pojmom pokretljivosti na bojištu, jer se ova pešadija bori peške. »Oklopni pešak« mora raspolagati svojim oklopnim

vozilom koje će mu omogućiti da se bori ili sa vozila ili peške.

Na kontinentu Evrope, Azije ili Afrike, nikakve kopnene snage, bez obzira na efikasnu podršku od strane avijacije (vidi sliku), ne mogu pobediti ako ne raspolaze jednom kopnenom borbenom komponentom

tom veće pokretljivosti od pešadije. Prema današnjoj terminologiji ovu komponentu treba da oličavaju *oklopne divizije* formirane u jednu ili više *oklopnih armija*. U periodu od 1944 do 1945, američke oklopne divizije, po mišljenju pisca, nisu bile ni pravilno formirane ni opremljene. Bilo je previše tenkova, a nedovoljno »oklopne pešadije«, tako da su oklopne divizije morale isuviše biti vezivane za pešadiske divizije. Oklopna vozila za pešadiju nisu imala ni dovoljno terenske pokretljivosti ni dovoljno vatrene moći. Neka poboljšanja su sprovedena, ali na tom polju treba uraditi još više. Danas Armija SAD raspolaze prilično dobro uravnoteženom i usklađenom oklopnom divizijom, koja se može boriti na vozilima ili peške tako da, po mišljenju pisca, može izaći na kraj i sa mnogo jačom sovjetskom snagom na bilo kom kontinentalnom bojištu. Zbog zvučnih parola i taktičkih načela »pešadija — tenkovi«, ne sme se zaboraviti na kombinaciju *oklopna peša-*

¹⁾ One way to lose a war!, by general Robert W. Grow, *Armor*, januar—februar 1953.

dija — tenkovi. Pisac kaže da SAD ne smeju dozvoliti da ih geografski i politički ograničen rat u Koreji u tolikoj meri zaslepi da izgube iz vida činjenicu da će jedan odlučujući budući rat ipak biti kontinentalan.

Prvi svetski rat dobio je rovovski karakter pošto je bilo nestalo pokretljivosti. U Drugom svetskom ratu pokretljivost je ponovo oživela, ali samo delimično, jer je gvozdeni konj u odnosu na svog četvoroonožnog pretka bio daleko od savršenstva, a pored toga, isuviše veliki broj komandanata bio je mišljenja da je vreme nekadašnjeg načina konjičkih dejstava prošlo. Ona strana koja bude stvarala vođe koji shvataju i umeju da se koriste mogućnostima pokretljivosti, koja formira armije sa pravilnim odnosom između oklopnih i pešadiskih delova, a pritom i ostvaruje harmoničnu upotrebu mase i pokretljivosti, dobijaće bitke u budućem ratu. Nije potrebna nikakva naročita mašta pa da se uvidi kako u cilju sadejstva sa avijacijom — uključujući tu i vazdušnodesantnu pešadiju — na zemlji treba da postoje oklopne jedinice sposobne za samostalnu borbu. Nijedna druga zemlja nema povoljnije uslove za stvaranje ovakvih jedinica od SAD. Pisac smatra da nije potrebno neko veliko povećanje broja onih tenkova od po četvrt miliona dolara, već široka proizvodnja relativno malih i jeftinih terenskih oklopnih vozila sa velikom brzinom kretanja i prostorom za smeštaj jednog odeljenja vojnika. Ona bi bila naoružana jakim vatrenim sredstvima i sadejstvovala bi sa tenkovima, artiljerijom, inžinjerijom itd. — takođe u oklopnim vozilima — u okviru jedinice koja se može boriti sa vozila ili peške.

Pisac naglašava da sve ovo ne predstavlja neku novu ideju. Nema ničeg novog ni u pogledu opreme — sem da se može još poboljšati. Ali, ima nečeg

zabrinjavajućeg novog u današnjoj nazadnoj težnji oličenoj u rovovima, statici, nepokretnim ljudskim masama, u krutosti duha i u defanzivi. To je jedan od načina da se izgubi rat! On smatra da formacija Armije SAD mora biti uravnotežena, sa najmanje jednom oklopnom na svake tri divizije, s tim da na Evropskom vojištu broj oklopnih divizija bude dvostruko veći, pošto ostale zemlje lakše mogu opremiti pešadiske divizije. Najzad, treba oživeti *pokretljivost duha* koji će moći stvoriti i upotrebiti takvu armiju u kojoj će između mase i pokretljivosti postojati pravilan i harmoničan odnos.

*

Kao što se iz svega vidi, pisac se opravdano zalaže za veći broj oklopnih divizija i za njihovo određivanje u veće oklopne jedinice, što kod Amerikanaca danas još nije slučaj. On takođe traži da u oklopnj diviziji u većoj meri bude zastupljena oklopna pešadija i da sva vozila u diviziji budu oklopljena i na gusenicama. Svakako da bi jedna takva jedinica imala mnogo veću pokretljivost, mnogo brži tempo nastupanja i mnogo veću samostalnost u vođenju borbe i ne bi bila u tolikoj meri vezana za komunikacije, kao što je to slučaj sa oklopnim jedinicama današnjeg tipa. No, ovome se protive ogromni materijalni izdaci koje teško može podneti i ekonomski najrazvijenija zemlja. Ostvarenje ovih želja takođe bi komplikovalo i uredno funkcionisanje već inače glomazne tehničke službe u oklopnj diviziji i u velikoj meri bi povećalo potrošnju goriva, maziva i municije.

Predlog pisca nije nov; za njegovo ostvarenje zalagali su se još mnogo ranije istaknuti pobornici prevage oklopnih jedinica kao Guderijan, Fuller, Lidel Hart, i mnogi drugi.

St. P.

Potpukovnik Markus Pael: **BORBENA DEJSTVA U PLANINI¹⁾**

Osvrćući se na suviše kruto shvatanje činjenice da su taktička načela za borbu na planinskom zemljištu istovetna sa onima koja važe za ostale vrste zemljišta, pisac navodi da je Američka armija u svakom novom ratu — po cenu teških gu-

bitaka u ljudstvu, opremi, vremenu i prestižu — ponovo sticala iskustva o tome da postoje izvesne razlike u primeni tih načela, kao i kakve su to razlike.

U svom daljem izlaganju pisac analizira razlike u planiranju, komandovanju, vatrenoj podršci, rezervama i snabdevanju i na kraju upoređuje na primerima način primene taktičkih načela na običnom i planinskom zemljištu.

¹⁾ Mountain Operations, by Lt. Col. Marcus L. Powel, Jr., *Military Review*, januar 1953.

Ratovanje u planini karakterišu: ograničena prolaznost van komunikacija; ograničena upotreba snaga, usled mnogih uskih dolina i tesnaca; nedovoljna putna mreža koja dovodi do porasta vojnog značaja pojedinih puteva i okolnih visova i koja uslovljava sporiji razvoj borbenih dejstava; akcije malih jedinica kod kojih naročito dolazi do izražaja inicijativno komandovanje nižih starešina, dok uspeh zavisi više od toga da li će se raspoloživa sredstva pravilno prilagoditi zemljišnim uslovima nego od veličine snaga; odbrana prevoja i dolina sa čvrsto naslonjenim bokovima na jake prepreke i krilima isturenim na visove u cilju obezbeđenja flankirne vatre na pristupima ka frontu; centralizovano i detaljno planiranje manevra da bi se obezbedilo jedinstvo akcije i neprekidno snabdevanje; decentralizovano izvođenje dejstava (taktičke grupe obično dosta samostalno ovlađuju zemljišnim objektima) i ograničene mogućnosti snabdevanja povećavaju njegov značaj za vođenje operacija i stavljaju posebne zahteve u pogledu opreme, snabdevanja, transporta i evakuacije.

Planiranje mora biti detaljno i u okviru divizije da silazi do dejstva bataljona. Pukovski planovi, zasnovani na zamisli manevra komandanta divizije, moraju biti prethodno odobreni da bi se omogućilo uredno snabdevanje jedinica. Sa komandantima pukova treba prethodno održati više sastanaka. Potrebni detalji iz pukovskih planova manevra koji su značajni za obezbeđenje jedinstva akcije, uredno snabdevanje i pravilno ostvarenje diviziskog plana, treba da uđu u divizisku zapovest da bi svi zainteresovani organi o njima bili u dovoljnoj meri obavesteni.

Pisac naglašava da su *kritični zemljišni objekti* u planinama dominantni visovi koji nadvišavaju okolne doline i komunikacije, prevoji preko kojih se vrši pokret preko planina i putevi potrebni za snabdevanje. Na lakšem zemljištu divizija uzima u obzir kao svoje meduljeve samo one objekte koji ispoljavaju uticaj na više njenih jedinica — naprimer neko uzvišenje u zahvatu granice između dva puka, ukoliko ispoljava uticaj na razvoj dejstva oba puka itd. U planinama se moraju kontrolisati svi visovi koji dominiraju nad dolinama i putevima jer ih neprijatelj može iskoristiti za osmatranje. Zato svi takvi visovi predstavljaju diviziske objekte. Kod određivanja granica takvi vi-

sovi se dodeljaju onim jedinicama na čiju zonu ispoljavaju jači uticaj.

Centralizovano komandovanje je veoma poželjno, ali teško ostvarljivo jer se borbeno dejstvo usled zemljišnih uslova raščlanjuju u niz relativno izolovanih manjih akcija. Ojačani bataljon je obično najviša jedinica koja se može u napadu jedinstveno upotrebiti. Otežano i nesigurno održavanje veza takođe utiče na primenu decentralizovanog komandovanja. Step centralizacije je obrnuto srazmeran sa zemljišnim teškoćama; komandovanje se uglavnom može svesti na neku vrstu planiranja dejstava koja izvode polunezavisne jedinice, ali to planiranje mora obezbediti jedinstvo akcije i uredno snabdevanje.

Za planinu je karakteristično podeljeno komandovanje artiljerijom. Ipak, središnjim treba težiti kad god je moguće da bi se olakšalo snabdevanje municijom i masovna vatra. Pisac smatra da se na planini ne mogu upotrebiti sve vrste pešadijskog naoružanja. Ono je često ograničeno mogućnostima dotura municije. Pri izboru naoružanja treba voditi računa o brzini gađanja, tačnosti, obliku putanje koje načelno treba da su krive, o težini oruđa i municije, o načinu transporta, dometu i lakoći maskiranja.

Rezerve u planini su neophodne da bi se obezbedila gipkost dejstava i mogućnost iskorišćenja nepredviđenih povoljnih okolnosti, ali njihova brza upotreba nije uvek moguća. Kada raspored rezervi i zemljišta to dozvoljavaju, treba formirati grupe za nanošenje brzih i dubokih udara određenim pravcima, kao i za preduzimanje bočnih akcija protiv neprijatelja pred susednim jedinicama i protiv njegovih komunikacija. Takve akcije mogu lokalni uspeh da pretvore u opšti i da neprijatelja u celini prinude na povlačenje. Plan za upotrebu rezervi mora biti blagovremeno izrađen s obzirom na teškoće njihovih pokreta. Oskudica rokadnih puteva može usloviti da se rezerva zadrži daleko pozadi da bi se obezbedila njena elastična upotreba. Kada to nije pogodno, rezerva se može deliti na grupe koje se kreću pozadi jedinica u prvoj liniji. Rezerve se mogu upotrebiti za ovladavanje nekim dominantnim visom, čak i na pomoćnom pravcu, ako neprijatelj sa njega može osmatranjem i vatrom ometati napredovanje sopstvenih jedinica. One se

moгу upotrebiti i za smenu bataljona koji napadaju duž grebena. Može doći i do zamene bataljona između pukova, ali to treba izbegavati zbog teškoća u organizaciji snabdevanja.

Snabdevanje je otežano i kod upotrebe sredstava za snabdevanje iziskuje pojačani napor, a pritom je efikasnost tih sredstava umanjena. Problemi snabdevanja, evakuacije i transporta mogu lako postati kritični. Teškoće u redovnom i ravnomernom snabdevanju često mogu usloviti potrebu za obrazovanjem trupnih pukovskih, bataljonskih pa čak i četnih skladišta koja se u normalnim uslovima u okviru divizije načelno ne obrazuju. U takvim slučajevima treba videti da li je potrebno za njihovu popunu dodeliti pojačanje u transportnim sredstvima.

Sanitetske jedinice treba da prođu kroz dopunsku obuku i da dobiju deo specijalne opreme. Evakuacija je otežana i iziskuje povećani broj osoblja. Sneg i hladnoća povećavaju teškoće.

Putna mreža je obično nedovoljna, a postojeći putevi uzani i nepodesni za saobraćaj u oba pravca. Oštre okuke mogu onemogućiti upotrebu prikolica. U nedostatku automobilskih puteva treba težiti da se postojeći osposobe bar za saobraćaj sa 1/4 tonskim kolima. Često se u tu svrhu mogu podesiti staze koje jedva izgledaju pogodne za tovarni saobraćaj. Ako je saobraćaj moguć samo jednim pravcem treba ga brižljivo planirati i urediti da bi se put što bolje iskoristio.

Snabdevanje vazдушnim putem može se korisno upotrebiti kao dopunsko. Ono može biti i najjeftinije ako je snabdevanje suvim izuzetno teško, mada je u običnim uslovima to najskuplji metod snabdevanja i zato primenljiv samo u slučajevima naročite nužde ili hitnosti.

Na kraju pisac pokazuje razliku u primeni taktičkih načela na primerima ilustriranim sa dvema skicama.

Na prvoj skici, koju zbog uštede u prostoru izostavljamo, prikazan je deo manevarskog zemljišta koje ne izražava neki veći uticaj na pokretljivost, komandovanje, sadejstvo i podršku. Planiranje, po gledištima pisca, biće tu izvedeno za diviziju kao celinu. Pitanje međuobjekata, granica zona dejstva itd. ovde je rešeno bez naročitih teškoća — u duhu opšteg plana manevra. Komandovanje artiljerijom je sasređeno. Diviziska rezerva može

se upotrebiti na kojoj bilo tački diviziske zone. Snabdevanje je takođe centralizovano.

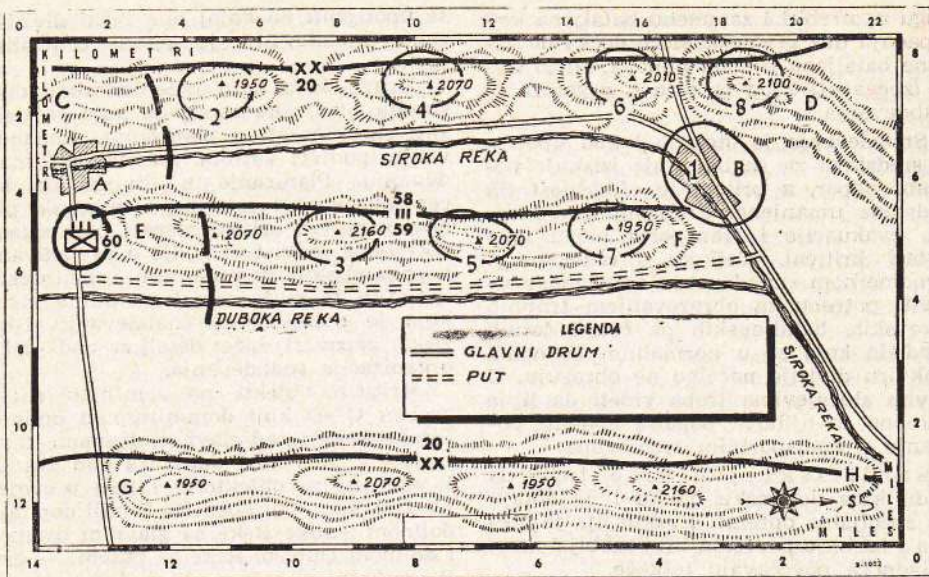
Druga skica, koju ovde donosimo, predstavlja planinsko zemljište koje će nalagati specifičnosti u planiranju, komandovanju, podršci vatrom, rezervama i snabdevanju. Planiranje u diviziji će biti centralizovano i detaljno, a pukovski planovi manevra usklađeni radi obezbeđenja potrebnog jedinstva akcije u savlađivanju neprijateljskih dominantnih osmatračnica sa kojih se može osmatrati putna mreža koja je potrebna za snabdevanje. Diviziska zapovest biće detaljna radi lakše organizacije snabdevanja.

Kritični objekti na zemljištu su: — greben C—D koji dominira nad dolinom Široke Reke i nad glavnim drumom sa zapada i k 2100 koja dominira nad gradom B (diviziskim objektom) i nad prevojem na grebenu; — greben E—F koji dominira dolinom Široke Reke sa glavnim drumom i dolinom Duboke Reke sa putem; — grad B, raskrsnica puteva, koji dominira nad prevojem; i — glavni drum od A do B i put duž Duboke Reke koji su značajni za snabdevanje. Široka i Duboka Reka nisu kritični objekti, ali kao izvesne prepreke otežavaju manevar u dolinama. Kao diviziski međuobjekti pojavljuju se svi dominantni visovi jer je njihovo zauzimanje nužno da bi se obezbedilo uredno snabdevanje.

Granica između 58 i 59 pp povučena je tako da greben EF pripadne 59 pp jer jače dominira njegovom zonom. Komandovanje mora biti decentralizovano zbog grebena EF koji otežava održavanje veze. Iz istog razloga komandovanje artiljerijom treba da je podeljeno, s tim da se delovi artiljerije kreću pozadi svakog puka, pri čemu artiljerijom kod jednog puka komanduje komanda artiljerije divizije, dok kod drugog puka ona obrazuje improvizovanu komandu. Masiranje vatre celokupnom artiljerijom je otežano, ako ne i nemoguće. 20 pd mora da zadrži rezervu u početnom rejonu sve dok se ne bude mogao predviđati pad grada B.

Snabdevačke jedinice isturene severno od rokadnog drumu u visini varoši A ne mogu se brzo premeštati pa je bolje da se kod njih primeni decentralizovano komandovanje. Divizija treba da dotura potrebe sve dotle dok je to moguće sa 2 1/2 tonskim kamionima, da bi se štedelo u ljudskoj snazi. Pukovi će doturati potrebe

bataljonima, a po potrebi čak i četama. Bataljonima na odvojenim pravcima treba pridati sopstvena sredstva za snabdevanje i evakuaciju.

*

U svom kratkom članku, pisac je mogao više da dodirne nego da iscrpno obradi probleme planinskog ratovanja, ali su neke razlike u primeni taktičkih načela ipak plastično prikazane. Izlaganja su utoliko zanimljivija što potiču od pretstavnika armije koja je tehnički bogato opremljena i raspolaže svežim, a i pone-

kim gorkim iskustvima iz planinskog ratovanja. Padaju u oči relativno daleki divizivski objekti napada, na preko 16 km, i prividna kontradikcija između zahteva za centralizovanim i detaljnim planiranjem i decentralizovanim komandovanjem. Treba imati u vidu da se u ovom slučaju termin komandovanje odnosi samo na upravljanje borbom u dinamici, u fazi ostvarenja planova, a ne na komandovanje uopšte koje bi uključivalo i pojam planiranja.

S. P.

Major A. Argu: TENK I OPERACISKA ISTRAŽIVANJA

Pri izlaganju svojih gledišta u članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac polazi od konstatacije da je tenk danas borbeno oružje koje izaziva najviše žučnih rasprava, pri čemu se sukobljavaju najoprečnija mišljenja, od kojih neka idu dotle da čak pretskazuju njegovo skoro iščezavanje sa bojnog polja. Ovo ekstremno mišljenje pisac članka ne deli i ne uzima ga u obzir u svojim razmatranjima.

Imajući u vidu sve veću složenost i tehničku razvijenost vojnih problema, pisac pravilno zaključuje da danas nije više moguće, kao u početku XIX veka, da vojskovođa isključivo sa svojim fizičkim

moгуćnostima uspešno analizira strategiju svoga doba, već da treba pribeci svima dopunskim sredstvima ispitivanja, koja nam savremena nauka stavlja na raspoloženje.

Takvo jedno sredstvo, poznato pod nazivom *operaciska istraživanja*²⁾, pojavilo

¹⁾ Le char et la recherche operationelle, par le Chef d'escadrons A. Argoud, *Revue militaire d'Information*, 25 januar 1953.

²⁾ Za detaljnije pojmove o »operaciskim istraživanjima« videti »Vojno delo« br. 4/1951 — str. 112.

se u toku poslednjeg rata i dalo je odlične rezultate.

Pisac predlaže da se taj metod primeni i pri proučavanju problema koji se tiču tenka, a koji se suštinski mogu ovako formulirati: *Kako tenk treba dalje da se razvija da bi se prilagodio sve novijim uslovima savremenog boja?*

* *

Prema piscu, tenk je ostao najvažnije oklopno oružje, čija vrednost zavisi od velikog broja različitih činilaca, od kojih se naročito ističu četiri: *naoružanje, zaštita, pokretljivost i teškoće oko njegovog snabdevanja i održavanja.*

Čim se u Prvom svetskom ratu pojavio tenk, odmah su se pojavila i mnogobrojna protivredstva, a pojavljuju se još i danas. Najpre su to bili: klasična artiljerija, PT topovi, PT mine i neprijateljski tenkovi; zatim su došle bazuke, individualno naoružanje sa kumulativnim punjenjem i najzad, u bližoj prošlosti, avioni sa svojim raketnim i atomskim naoružanjem i napalmskim bombama. Tako je tenk bio prinuđen da se stalno prilagođava razvoju tehnike da ne bi bio uništen od svojih protivnika.

Pošto je svaka od izloženih karakteristika tenka preživljavala svoju posebnu evoluciju, to ih i pisac odvojeno analizira, sem naoružanja i zaštite, koji su u stvari usko povezani.

Naoružanje i zaštita. — Kao najopasniji protivnik tenka ubrzo se pokazao neprijateljski tenk, koji je možda još i danas to ostao. Tako je protivtenkovska borba postala za tenk najvažniji problem, od čijeg rešenja zavisi i samo njegovo postojanje. U ovoj međusobnoj borbi između dva tenka radi se o tome da se najpre reguliše gađanje, da se pogodi cilj i najzad da se on i uništi. Pošto sve ove radnje treba da budu izvedene u najkraćem vremenu, to one iziskuju: u domenu *naoružanja* — moćno i precizno oružje sa velikom brzinom gađanja, dakle sa velikom početnom brzinom, a u domenu *zaštite* — što je moguće manje povredljivu površinu, zaštićenu debelim oklopm. Da bi iz ove borbe tenk izašao kao pobednik, potrebno je da bude bolje naoružan i zaštićen od svog protivnika. Tako je došlo do evolucije u kojoj su se do 1945 pojavljivali novi modeli, koji su bili sve moćnije naoružani i sve bolje zaštićeni, dakle sve teži. Svaki novi model bio je u stanju da uništi one koji su mu prethodili. No, sa povećanjem borbenog otstojanja opada i verovatnoća uništenja,

pošto reglaža postaje sve delikatnija, a verovatnoća pogađanja i probojna moć sve manje. Time se moglo utvrditi maksimalno otstojanje (recimo oko 2.000 — 2.500 m) preko koga protivtenkovska borba postaje praktično nemoguća.

Međutim, ubrzani tehnički napredak ponovo je sve doveo u pitanje. Razvoj klasičnih topova sa velikom početnom brzinom dozvolio je njihovu adaptaciju na sve lakšim modelima tenkova, a pošto u pogledu oklopa nije učinjen nikakav značajniji napredak, to se morale pribeci povećanju njegove debljine. Na taj način i lakši tenk, zahvaljujući svome sve moćnijem topu, mogao je sa podjednakim uspehom da se bori protiv teških tenkova, čiju povredljivost povećava još i njihova ogromna silueta. Sadašnji napredak naoružanja još više će ubrzati ovu tendenciju. Adaptacija zrna sa kumulativnim punjenjem za top sa izolučenom cevi izgleda da je potpuno usavršena; ovo zrno će imati tri i po puta veću probojnu moć no što iznosi njegov kalibar (300 mm za 90 mm) na svakom otstojanju.

Međutim, nema nikakvih znakova da će u bliskoj budućnosti biti ostvaren ikakav napredak u pogledu oklopa.

Napredak učinjen u pogledu naoružanja i stagnacije po pitanju sredstava zaštite, svakog dana povećavaju težinu koja je potrebna da bi tenk dobio nadmoćnost nad neprijateljskim tenkom. Uslovi pod kojima se protivtenkovska oruđa uvode u borbu nisu isti kao kada je u pitanju međusobna borba tenkova. Iako se sva ova oruđa upotrebljavaju za neposredno gađanje i na manjem otstojanju od kritičnog (iz istih razloga kao i tenk), ona nadoknađuju svoj nedostatak (slabija zaštita i najčešće mali efikasni domet) smanjivanjem svojih osetljivih površina i rasturenošću na zemljištu. Protivtenkovska oruđa su doprinela evoluciji tenka, ali je to i njih primoralo da postepeno povećavaju svoj kalibar i početnu brzinu, dok im je brzina gađanja opadala sa porastom zaštite tenka. Nedostatak pokretljivosti, zbog povećanja tonaže, učinio je da protivtenkovski top sa traktorskom vučom, iako je postigao veliku probojnu moć, ostane slabiji u borbi s tenkom, čija se zaštita povećala.

Borac je snabdeven bazukom, moćnim individualnim oružjem, koje sa odličnom preciznošću na otstojanju do 300 m probija oklop debljine 350 mm. Bestrajni top, zahvaljujući svom većem kalibru, postiže odlične rezultate na otstojanju do 800 m. Najzad, oruđa sa dirigovanjem zr-

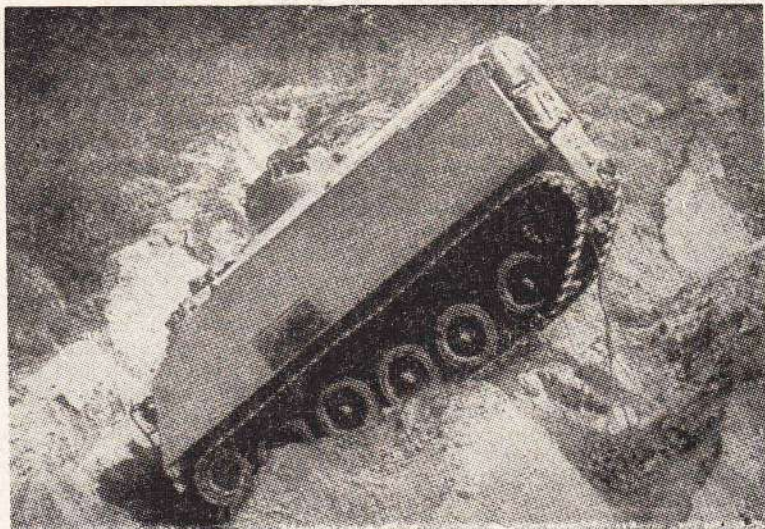

nom su u razvoju i ispitivanju i ona će svakako još više ugroziti tenk.

Šta tenk može da protivstavi ovakvim protivnicima? Protiv kolektivnih oruđa, kojih ima relativno malo na bojnopolju, tenk može da dejstvuje eksplozivnim zrnom. Međutim, protiv individualnih oruđa, kojih na bojištu ima vrlo mnogo, tenk može da koristi svoje mitraljeze, ali to se već sada pokazalo kao nedovoljno.

kazalo kao neefikasno. Osim toga, protiv napada sa srednjih i velikih visina tenk je uvek bio nemoćan, te se zbog toga mora osloniti na zaštitu koju će mu drugi pružiti. U domenu zaštite raketno naoružanje nas navodi na iste zaključke kao i kada su u pitanju bazuke.

Međutim, tenk je jedno od oruđa koje je najotpornije prema atomskoj eksploziji i izgleda da može biti potpuno uništen sa-

Opiti sa pešadiskim okloprnim vozilom za kretanje po svakom terenu (Fort Noks - SAD)

U domenu zaštite, zrno sa kumulativnim punjenjem pokazuje sve veće rezultate protiv oklopa. Jedini put koji tenku još ostaje otvoren u ovakvim okolnostima jeste da što više smanji svoju povredljivu površinu. Efikasno naoružanje protiv klasičnih protivtenkovskih oruđa, tenk je danas nemoćan kada su u pitanju bazuke: za zaštitu od njih on mora da traži pomoć pešadije.

Avion je jedan od najskorijih protivnika tenka, ali je zato i jedan od najopasnijih. On može napasti tenk bilo iz niskog leta (topovi, raketno naoružanje, napalmske bombe) ili sa srednjih i velikih visina (bombe velikog kalibra ili automatske bombe). U početku tenk je pokušao da se brani sopstvenim protivavionskim naoružanjem, ali, usled velike brzine savremenih aviona i njihove povećane otpornosti protiv pogodaka, to se po-

mo ako se nađe u zoni dejstva poluprečnika 200—300 m. Na većem udaljenju, oklop od 3—4 sm je dovoljan da zaštiti sam tenk, a posadu štiti tenk na otstojanju od preko 1.000 m od mesta eksplozije. Kada su u pitanju artiljerijska atomska zrna, opasna otstojanja za tenk i posadu smanjuju se na polovinu. Protiv napalmske bombe izgleda da oklop tenka nije ni od kakvog značaja.

Pokretljivost. — Pisac smatra pokretljivost kao jednu od najvažnijih osobina tenka, ako ne i najvažniju. Pritom on razlikuje *taktičku* i *strategisku* pokretljivost. Pod taktičkom pokretljivošću pisac podrazumeva sposobnost kretanja na svakom zemljištu. Ona pretstavlja manevarski kapacitet tenka. Taktička pokretljivost tenka zavisi od jedinice pritiska na zemlji, od specifične moći motora i od mogućnosti manevrovanja.

Jedinica pritiska je najvažnija karakteristika. Pomoću nje se meri kapacitet tenka pri kretanju na zemljištu bez čvrste podloge (pesak, vlažne livade itd.). Može se pretpostaviti da je preko 850 gr/sm² ovaj kapacitet znatno smanjen. To je razlog što je samo tenk T-34, sa svojih 700 grama po kvadratnom santimetru, mogao biti uspešno upotrebljen u Rusiji. Jedinica pritiska može biti ovako izražena:

T · ž. tenka u gram.

na: Jp nos. površ. u sm² · Ali, no-

seća površina je srazmerna kvadratu dimenzija tenka. Međutim, njegova težina je proizvod iz ovoga kvadrata i srednje debljine oklopa. Ako se srednja debljina oklopa povećava sa veličinom tenka, što je redovno slučaj, onda će se povećati i jedinica pritiska. Širina beskrajnog platna — noseća površina — praktično je ograničena mogućnostima transportovanja željeznicom i zahtevima saobraćaja na putevima. Zbog toga je *Tigar* imao dva različita beskrajna platna — za kretanje i za borbu. Ako širina beskrajnog platna pređe 70—80 sm, lakoća manevrovanja tenka se mnogo smanjuje. Prema potvrđenom iskustvu, jedinica pritiska raste sa tonažom. Pritisak ograničen na 850 gr/sm² odgovara tonaži od oko 40 tona. *Paton M. 47* ima jedinicu pritiska od 960 gr/sm². Specifična moć motora, koja se izražava brojem konjskih snaga po jednoj toni opada srazmerno povećanju tonaže. Ovo proizlazi iz sve većih teškoća oko fabricacije sve moćnijih motora, ali bi možda moglo biti otklonjeno izradom atomskog motora. Što se tiče mogućnosti manevrovanja, po sebi se razume da se ona smanjuje sa povećanjem tonaže tenka.

Zbog sva tri izložena razloga, uzeta zajedno, *taktička pokretljivost* se smanjuje, ukoliko se tonaža tenka povećava.

Strategiska pokretljivost zavisi od radijusa dejstva, koji se sa povećanjem tonaže obično smanjuje, ali to ne mora biti zakon. Tonaža ograničava strategisku pokretljivost i na taj način što sprečava tenkove da koriste izvesne mostove. Dakle, i strategiska pokretljivost pokazuje tendenciju opadanja kada tonaža raste. Ali, baš danas su i taktička i strategiska pokretljivost od većeg značaja no ikad dosada. Veća taktička pokretljivost povećala bi mogućnosti tenka u pogledu kretanja i manevrovanja, što bi ga učinilo nezavisnim od grafikona kretanja po važnijim putevima, a povećana strategiska pokretljivost, porastom njegove autonomije, udesetostručila bi njegove manevarske

sposobnosti. Cifre od 850 gr/sm² — 18 konjskih snaga po toni — 300 km, izgleda predstavljaju donju granicu onoga što je postignuto u tom pogledu. Izgleda da kod tenka preko 40 tona pokretljivost nije dovoljna da bi se mogao uspešno boriti protiv mnogobrojnih neprijatelja.

Teškoće oko snabdevanja i održavanja.

— Ove teškoće obavezno se pojavljuju sa mehanizacijom. One obuhvataju transport, održavanje materijala, snabdevanje i opravku. Tenkovima je potrebno da imaju: transportna sredstva, adaptirane pontonirske parkove, sredstva za snabdevanje pogonskim materijalom i municijom i dobro obučene specijalizirane jedinice za opravku. Ove teškoće rastu u ogromnim razmerama kada se broj tipova tenka, njihova mehanička složenost, a naročito tonaža povećavaju. Ali, težina tenka ostaje glavna teškoća. Tenku *Paton* (45 tona; 3,5 m širine) potrebno je za prevalljivanje istog puta četiri i po puta više benzina no tenku od 13 tona, a osim toga mora se i dvaput češće snabdevati. Zbog toga se sve više razmišlja o vazdušnom transportu, koji svakim danom dobija sve veću važnost. Prelaz preko reka je utoliko teži ukoliko je veća tonaža tenka.

Ukratko, u domenu logistike tonaža utiče na odluke komandanta jedinice i tu se ona opet pojavljuje kao negativan faktor o kome se mora voditi računa.

Na kraju pisac daje sledeći opšti zaključak:

Zahtevi borbe i saobraćaja predstavljaju dvostruko ograničenje za tenk i sprečavaju ga da koristi sve prednosti koje mu nudi tonaža u domenu naoružanja i zaštite. Tenk nije više u stanju da se suprotstavi većini svojih protivnika; on je danas skoro nemoćan prema bazukama, minama i avionima, a u takvoj situaciji verovatno će biti i sutra prema orudima sa dirigovanim projektilima. Tenk više nije dovoljan sam sebi i često je primoran da se u svojoj odbrani oslanja na druge. Za njega više ne postoji apsolutna zaštita pomoću oklopa, pošto svako pojačavanje oklopa povećava kako verovatnoću da pre bude pogođen, tako i opasnost za njegovu posadu. Tenk, ma kojeg modela, mora ići ka sve većem smanjenju povredljive površine i mora se zadovoljiti smanjenom zaštitom oklopa. Tonaža, koja ne može da tenku obezbedi naoružanje i zaštitu, u isto vreme ograničava njegovu pokretljivost i povećava teškoće oko njegovog snabdevanja i održavanja. Težina i veličina su otada dva neumitna protivnika tenka. Snažno protivtenkovsko naoružanje, zaštita

obezbeđenja oklopom debljine od nekoliko santimetara, veličina smanjena do najnižih granica, maksimalna pokretljivost, to je, izgleda, obrazac budućeg tenka. U ovako postavljenom okviru, prednost se može dati ili pokretljivosti ili naoružanju, ali svaki napor upravljen ka jačanju naoružanja izazvao bi smanjenje slobode dejstva tenka. Prema tome, pokretljivost ne znači slabost, kao što nepokretljivost ne pretstavlja snagu.

*

Po našem mišljenju tenk će i u budućnosti ostati moćno oružje, naročito ofanzivno, koje će i dalje imati veliki značaj

i u taktici i u strategiji, ali će njegove mogućnosti sve više ograničavati razvoj protivtenkovskih oruđa, koja će napredak tehnike stavljati na raspoloženje savremenoj armiji. Zbog toga će tenk verovatno evoluirati uglavnom u smislu ideja iznetih u ovom članku, a usto će njegova zaštita protiv nekih protivtenkovskih oruđa morati da se poveri drugim rodovima vojske, što je i normalno u današnjim uslovima najtešnjeg sadejstva između vidova oružane sile i rodova vojske.

Izgleda da će se tenkovi pokazati naročito korisni ako dođe do upotrebe atomskog naoružanja.

R. P.

Brigadni general Pol Robinet: POKRETLJIVOST KOPNENIH SNAGA

Razmatrajući pokretljivost kao jednu od presudnih komponenta uspeha u ratu, pisac u svom članku pod¹ gornjim naslovom¹) prilično otvoreno kritikuje američko rukovodstvo i nalazi da ono nije umelo da se njome posluži u cilju brzog i lakog okončanja Drugog svetskog rata, mada su za to postojale objektivne mogućnosti.

Pokretljivost ne zavisi samo od opreme i organizacije — kaže pisac — već isto tako i od toga kakvo shvatanje o njoj ima visoko državno i vojno rukovodstvo. Bez pravilnog shvatanja pokretljivosti, raspoloživa oprema i organizacija ostaće neiskorišćene, a s druge strane, želja za pokretljivošću bez postojećih materijalnih uslova može stvarati samo nesolidne planove koji bi mogli dovesti do propasti.

Statičko i mobilno shvatanje rata neprekidno se takmiče kroz istoriju. Napoleon, genijalni pobornik manevra, uzdrmao je svojom pokretljivošću preživeli, trome i nepokretne evropske najamničke armije; međutim, doživeo je slom kada je pokušao da savlada Rusku vojsku, jer je takav cilj prevazilazio granice njegove pokretljivosti i mogućnosti snabdevanja. Drugi pobornik pokretljivosti bio je Hitler. On je, u vremenu dok su ostale armije bile pretrpane zastarelim naoružanjem iz Prvog svetskog rata, bio bez ratne opreme, ali je zahvaljujući svom industriskom potencijalu baš zbog toga i uspeo da ih pretekne i da stvori veoma pokretnu i

modernu naoružanu armiju velike ofanzivne udarne snage. Pisac smatra da je Hitler bio nedovoljno strpljiv da izgradi svoju armiju do kraja, te je otpočeo seriju munjevitih udara i postigao nekoliko sjajnih pobeda, no nije uspeo da ih iskoristi. Nedostatak realnog shvatanja materijalnih mogućnosti i strast za pokretom, odveli su Hitlera, nesprennog za zimski rat, u beskrajni prostor Sovjetskog Saveza. Nemci nisu mogli izbeći propast. Dok je Guderijan još 1937 cenio broj sovjetskih tenkova na 17.000, Nemci su otpočeli napad sa manje od 3.500 tenkova i pri tome su još bili iznenađeni kvaliteto-
tom ruskog tenka T-34.

Francuska i Nemačka ušle su u Prvi svetski rat sa ofanzivnim doktrinama, ali bez odgovarajućih pokretnih sredstava. Francuske snage ubrzo su bile odbačene, a i manevar desnog krila Nemaca propao je delimično usled grešaka rukovodstva, a delimično i zbog nedostataka pokretnih sredstava. Nepravilne predratne pripreme i organizacija, kao i loše korišćenje raspoloživih sredstava u toku samog rata, doveli su do zastoja u operacijama i do rovovskog rata.

Ni u Drugom svetskom ratu, kaže pisac, mogućnosti pokreta nisu bile dovoljno iskorišćene, usled loših priprema i organizacionih nedostataka. Vojna rukovodstva Velike Britanije, Francuske i SAD nisu bila naklonjena ideji pokretljivosti, a pojedini predstavnici takvih ideja kao Fuller, Lidel Hart i De Gol više su imali uticaja na doktrinu neprijatelja nego na doktrinu sopstvenih armija.

Ni Guderijanove ideje o pokretnom ratu nisu naišle na bolji prijem kod Ne-

¹) Ground Force Mobility, by Brigadier General Paul M. Robinett — *Military Review*, mart 1953.

mačkog generalštaba, ali ih je ipak prihvatilo Hitler, koji, međutim, nije dovoljno shvatao njihovu materijalnu bazu. Stvoreni su tenkovski korpusi i armije, no nikad u razmerama koje je zamišljao Guderijan. Od 10 tenkovskih divizija Hitler je stvarao 25 — na hartiji, bez stvarnog povećanja broja tenkova, a pri tome se zanosio kao da oni stvarno postoje.

Pisac ističe da ni Ministarstvo rata SAD nije bilo naklonjeno pobornicima pokretljivog rata, sve do sloma Francuske pred uništavajućim udarima fon Klajstovih i Guderijanovih oklopnih korpusa. Mada ni tada nisu potpuno shvaćeni uzroci nemačke pobeđe: strategisko iznenađenje, brzina i silina masovnog udara tenkova u sadejstvu sa avijacijom, proboj na uzanom frontu na pravcu glavnog udara i brza eksploatacija uspeha, ipak se odmah pristupilo stvaranju oklopnih snaga pod rukovodstvom generala Čefija — poznatog pobornika pokretnog rata. Njegova prerana smrt i prebrođena kritična situacija, uslovili su da se težište sa stvaranja oklopnih snaga opet prenese na stvaranje neefikasnog protivtenkovskog naoružanja 37 i 57 mm, na koje su utrošeni milioni dolara i znatan broj kadrova i strategiskih sirovina. Konačno, nemački uspeh na ostrvu Kritu, postignut uz ne-srazmerno visoke žrtve koje tada nisu bile poznate, imao je za posledicu forsiranje vazdušnodesantnih jedinica — najskupljih i najmanje pokretljivih jedinica. Ovo je išlo na štetu ostalih rodova, jer su te jedinice imale prvenstvo u izboru ljudstva.

Komanda savezničkih snaga na evropskom ratištu i komanda 12 grupe armija takođe su više naginjale tradicionalnom pešadiskom ratovanju na širokim frontovima, nego pokretnim operacijama. Američki general Paton, veliki pobornik pokretljivosti, uspevao je na mahove da postigne taktičke uspehe, ali, pošto nije imao odgovarajuću podršku odozgo, nije ni bio u stanju da uništi 15 nemačku armiju.

Pisac ističe da je ideja stvaranja oklopnih korpusa bila napuštena, te su oklopne divizije rasparčane po jedna na dve pešadiske (u okviru jednog korpusa) i po jedan tenkovski bataljon na svaku pešadisku diviziju. General-potpukovnik E. H. Bruks upoređivao je ovakav korpus sa volovskom zapregom kojoj je dopregnut rasni konj. Takvom kombinacijom pokretljivost korpusa nije mogla da se poveća,

ali je armija bila lišena tenkovske udarne pesnice što je imalo za posledicu vođenje frontalnih borbi i potiskivanje na širokim frontovima. Patonovi uspesi u Lo-renskoj operaciji dovoljno jasno ukazuju na to šta se moglo postići da su raspoloživa sredstva bila pravilno iskorišćena. Značajan faktor u nedovoljnoj pokretljivosti Saveznika bio je dugačak lanac potčinjenih štabova (divizija, korpus, armija, grupa armija, Komanda savezničkih snaga, Savet načelnika generalštabova i Čerčil sa Ruzveltom) i preterana kontrola sa njihove strane. Broj postojećih karika povećan je još i time što su neki komandanti imali i svoje zamenike. Štabovi su bili glomazni i to je takođe usporavalo donošenje odluka i tok obaveštavanja. Samo štab generala Ajzenhauera brojao je 16.000 ljudi, a za vreme okupacije porastao čak na preko 30.000! Trupe pod takvim komandama nisu mogle iskoristiti ni onu pokretljivost koja bi odgovarala njihovoj opremi i organizaciji. Kod formiranja štabova trebalo bi imati u vidu gledište fon Štojbeno da posao koji bi moglo obaviti jedno lice, dvojica slabo obavljaju, a trojica još slabije; takođe i gledište generala Šermana da veliki štab dovodi do podele odgovornosti, sporosti akcija i neodlučnosti, dok mali potštiče na aktivnost i odlučnost. Prema Klauzevicu, zapovest gubi u brzini, efikasnosti i tačnosti ako mora da pređe dugačak put nadležnosti. Štabove treba sačuvati od degenerisanja. Finese štabnog rada daleko prevazilaze praktične potrebe trupe, a to treba ispraviti.

Pisac smatra da se prema raspoloživim podacima može zaključiti da su sovjetski uspesi na Istočnom frontu bili osrednji, ako se uzmu u obzir njihova sredstva, karakter bojišta, Hitlerova sklonost ka odbrani zemljišta i saveznička dejstva na Zapadu. Sem nekoliko izuzetaka, sovjetske operacije su jedva prevazilazile metodičko potiskivanje na širokim frontovima. Posle Drugog svetskog rata, iz koga su izišle samo dve velike sile, SAD su, uzdaajući se u atomsku bombu, za razliku od SSSR, raspustile svoje oružane snage i na razne načine rasturile oko 80% svoje ratne opreme. SSSR je zadržao svoje naoružanje i oružane snage i odjednom postao nadmoćniji, te je počeo da ispoljava agresivan stav. U takvoj situaciji SAD su pristupile izvođenju ogromnog programa naoružanja i nalaze se u povoljnoj

situaciji, kao Nemačka posle Prvog svetskog rata. Jer, pošto su oslobođene od zastarelog naoružanja, SAD su u mogućnosti da opreme Armiju na najsavremeniji način. Međutim, ovakva situacija može dovesti do sklonosti da se prednost u naoružanju da sredstvima za odbranu od agresije, a ne mobilnoj ofanzivnoj opremi, što bi opet išlo na ruku statičkom, umesto pokretnom ratovanju.

Pisac smatra da postoje indicije da američko političko i vojno rukovodstvo gubi poverenje u najpokretnije suvozorno oruđe — tenk, s obzirom na razvoj bes-trzajnih oruđa i bazuka, dirigovanih projektila, raketa i zrna koja sama traže ciljeve i omogućuju upotrebu taktičkog atomskog oružja. S druge strane, poklanja se velika pažnja vazdušnodesantnim jedinicama za koje neki smatraju da su najpokretnije. Međutim, analiza pokazuje da su ove jedinice najmanje pokretljive. U mnogim prilikama u Drugom svetskom ratu kada je bila planirana upotreba padobranaca, kopnene snage su ovladale predviđenim rejonima još pre njihovog spuštanja. Bez tesne koordinacije sa oklopnim snagama, padobranske jedinice bi bile lako savladane. U najboljem slučaju, to su lake jedinice i nesposobne da se suprotstave kopnenim snagama opremljenim sa teškim naoružanjem. Ove jedinice ne mogu pobeđivati u ratu, ali mogu biti vanredno značajne za uspeh oklopnih korpusa i armija jer su pogodne za blagovremeno ovladavanje tesnacima i aerodromima. Značajnu ulogu mogu odigrati i u okviru partizanskih dejstava.

Defanzivno shvatanje rata od strane rukovodstva dovodi do rasparčavanja oklopnih jedinica i dovešće do statičkog ratovanja koje će bazirati na pokretnom naoružanju, vatrenoj snazi i brojnoj nadmoćnosti i imati iste nedostatke kao i pasivna odbrana koja se oslanja na poljsku fortifikaciju, prepreke, mine i vatrenu snagu — kao Mažino linija. Takvo ratovanje neće dovesti do odlučujućih rezultata.

Napuštanjem načela pokretljivosti, kaže pisac, SAD bi propustile priliku da pobeđe u eventualnom budućem ratu. One ne raspoložu sa dovoljno snagom za statičko vođenje rata. Smisao Amerikanaca za tehniku i njihov industrijski kapacitet govore u prilog stvaranja *oklopnih korpusa* i možda *armija* koje bi imale operativnu podršku avijacije i bile potpomognute

snabdevanjem iz vazduha. Takve jedinice bile bi opremljene isključivo vozilima sposobnim za kretanje van puteva, zaštićenim bar protiv vatre lakog naoružanja i opremljenim mitraljezima za gađanje vazdušnih i zemaljskih ciljeva. Potpomognute još sa padobranskim trupama i atomskom bombom, ove jedinice bile bi sposobne za operacije najširih razmera i mogle bi savladati svaku postojeću armiju današnjice. Pored njih, postojale bi i lake jedinice, osposobljene za okupaciju i administraciju pregaženih teritorija.

*

Članak u celini daje interesantnu analizu i gledište o načelu pokretljivosti u svetskim ratovima, mada bi se nekim postavkama mogle staviti zamerke. Pisac je mišljenja da je Hitlerov poraz u ozbiljnoj meri zavisio od njegove nedovoljne strpljivosti da obrazuje dovoljno jaku ratnu mašinu.

Sa ovakvom postavkom ne bismo se mogli složiti i smatrano je isuviše uprošćenom. Brzina i nestrpljenje u izvodenju Hitlerovih akcija nije bila posledica njegove lične volje i prenatrženosti, već ima mnogo dublji koren, koji prvenstveno leži u ogromnim protivurečnostima na kojima je bila sazidana monstruoza zgrada nacističkog Trećeg Rajha. Prema tome, pitanje je da li bi Hitler, i da je hteo, mogao više čekati i imati veće »strpljenje«, naročito ako se uzmu u obzir prednosti strategijskih prepada, iznenađenja i panike kojima se on poslužio. Najzad, kakve bi bile perspektive čovečanstva kada bi u XX veku sudbina džingiskanskih poduhvata zavisila samo od broja tenkova, ratne doktrine i kvaliteta vojnih komandanata kojima raspoložena jedna zemlja.

Moglo bi se kritikovati i gledište pisca o budućoj ulozi vazdušnodesantnih jedinica. Ako su one u prošlom ratu bile isuviše lake i na zemlji nepokretljive, to ne mora da bude slučaj i u budućem ratu. Tehnika u sve većoj meri postaje sposobna da reši problem njihove pokretljivosti i opreme.

Konačno, moglo bi biti pogrešno upoređivanje SSSR sa savezničkim državama posle Prvog svetskog rata — u pogledu zastarelosti naoružanja. Ako su ove ušle u Drugi svetski rat sa zastarelom opremom, ne bi se trebalo zanositi i misliti da će to isto učiniti i Sovjeti u jednom eventualnom budućem ratu.